

Tisdagen den
1 juni 1976

Tisdagen den 1 juni

Kl. 09.00

*Faderskap och
vårdnad om barn*

§ 1 Föredrogs och hänvisades

Propositioner

1975/76:200 till näringsutskottet

1975/76:211 till inrikesutskottet

§ 2 Föredrogs men bordlades åter

skatteutskottets betänkande 1975/76:68

inrikesutskottets betänkanden 1975/76:45–47

§ 3 Faderskap och vårdnad om barn (forts.)

Fortsattes överläggningen om lagutskottets betänkande 1975/76:33.

Herr HAMMARBERG (s):

Herr talman! När riksdagen för precis på dagen tre år sedan behandlade en partiell reform av vår familjerättsliga lagstiftning var det en av talarna som från den här talarstolen erinrade om att riksdagsledamöterna utsatts för, som hon uttryckte det, ett sannskyldigt bombardemang av påståenden, där man utmålade alla de olyckor som skulle drabba familjen och gällande samhällsordning om propositionen skulle genomföras. Jag tror att vi är ganska överens om att kunna konstatera i dag att de som svartmålad situationen inför den partiella reformen 1973 fick helt fel. De olyckor de målade upp kom aldrig att drabba oss.

Jag vill i stället påstå att den partiella reform som togs 1973 var en mycket bra grund att bygga vidare på när det gäller vår familjerättsliga lagstiftning – inte minst bär väl den proposition vi i dag skall behandla vittnesbörd om att den var en bra grund.

Redan vid behandlingen av 1973 års reform på familjerättens område framfördes förslag om gemensam vårdnad även för barn utom äktenskapet. Utskottsmajoriteten påpekade vid det tillfället att det skulle stöta på en hel rad praktiska svårigheter att finna en sådan lösning. Det framhölls dock från utskottets sida att om ett mer utbrett önskemål om gemensam vårdnad skulle visa sig, borde saken kunna tas upp till förnyad prövning, varvid en översyn av reglerna om underhållsbidrag och bidragsförskott borde ske. I stort liknande synpunkter framfördes från utskottet även vid 1974 års riksdag med anledning av en motion om gemensam vårdnad. Då gjorde man också det tillägget att utskottet förutsatte att frågan med uppmärksamhet skulle följas av regeringen. Det är också vad som skett, och vi står nu i beredskap att genomföra en

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

lagstiftning som möjliggör för ogifta föräldrar att gemensamt ha vårdnaden om barnen. Jag tror att det är ett mycket betydelsefullt och viktigt steg vi tar genom det beslut vi kommer att fatta om någon timme.

Som jag har erinrat om var utskottsmajoritetens betänkligheter mot gemensam vårdnad i hög grad baserade på att man skulle stöta på en del praktiska problem. I den nu föreliggande propositionen har några av dem lösts. Dessutom har i departementet tillsatts en arbetsgrupp som skall göra en översyn av bl. a. reglerna om bidragsförskott och en del andra regler som hör samman med möjligheterna att underlätta gemensam vårdnad även för ogifta föräldrar.

Jag tycker också att det är viktigt, som utskottet påpekat, att detta arbete bedrivs med största möjliga skyndsamhet för att den nu föreslagna reformen verkligen skall få det genomslag vi hoppas på.

Redan vid behandlingen av 1973 års reformförslag underströk utskottet angelägenheten av att uppbyggnaden av familjerådgivningen skulle fortsätta i snabb takt; riksdagen gav också regeringen till känna de synpunkterna genom det utskottsbetänkande vi då behandlade.

När vi nu tar ytterligare ett steg i arbetet på reformering av den familjerättsliga lagstiftningen så framstår behovet av information och rådgivning ännu angelägnare. Jag vill här starkt understryka vad utskottet säger om att en ordning med gemensam vårdnad kräver insatser från samhällets sida i form av stöd och hjälp till föräldrar.

Hur bra lagar vi än stiftar och hur klart vi än försöker utforma lagtexter och tillämpningsföreskrifter kommer det säkerligen att föreligga många situationer där de enskilda människorna känner sig främmande och rådvilla. Som jag redan sagt förutsatte utskottet år 1973 med riksdagens instämmande att utbyggnaden av familjerådgivningen skulle ske i snabb takt. Tyvärr måste vi i dag konstatera att familjerådgivningen icke har byggts ut i den takt som vi väl hoppades på 1973. Såväl i 1973 års reform som i den vi i dag är beredda att genomföra uttalar vi mycket starkt, att det alltid skall vara barnets bästa som skall vara vägledande. Jag tror att det skulle vara fel av oss lagstiftare att bara säga till de enskilda människorna: Här har vi en lagstiftning – följ dess paragrafer och se till att det blir till barnets bästa! Vi människor har olika förutsättningar att klara detta på ett tillfredsställande sätt, och därför måste samhället i högre grad än hittills gå ut med information och framför allt stöd och rådgivning på familjepolitikens område. Mot den bakgrunden vill jag rikta en vädjan till såväl regering som kommuner och landsting att göra allt för att lösa den vitala frågan om familjerådgivningens utbyggnad.

Herr talman! Jag har med detta mitt inlägg velat framhålla den vikt vi i utskottet lägger vid information och rådgivning. Låt mig också få uttrycka min tacksamhet till justitiedepartementet för det sätt på vilket det arbetat fram propositionen i detta ärende. Den markerar en ny etapp i strävandena att reformera vår familjerättsliga lagstiftning, och jag vill uttala den förhoppningen att detta arbete skall fortsätta, fram mot en mera genomgripande reformering av hela vår äktenskapslagstiftning.

Herr talman! Eftersom detta väl är den sista frågan som jag tar till orda i här i denna förnämliga församling, tycker jag att jag kan få framföra ytterligare en liten förhoppning, nämligen i anslutning till ett uttalande som riksdagen på förslag av lagutskottet gjorde år 1973.

Då uttalade riksdagen som sin mening att "en samlevnad mellan två parter av samma kön är från samhällets synpunkt en fullt acceptabel samlevnadsform", och det är min förhoppning att denna målsättning, som de homosexuella satt stort värde på, inom en inte alltför avlägsen framtid också skall omsättas i ett praktiskt lagstiftningsarbete. Det får inte bli så att denna minoritet bara för att den är en minoritet skall behöva vänta längre på att få sina samlevnadsfrågor lösta än andra.

Herr talman! Jag vill sluta med att yrka bifall till reservationen 13 och i övrigt bifall till lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33.

Herr OLSSON i Sundvall (c):

Herr talman! De i propositionen nr 170 föreslagna ändringarna inom familjerättens område torde i huvudsak motsvara de ändrade värderingar i dessa frågor som successivt växt fram i vårt land. Det gäller såväl förslagen till något ändrade bestämmelser för fastställande av faderskap som möjlighet till gemensam rättslig vårdnad av barn för icke gifta föräldrar. Det gäller även förslaget om att den tappande parten inte skall kunna förpliktas ersätta motpartens rättegångskostnader i vårdnads mål.

Centerns representanter i lagutskottet har med undantag av en punkt ansett sig böra stödja förslagen i propositionen. Undantaget är frågan om ökad hänsyn till barnets bästa vid domstols avgörande i vårdnadsfrågor enligt vad vi kräver i reservationerna 8 och 11. Utskottsordföranden herr Svanström har angett vår inställning i stort och våra värderingar, och han har dessutom främst tagit upp faderskapsfrågorna. Jag vill, herr talman, först ta upp vårdnadsfrågorna.

Enligt gällande bestämmelser kan föräldrar som är ogifta eller separerat ej gemensamt få den rättsliga vårdnaden av barnen. Förslag till införande av rätt till gemensam vårdnad har väckts i riksdagen under senare år men avvisats. Otvivelaktigt torde nya värderingar i vad gäller olika samboendeformer ha medfört att kraven på möjlighet till gemensam vårdnad blivit starkare och mer utbredda både här i riksdagen och bland de människor som direkt berörs av bestämmelserna. Vi centerpartister i utskottet stöder propositionens förslag, som ger rätt för föräldrar som är ense om detta att få gemensam rättslig vårdnad av sina barn.

En brist i förslaget är dock att de ekonomiska förhållandena vid gemensam vårdnad ej kartlagts. Med nuvarande system, där en av föräldrarna tilldelas vårdnaden av barnet, har den andre föräldern att i regel betala underhållsbidrag. Kan han eller hon inte fullgöra detta utger samhället bidragsförskott till vårdnadshavaren. F. n. utbetalas årligen ungefär 600 milj. kr. i bidragsförskott gällande omkring 200 000 barn. Får ogifta föräldrar, som föreslås i propositionen och utskottsbetänkandet, gemensamt vårdnaden av sina barn utdöms icke underhållsbidrag, eftersom

båda ju har gemensamt ekonomiskt och annat ansvar för barnen. Skatte- och studiehjälpsbestämmelserna är heller inte utformade med hänsyn till de föreslagna vårdnadsreglerna. En särskild arbetsgrupp skall nu pröva bl. a. de ekonomiska frågor som har samband med gemensam vårdnad för ogifta föräldrar. Utskottet bedömer det som mycket betydelsefullt att dessa frågor blir prövade och betonar att tillfredsställande lösning av de ekonomiska problemen är en viktig förutsättning för att institutet gemensam vårdnad inte skall begränsas till en mindre grupp av ekonomiskt väl situerade. Utskottet betonar att arbetsgruppens översyn bör ske skyndsamt och så att erforderliga reformer helst kan gälla från den 1 januari 1977, då de nya vårdnadsreglerna föreslås träda i kraft.

Herr talman! Utskottsmajoritetens ställningstagande i vårdnadsfrågorna är något av en medelväg mellan olika ståndpunkter. Å ena sidan vill nämligen moderaterna avslå propositionens förslag till gemensam vårdnad. Å andra sidan vill vpk och några socialdemokratiska motionärer att gemensam vårdnad skall vara huvudregel för ogifta föräldrar.

Vi centerpartister i utskottet är väl medvetna om de problem gemensam vårdnad kan medföra, dels därest ej de ekonomiska förhållandena regleras på ett tillfredsställande sätt, dels när ogifta föräldrar som fått gemensam vårdnad icke längre har sådana relationer mellan sig att den gemensamma vårdnaden kan fungera väl. Vi anser ändock att rätt till gemensam vårdnad bör införas och kan därför inte instämma moderaternas avslagsyrkande. Vi ser möjligheten för ogifta föräldrar till gemensam vårdnad av barn som en rättighet, som det vore fel av samhället att förvägra dem. Det är främst två kategorier föräldrar för vilka gemensam vårdnad av barnen kan bli aktuell, nämligen dels ogifta samboende, dels de som upplöser äktenskapet.

I vad gäller först de ogifta samboende utgör dessa nog en ganska stor del av de unga föräldrarna. Av olika anledningar vill de ej ingå äktenskap men fungerar i övrigt som ett gift par. För många av dessa föräldrar torde det kännas ganska självklart att även formellt kunna ha gemensam rättslig vårdnad för sina barn. Att önskemål i den riktningen finns har utskottet fått bekräftat vid hearings med företrädare för sociala myndigheter och advokatbyråer.

Inom den andra gruppen, alltså de föräldrar som separerat, torde endast en mindre del välja fortsatt gemensam vårdnad, men vi ser det som betydelsefullt att möjligheten finns även för dessa, bl. a. för att barnen därigenom i högre grad skall känna att de tillhör båda föräldrarna och deras släktingar och att båda föräldrarna skall bibehålla ansvaret för barnen. Centerns representanter i utskottet anser därför att det är lämpligt att föräldrar kan få gemensam rättslig vårdnad av sina barn om båda föräldrarna är överens om detta. Vi anser att föräldrarna därigenom får ökad valfrihet när det gäller den rättsliga vårdnaden av sina barn och vi tror att det åtminstone i en del fall är värdefullt för barnet att båda föräldrarna har vårdnaden och ansvaret för dem. Däremot anser vi att det vore olyckligt att nu, som vpk och några socialdemokratiska mö-

tionärer begär, göra den gemensamma vårdnaden till huvudregel. Detta kräver de trots att vi inte vet hur den gemensamma vårdnaden kommer att fungera och trots att vi inte vet hur många av berörda föräldrar som önskar gemensam vårdnad – utöver att vi kan ha anledning att tro att åtskilliga ogifta sammanboende vill ha gemensam vårdnad.

En huvudregel om gemensam vårdnad skulle enligt vpk-reservationen 7 innebära att den gemensamma vårdnaden skulle bringas att upphöra endast om den påtagligt skulle strida mot barnets intressen. Vi tror att en sådan regel bl. a. skulle skada barnet vid konflikter mellan föräldrarna. Obligatorisk gemensam vårdnad skulle även kunna försvåra klarläggande av faderskap om den ogifta modern vet att hon måste ha gemensam vårdnad om barnet med barnafadern. Vi vill ge föräldrarna möjlighet att själva välja formen för gemensam vårdnad, men vi vill inte tvinga dem in i ett sådant system.

Utskottet uttalar förhoppningen att den frivilliga gemensamma vårdnaden skall utnyttjas av många föräldrar, men utskottet fastslår – vilket jag vill betona – att det i detta lagstiftningsärende inte bör göras några uttalanden om huruvida gemensam vårdnad i framtiden bör bli huvudregel.

Herr talman! Barnets bästa måste vara utgångspunkten för de ändringar i lagstiftningen som nu genomförs. Enligt propositionen skall domstol besluta om gemensam vårdnad när föräldrarna är ense om detta och domstolen inte finner det uppenbart stridande mot barnets bästa.

I motionen 2416 av herrar Gustafsson i Stenkyrka och Pettersson i Örebro föreslås att domstolen i stället skall bedöma om den gemensamma vårdnaden är skälig med hänsyn till barnets bästa. I den vid utskotts-betänkandet fogade reservationen 8 och följdreservationen 11 har vi centerpartister tagit upp detta spørsmål och krävt nämnda ändring i propositionens förslag till lagtext beträffande 6 kap. 7 och 8 §§ föräldrabalken. Det borde egentligen vara ganska självklart att barnets bästa skall vara vägledande för domstolsbeslut. Enligt propositionen skall domstol i princip besluta enligt föräldrarnas önskemål om gemensam vårdnad. I de flesta fall torde det vara förenligt med barnets bästa att föräldrarna får gemensam vårdnad. Som helt klara fall torde de flesta ogifta sammanboende som önskar gemensam vårdnad kunna räknas. Men man kan inte bortse ifrån att det kan uppstå fall där gemensam vårdnad, trots föräldrarnas ansökan om sådan, inte är den bästa lösningen för barnet. Exempelvis kan den ene föräldern ha utsatts för påtryckning av den andre, kanske för att underhållsbidrag inte skall utdömas. Vidare kan föräldrarna bo så långt ifrån varandra att gemensam vårdnad blir mycket svår att upprätthålla. Och kanske endast den ene av föräldrarna vistas i vårt land. En av föräldrarna skulle dessutom vid gemensam vårdnad – såsom invandrarverket och familjelagssakkunniga framhållit – få lättare att utan den andres samtycke kunna föra ut barnet till utlandet, och det kan väl särskilt bli aktuellt när den ene av föräldrarna är utlänning. Utskottsmajoriteten – bestående av representanter för alla partier utom

centern på denna punkt – avvisar våra krav med hänvisning till att en ingående barnavårdsutredning skulle krävas och att såväl praktiska som processekonomiska skäl talar mot våra krav.

De allra flesta som begär gemensam vårdnad torde vara ogifta sammanboende. I huvudparten av dessa fall torde det inte behövas någon ingående prövning av barnavårdsnämnd och domstol för att finna att det är skäligt med hänsyn till barnets bästa att besluta om gemensam vårdnad. I övriga fall torde det vara värdefullt att ansökan prövas sedd från barnens synpunkt. Även med den i propositionen föreslagna lagtexten att gemensam vårdnad skall ske "om det ej är uppenbart stridande mot barnets bästa" måste domstol göra viss prövning innan den fattar beslut i vårdnadsfrågor. Vårt förslag medför en något mer ingående prövning, men med hänsyn till vikten av att vårdnadsbeslut fattas med hänsyn till barnets bästa får vi inte tveka inför denna prövning. Vi är inte heller ensamma om denna ståndpunkt. Bland remissinstanserna har både länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län och Advokatsamfundet förordat sådana riktlinjer för domstolsavgörande av vårdnadsfrågor.

Herr talman! Jag vill även något ta upp vpk-reservationerna 15 och 16. I propositionen föreslås i enlighet med en skrivelse från justitieombudsmannen att länsrätt kan förordna att beslut om verkställighet av dom gällande vårdnad, umgängesrätt eller överlämnande av barn skall lända till omedelbar efterrättelse men att omedelbar verkställighet inte som f. n. skall vara huvudregel. Överflyttning av barn är ofta mycket allvarlig och känslig för både barn och föräldrar. Med hänsyn främst till barnets bästa även i dessa fall kan vi inte stödja vpk:s krav på att lagen skall vara oförändrad på denna punkt. Med nuvarande lagtext, där omedelbar verkställighet är huvudregel, kan det inträffa att hämtning av barn verkställts och högre instans senare ändrar beslutet. Vi ser det därför som en förbättring att huvudregeln nu blir att verkställighet inte skall ske omgående.

Vpk kräver även att specialdomstolar för vårdnads mål skall inrättas. I princip är vi emot specialdomstolar och anser att så mycket som möjligt skall behandlas inom de allmänna domstolarna. Även praktiska skäl talar emot specialdomstolar för vårdnads mål, eftersom dessa mål nu ofta handläggs tillsammans med yrkanden om äktenskapsskillnad och underhållsbidrag. Den expertis av psykologer och socialarbetare som, enligt vad man framhåller, bör ingå i domstolarna vid avgörande av vårdnads mål kan domstolarna få genom att höra sådana experter som vittnen och sakkunniga. Det sades i går att det blir onödigt tidsutdräkt med det nuvarande systemet på grund av att barnavårdsnämnderna inte hinner utreda dessa fall. Men jag utgår ifrån att även om vi skulle få specialdomstolar kan inte barnavårdsnämnden frikopplas med hänsyn till sina uppgifter, utan barnavårdsnämndernas utredning torde ändå fordras.

Till slut, herr talman, något om rättegångskostnader i vårdnads mål. Enligt rättegångsbalken skall ju den förlorande parten betala motpartens rättegångskostnader. Undantag från denna regel i vad gäller vårdnads mål

krävdes i motioner till fjolårets riksdag, bl. a. av mig i motionen 1975:444. Anledningen till min och övriga motioner var att det i vårdnads mål är domstolens uppgift att avgöra vad som är bäst för barnet och att en förälder utan risk för att förpliktas betala den andre förälderns rättegångskostnader skall ha möjlighet att försöka få domstolen att besluta vad han anser vara bäst för sitt barn. Det är därför med tillfredsställelse jag konstaterar att propositionen innehåller förslag till lagändring som helt tillgodoser dessa motionskrav.

Herr talman! Jag yrkar bifall till centerns reservationer nr 8 och 11 och på alla övriga punkter till utskottets hemställan.

Fru LINDQUIST (m):

Herr talman! Det finns en grupp människor som inte har någon större möjlighet att göra sin röst hörd i den aktuella debatten. De har inte förmåga att sluta sig samman i föreningar eller organisationer och bilda opinion. Det är sällan någon som bryr sig om att ta reda på deras önskemål. De är i stort sett utlämnade åt andra människors godtycke. Jag syftar naturligtvis på barnen.

Barnet betraktas ofta som de vuxnas ägodel. Barnets behov och önskemål får inte sällan komma i andra hand. I första hand kommer t. ex. kvinnans krav på jämställdhet och föräldrars oinskränkta rätt över barnet. Vår grundsyn på barnet och dess rätt är helt färgad av den vuxna världens sätt att se. Vi glömmar bort att barnet är en individ som måste ha oinskränkt rätt till trygghet, kärlek, hänsyn och omsorg. Denna barnets rätt är av den angelägenhetsgraden att den måste slås fast i vårt rättssystem. Även barnet har rätt till rättsskydd. Dessa och liknande synpunkter har varit bakgrunden till min motion nr 1111 till årets riksdag. Där hemställer jag att en allsidigt sammansatt arbetsgrupp snarast tillsätts med uppgift att se över hela området för barns rättsliga ställning och framlägga de förslag till förstärkt rättsskydd som kan påkallas av översynen.

Jag är verkligen mycket glad över att utskottet nu föreslår att den motionen skall bifallas. Att jag uppehåller mig vid den beror framför allt på att socialdemokraterna i utskottet har förefallit tämligen nöjda med den ordning som redan råder beträffande barnets situation. Jag instämmer helt i vad de har framhållit i sitt särskilda yttrande nr 5 om att samhället har gjort betydande insatser för att förbättra levnadsvillkoren för barnen. Men vad jag är ute efter med min motion är en förändrad grundsyn. Jag menar att det behövs en attitydförändring hos alla – hos lagstiftare, föräldrar, enskilda tjänstemän och myndigheter.

Om man haft det synsätt som jag förordar i motionen hade t. ex. den proposition som vi i dag behandlar sett annorlunda ut. Den hade då inte så gott som ensidigt sysslat med föräldrarnas uppfattningar och önskemål och så gott som helt bortsett från barnets behov. Det talas i propositionen exempelvis om att många föräldrar rent känslomässigt upplever det som viktigt för de inbördes relationerna att modern och fadern har samma rättsliga ställning i förhållande till barnen och att den

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

av föräldrarna som inte har den rättsliga vårdnaden kan uppfatta detta som orättvist, vilket kan skapa onödiga störningar. Det sägs vidare att det är förklarligt att nuvarande regler, som ju innebär att den ena maken alltid måste förlora föräldramyndigheten över ett barn, skapar prestige-konflikter.

Som flera remissinstanser påpekat har inte ens försök gjorts att analysera den situation som *barnet* hamnar i på grund av de föreslagna förändringarna. Jag menar att det enskilda barnets behov alltför ofta har fått stå tillbaka för allmänna principer som uppställts av hänsyn till de vuxna. Jag hoppas alltså att en allmän översyn av barnets rättsliga ställning skall föra med sig ett vidgat allmänt intresse för barnets behov, en intensifierad debatt och en ökad vakenhet för vad hänsynen till barnets bästa kräver.

Det vi uppfattat som barnets behov av rättssäkerhet och trygghet i olika hänseenden har varit den allt överskuggande och vägledande principen när det gällt för oss som i utskottet representerar moderata samlingspartiet att ta ställning i olika frågor. Vi har då i vissa sammanhang kommit att inta en ståndpunkt som skiljer sig från utskottets. Vi har t. ex. motsatt oss – som framgått här – att föräldrar efter skilsmässa skall kunna ha gemensam vårdnad om barnet.

En skilsmässa innebär i allmänhet en svår prövning för ett barn. Barnet tycker för det mesta om båda sina föräldrar, och upptäckten att föräldrarna inte vill leva tillsammans blir ofta en skakande upplevelse för barnet. Barnet måste efter en sådan händelse snabbt komma in i så lugna och harmoniska förhållanden som möjligt. Jag anser att ett barn i en sådan situation har rätt att kräva av de vuxna att de bortser från sina inbördes krav på rättvisa, prestige och juridisk likställdhet. De måste låta barnet få komma till ro och i fortsättningen få ha goda relationer till båda föräldrarna.

Jag tycker det är enormt viktigt att barnet efter en skilsmässa till fullo har kvar både sin mamma och sin pappa, att barnet träffar dem så ofta att gemenskapen inte skärs av, så att barnet plötsligt står främmande för den ena förälderns miljö. Barnet behöver varma och konfliktfria kontakter med båda föräldrarna.

Det finns inte något i den lagstiftning som vi har i dag som hindrar en sådan tingens ordning. Tvärtom har det ofta framhållits hur viktigt det är att båda föräldrarna tar aktiv del i den faktiska vården av barnet.

Det är ju också vad som sker i många fall redan i dag. Tro bara inte att en mer formell än materiell ändring av en lagtext kommer att ha någon positiv inverkan i alla de fall där man redan i dag strider om tider och klockslag när barnet skall vistas hos den ene eller den andre, där frågan om bidrag till barnets underhåll är en ständig källa till förgelse, där den dyra presenten till barnet uppfattas som en muta och där en liten present tas som bevis för snålhet och bristande kärlek. En känd dansk barnpsykiater som sysslar med frågor som hör hit har sagt: "I hela denna kamp om pengar står pengarna som symbol för känslor.

Bitterhet, besvikelse, svartsjuka, vrede, kärlek och hat dikterar denna kamp.”

Inga lagregler i världen hjälper upp sådana förhållanden.

Men det är just dessa barns intressen som måste värnas. Att skapa regler som bäddar för ytterligare kamp om tidpunkter och klockslag, om pengar till barnets kläder och nöjen, om uppfostrans inriktning och användningen av eventuella sparslantar är att göra dessa barn en björn-tjänst. Det är här inte fråga om några konservativa värderingar i negativ bemärkelse. Det är fråga om varsamhet med andra människors liv.

Jag vill påminna om att det är en inte föraktlig anhopning av remissinstanser som har höjt ett varnande finger i detta sammanhang. Dit hör de flesta domstolar, länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län, domkapitlet i Stockholms stift, socialutredningen och namnlagsutredningen. Malmö sociala centralnämnd säger t. ex. att många invändningar kan anföras mot förslaget om gemensam vårdnad för icke sammanboende föräldrar. Det finns stor risk för att många barn kommer att känna sig otrygga på grund av föräldrarnas gemensamma vårdnad, eftersom det kan bli oklart för barnet var det har sitt egentliga hem. Nämnden befarar att denna oklarhet kan komma att leda till slitningar när föräldrarna skall fatta för barnet betydelsefulla beslut om t. ex. skolgång och sommarvistelse.

Där rök väl myten om de konservativa värderingarna.

Jag ser alltså med stor oro på den föreslagna möjligheten till gemensam vårdnad för föräldrar efter skilsmässan. Föräldrar som av skilda orsaker inte orkat leva tillsammans skall i fortsättningen i samråd lösa alla frågor som gäller barnets uppfostran, vård och ekonomi. Det förutsätts att barnet i många fall skall bo på två håll med förhoppningsvis likvärdiga bostäder och med dubbel uppsättning leksaker. Några bestämmelser om hur föräldrarna ekonomiskt skall bidra till barnets underhåll ges inte. Vem som skall betala de nya jeansen eller den eftertraktade cykeln får avgöras från gång till annan. Om de ekonomiska förutsättningarna sviktar hos en av föräldrarna finns det nu inte någon möjlighet för den andre att få bidragsförskott. Vem som skall få göra förvärvsavdrag, var barnet skall anses ha sitt hemvist, vem som skall ha rätt till sjukpenning och vem som skall redovisa till överförmyndaren är några exempel på frågor som inte har blivit lösta i sammanhanget. Ett upplysande och uttömmande svar som lämnas i propositionen är att det får avgöras från fall till fall var barnet vid tillämpning av de olika bestämmelserna skall anses ha sitt hemvist.

De ekonomiska frågor som inte har fått sin lösning är emellertid av högst påtaglig natur. Redan i äktenskap som består kan frågor om ekonomin framkalla dispyter och stridigheter. I de flesta fall kan ju problemen lösas i samförstånd. Men man frågar sig hur det skall gå till mellan föräldrar, vilkas äktenskap brutit samman – det är ingen värdering utan bara ett konstaterande av faktum, när jag säger det – och där parterna på var sitt håll kanske har ingått nya äktenskap med nya ekonomiska

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

förpliktelser. Som jag ser det är alltså förslaget om gemensam vårdnad efter äktenskapsskillnad som gjort för att bygga upp motsättningar mellan föräldrar. Vem kommer dessa motsättningar att gå ut över? Jo, naturligtvis över det känsliga och lyhörda barnet. Efter år av mer eller mindre uttalade konflikter slutar den gemensamma vårdnaden förmodligen ofta med en vårdnadsprocess, som då sannerligen inte kommer att vara särskilt lättlost eller gå spårlöst förbi. Oroande är också att förslaget öppnar möjlighet att betydligt lättare än vad som nu är fallet ändra vårdnadsbeslut och låta det ena vårdnadsbeslutet avlösa det andra. Den spärr som nu ligger i att vårdnadsbeslut skall ändras endast när väsentligt ändrade förhållanden påkallar det föreslås nämligen bli borttagen utan någon närmare motivering.

Den gemensamma vårdnaden ställer alltså krav på en generositet, ett samråd, en samarbetsvilja och en förmåga att nå gemensamma lösningar som jag tyvärr tror att få människor orkar med. Det har också i propositionen förutsatts att den föreslagna ordningen kommer att skapa nya problem. Där sägs att föräldrar kommer att vara i stort behov av den upplysning och det stöd som familjerådgivning kan erbjuda – en familjerådgivning som inte ens nu kan fylla de krav som ställs på den.

Man frågar sig vidare vilka människor som kan klara en gemensam vårdnad. Vid den hearing som utskottet haft med företrädare för advokater, domare och sociala myndigheter sade t. ex. en socialtjänsteman helt spontant: "Detta är ju en klasslag, gjord för en exklusiv grupp människor med intellektuella, känslomässiga och ekonomiska möjligheter att på det sättet ta hand om barnet." Jag delar den uppfattningen. Vi tar med rätta bort beteckningarna barn utom äktenskap och barn i äktenskap, men skapar i stället nya grupper av barn med olika sociala värderingar. Det förvånar mig storligen att det bara är de moderata ledamöterna som går emot ett förslag som, för att använda Stockholms tingsrätts uttryckssätt, kan efterfrågas endast i en del mer sofistikerade fall.

Här har gjorts gällande att det är så anmärkningsvärt att det är vi moderater, som förordar valfrihet, som går emot förslaget. Visst förordar vi valfrihet, men inte när det kan befäras att valfriheten går ut över andra människors väl och ve och särskilt inte när det gäller människor som inte kan opponera sig och säga ifrån. Vårt ansvar är mångdubbelt större när vi lagstiftar för människor som inte har möjlighet att reagera mot följderna av felaktiga beslut. Det krävs verkligen att vi går fram med varsamhet när vi ingriper i barns liv.

Jag är ledsen att jag måste säga att detta är ett illa genomtänkt förslag som absolut inte tillgodoser barnets rättmätiga intressen. Förslaget är enligt min uppfattning en verklighetsfrämmande skrivbordsprodukt. Det ger möjligen uttryck för en skön förhoppning om hur ett idealtillstånd borde vara men det har helt fjärrat sig från vardagens realiteter så som de flesta människor möter dem.

Man kan också fråga sig vad det är som föranlett förslaget. Det har talats om allmän opinion. Någon opinion i riksdagen kan det i varje

fall inte vara fråga om. Det som i riksdagen varit föremål för reservationer och omröstning har varit frågan om rätt för sammanboende ogifta att ha gemensam vårdnad. Men förslag om gemensam vårdnad för icke sammanboende har endast framförts i några motioner och anföranden, där man såvitt jag minns dessutom blandat ihop den rättsliga, juridiska vårdnaden med den faktiska vården.

Sammanfattningsvis vill jag alltså säga att jag med utgångspunkt i vad barnets bästa kräver bestämt motsätter mig gemensam vårdnad för föräldrar som inte bor tillsammans. Detta gäller såväl frångilda som ogifta icke sammanboende föräldrar.

Jag vill tillägga att jag tror att det finns andra meningar inom moderata samlingspartiet. Men med den kännedom som jag under årens lopp fått om alltför många barns eländiga uppväxtförhållanden har det för mig personligen inte varit någon tvekan om vilken ståndpunkt jag skulle inta i dessa frågor. Tveklöst ställer jag upp för de regler som jag anser bäst skydda de barn som har största behovet av hjälp och stöd. Föräldrarnas krav på juridisk rättvisa får verkligen komma i andra hand.

Däremot har jag, liksom utskottet i övrigt, stor förståelse för att föräldrar som inte är gifta men som lever tillsammans skall dela det rättsliga ansvaret för barnet. Jag har alltså i princip inte något att invända mot detta. Med hänsyn till min inställning att gemensam vårdnad om barn skall förekomma endast vid sammanboende måste emellertid en del frågor utredas, t. ex. vad som avses med sammanboende och hur en upplösning av sammanboendet skall registreras. Det är en sådan utredning som herr Winberg och jag begär i reservationen 6.

I ett särskilt yttrande har vi närmare redovisat vår uppfattning om vilka kriterier som fordras för att följa föräldrars begäran om gemensam vårdnad, om nu sådan skall införas. Till vad som där sagts vill jag bara tillägga att den i reservationen 8 föreslagna regleringen skulle medföra att tämligen stora krav ställs på utredning, då föräldrar efter äktenskapskillnad begär gemensam vårdnad, medan inga krav alls ställs när föräldrar, efter att ha bott ihop, upplöser sitt sammanboende och fortfarande bibehåller gemensam vårdnad.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationerna 4, 5, 6, 9, 12 och 14 och vill i det sammanhanget påpeka att reservationen 14 inte är någon följdreservation, som det står angivet i betänkandet.

Herr OLSSON i Sundsvall (c) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av vad fru Lindquist sade om barnets rättsliga ställning vill jag framhålla att vi i utskottet livligt understött hennes motion om krav på utredning.

Möjligheterna till gemensam vårdnad för icke samboende skilda eller ogifta föräldrar angrips starkt av fru Lindquist. Centerledamöterna i utskottet har, som jag framhöll i mitt tidigare anförande, velat ställa sig bakom förslaget, men det är givet att det fordras mycket information för att människorna skall kunna välja lämplig vårdnadsform för sina

barn. Beträffande informationen i denna fråga vill jag påpeka att utskottet kraftigt understrukt vikten av att en bred information om de nya reglerna och deras konsekvenser lämnas och att en sådan information bör innehålla en rekommendation för föräldrar som överväger att ha gemensam vårdnad om sina barn att innan de ansöker härom ta kontakt med sociala myndigheter eller advokat för att få råd och hjälp, så att de får en ordentlig belysning av frågorna och kan bedöma vilka för- och nackdelar som kan föreligga. Utskottet har också framhållit att frågan om behov av information bör ges regeringen till känna.

Beträffande de ekonomiska förhållandena tog även jag i mitt anförande upp den bristen att dessa förhållanden inte har utretts tillräckligt tidigare. Utskottet har även kraftigt understrukt vikten av att den arbetsgrupp som skall arbeta med denna fråga gör det skyndsamt.

I princip går vi med på förslaget om gemensam vårdnad, därför att vi anser att det ökar människornas valfrihet. De som efter ordentlig information bedömer det som lämpligt i deras fall med gemensam vårdnad även efter äktenskapets upplösning skall ha den möjligheten att slippa, att barnet rättsligt så att säga helt övergår till den ene föräldern, och därmed kanske enbart får kontakt med den ene föräldern och dennas släktingar.

Men som jag framhöll i mitt anförande är vi starkt emot att den gemensamma vårdnaden görs till huvudregel, så att människorna mer eller mindre tvingas in i ett sådant förhållande. Jag kan sammanfatta vårt ställningstagande genom att säga att vi anser att människorna bör ges denna rätt till gemensam vårdnad, men att vi starkt vänder oss emot att införa detta tvångsvis.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Det är olyckligt att vi ofta får två debatter i samma fråga – vi har i dag fått exakt samma debatt som vi hade i går. Ibland tänker jag litet respektlöst att det, herr talman, vore bra om det här på talarstolen funnes ett anslag där det stod: "Har du ingenting att säga, så säg det inte här!" Det skulle kunna spara mycket tid för kammaren.

Att jag nu begärde ordet berodde på att fru Lindquist tog upp vad jag hade sagt om konservativa överväganden. Jag trodde att konservatism betydde bevarande av det bestående, och det är ju vad moderata samlingspartiet vill nå i det här fallet. Det är alltså en fullt adekvat beteckning.

Sedan vill jag reagera mot att fru Lindquist i sitt anförande tycktes vilja göra gällande att moderaterna var mera varsamma om människors liv än vi andra i utskottet. Så är det ju ingalunda. Vi har varit varsamma och tänkt på barnens bästa, eftersom vi vill att de föräldrar som är ense om gemensam vårdnad också skall få det. Det kan ingalunda vara till men för barnen att man försöker bevara enigheten mellan föräldrarna även sedan de separerat från varandra. Det måste tvärtom i hög grad vara till barnens bästa.

Fru LINDQUIST (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag hoppas att herr Sjöholm inte avsåg mig när han sade att man inte skulle stå och prata i talarstolen om man inte hade någonting att säga. Annars blir jag mycket besviken, för jag känner verkligen varmt och djupt för de frågor vi nu behandlar. Jag anser inte att man kan komma ifrån dessa problem genom klyschor.

Vad jag talade om var det konservativa i negativ bemärkelse, som herr Sjöholm drog fram i går.

Sedan tycker jag inte att vi längre bör diskutera på detta sätt, för som utskottets ordförande i går sade vill vi alla ta hänsyn till barnens bästa. Det är bara i uppfattningen om vad som är barnens bästa som vi skiljer oss åt.

Fru HJALMARSSON (s):

Herr talman! I den proposition vi nu diskuterar och om en stund skall besluta om har det absolut största intresset knutits till förslaget om gemensam vårdnad. Flera talare har redan påpekat att utskottsarbetet har präglats av att barnens bästa stått i centrum och att alla barn har rätt till både mor och far. Trots detta har vi på grund av olika ideologiska grundvärderingar inte på alla punkter haft en fullt samstämmig uppfattning om hur barnens bästa i olika situationer skall tillgodoses. Enligt nuvarande lagstiftning kan föräldrar själva komma överens om vem av dem som skall ha vårdnaden om barnen vid skilsmässa. Domstolen dömer då enligt föräldrarnas egna önskemål om det inte uppenbart strider mot barnens bästa. Tingsrätterna tar oftast skriftlig eller muntlig kontakt med barnavårdsnämnderna för att efterhöra om dessa har något att invända mot föräldrarnas överenskommelse.

Undersökningar som gjorts angående hemskillnadsmål vid tingsrätterna visar att tvist i vårdnadsfråga endast förekommer i 5,1 % av fallen. De flesta tvistefrågorna gäller underhåll till barn och underhåll till make. Detta betyder att de allra flesta vårdnadsärenden görs upp av föräldrarna själva, ibland säkert med bistånd från socialarbetare som fungerar som medlingspart.

Det nya lagförslaget innebär att om föräldrarna är ense om att vårdnaden skall tillkomma dem gemensamt, så skall rätten besluta i överensstämmelse därmed om det inte uppenbart strider mot barnets bästa. Detta betyder att domstolarna kommer att ha samma handläggningsförfarande som nu gäller då föräldrar är ense om att endera skall ha vårdnaden.

De centerpartistiska ledamöterna i utskottet har reserverat sig mot propositionens förslag och vill att "uppenbart stridande mot barnens bästa" skall utbytas mot "skäligt med hänsyn till barnens bästa" eller att "uppenbart" utmönstras ur lagtexten. De anser att någon form av utredning måste komma till stånd dels då föräldrar upplöser sitt äktenskap och är överens om att dela på vårdnaden, dels då ogifta föräldrar sammanboende under äktenskapliga förhållanden önskar få gemensam vårdnad.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

Då det gäller de ogifta sammanboende säger man i reservationen att man kan göra denna utredning mycket enkel. Jag vill påpeka att om man lägger ett krav på barnavårdsnämnden att den skall ta ställning till vad som är skäligt för barns bästa måste barnavårdsnämnden göra hembesök eller kalla till besök på socialbyrån för att utreda dels parternas inbördes förhållande, dels deras förhållande till barnet. Det är helt omöjligt för en barnavårdsnämnd att ta ett beslut som skall ligga till grund för domstols bedömning och avgörande utan detta grundläggande utredningsförfarande.

Denna utredning vore att underkänna de sammanboendes samlevnadsform som vi tidigare godkänt i denna riksdag och även försökt att lagstifta omkring för att ge barnen samma rättsskydd som barn i äktenskap. Jag vill påpeka att de sammanboende föräldrarna inte är annorlunda än andra föräldrar bara för att de inte låtit viga sig. De har redan den praktiska och faktiska vårdnaden om barnen gemensamt och varför skulle man då inte låta dem få den rättsliga vårdnaden gemensamt utan att därför kräva en utredning. Föräldrar i ett äktenskap som vid skilsmässa vill behålla den gemensamma vårdnaden har precis som i dag då föräldrar är ense i vårdnadsfrågan tagit ett gemensamt ställningstagande till att detta är det bästa för barnen. En utredning skulle säkert riva och förstöra föräldrars inbördes förhållande samt även deras förhållande till barnet. Ett hembesök där skulle ge mycket litet av värde eftersom det gemensamma hemmet ej kommer att bestå. Föräldrarnas framtida situation måste på ett helt annat sätt penetreras, och man måste även ta upp en hel del av föräldrarnas positiva och negativa sidor för att sedan neutralt försöka dra ut konsekvenserna av detta och se vad detta skulle ha för återverkan på barnets fortsatta uppväxtvillkor. Det måste vara mycket svårt för att inte säga omöjligt för en myndighet att göra en objektiv bedömning av parter som själva är överens utan att störa deras inbördes förhållanden.

I reservationen säger man att när föräldrar är ense i vårdnadsfrågan kan det medföra att vårdnaden anförtros åt den förälder som är mindre lämplig. Vi förnekar inte att detta kan inträffa men även i vårdnadstvister, där barnpsykiatriska kliniker, barnavårdsnämnder och till slut tingsrätten tar ställning i vårdnadsfrågan, händer det inte så sällan att man efter några år kan upptäcka att vårdnadsbeslutet var felaktigt. Man skall ha klart för sig att trots att all möjlig expertis är inkopplad är det helt omöjligt att fullständigt göra neutrala och objektiva bedömningar av människor, att förutse alla de kommande utvecklingar som inträffar i människors liv. De konflikter som kan uppstå med den gemensamma vårdnaden har utskottet mycket noga diskuterat, och att ekonomiska problem med all sannolikhet kan dyka upp och även att informationsproblem kan uppstå när man skall ta ställning till den gemensamma vårdnaden har vi haft klart för oss. Utskottet har också skrivit mycket starkt på dessa båda frågor. Detta har herr Hammarberg tidigare redogjort för.

Då dessa frågor är lösta kommer en större grupp av människor att

utnyttja den gemensamma vårdnaden. Det är önskvärt att föräldrar själva så långt som möjligt gemensamt kan komma överens om barnen och att man gemensamt alltmer försöker komma bort från sina egna konflikter och se till barnens bästa. Detta kräver naturligtvis en attitydförändring, men den är redan på väg. Den lag som vi skall besluta om kommer med all sannolikhet att påskynda denna utveckling och kan betyda att föräldrar gemensamt tar mer hänsyn till barnen än till sin egen prestige och sina inbördes konflikter. Man bör därför inte införa strängare krav för att erhålla gemensam vårdnad än vad som i dag gäller när föräldrar är ense om att endera skall ha vårdnaden. Detta kan spolia den önskade effekten av att gemensam vårdnad skall komma att utnyttjas av ett ökat antal föräldrar.

Herr talman! Jag yrkar avslag på reservationen 8 och bifall till utskottets betänkande i denna del.

Till utskottets betänkande har de socialdemokratiska ledamöterna bifogat ett särskilt yttrande beträffande barns rättsliga ställning. Utskottet har bifallit en motion av fru Lindquist där det begärs att en allsidigt sammansatt arbetsgrupp snarast tillsätts med uppgift att se över hela området för barns rättsliga ställning och framlägga de förslag till förstärkt rättsskydd som kan finnas påkallade.

Under utskottets behandling av propositionen och de motioner som väckts i anslutning till denna har, som jag tidigare påtalat, alla ledamöternas intentioner varit att barns bästa är det väsentligaste och att vi måste försöka förändra samhället och människornas syn på barnen så att de som föräldrar tog större hänsyn till barnens behov än till sina egna behov och känslor. Det fanns därför ingen anledning för oss socialdemokrater att motsätta oss en utredning, även om vi ansåg att riksdagen redan lagstiftat om förbättrad barnomsorg och föräldraförsäkring, reformer som kommer att ha en positiv effekt för barnens framtid, och att de arbetsgrupper och utredningar som arbetar med barnomsorg, familjestöd och barnmiljö kommer att lägga fram förslag på olika områden. Socialutredningen, vars betänkande avses bli framlagt under året, kommer också att följas av lagstiftningsarbete. Naturligtvis skulle vi vara glada om en utredning kunde komma fram till något nytt och revolutionerande, men vi tvivlar på att en ny utredning skulle kunna dels greppa ett så stort fält, dels inom någon rimlig tid lägga fram förslag som inte de i dag sittande arbetsgrupperna och utredningarna kommer att ta med i sina betänkanden. Jag vill säga till fru Lindquist att vi socialdemokrater inte alls är nöjda med de nuvarande förhållandena, men vi tror att de förslag som är att vänta kommer att leda till ändringar som blir just till barns bästa.

Herr talman! Jag har inget annat yrkande i denna del än bifall till utskottets hemställan.

Herr OLSSON i Sundsvall (c) kort genmäle:

Herr talman! Det är väl omöjligt att undvika att fel begås vid beslut om vårdnad av barn. I varje fall kan det bli beslut som visar sig på sikt

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

vara mindre lyckade. Men det måste i varje situation vara domstolens uppgift att försöka bedöma vad som är barnets bästa. Det är detta vi har velat trycka på i reservationen 8 och i följdreservationen med nr 11.

Vi vill alltså att domstolen vid avgörande av frågan om gemensam vårdnad skall i högre grad se till barnets bästa, och då kan man ändra lagtexten på två sätt. Det ena vore att ta bort ordet uppenbart, så att det i lagtexten skulle heta att domstolen skall besluta om gemensam vårdnad om det ej är stridande mot barnets bästa. Den andra möjligheten – och det är den vi har stannat för i reservationen – är att det skall beslutas om gemensam vårdnad om det är skäligt med hänsyn till barnets bästa.

Båda de här synpunkterna hade framkommit i remissyttrandena. Advokatsamfundet skrev att man inte är motståndare till reformen utan tillstyrker att gemensam vårdnad skall bli möjlig. Emellertid måste, framhöll samfundet, vid en sådan reform garantier skapas för att barnens bästa tillgodoses. Vidare sägs det att bestämmelser bör införas om att domstol skall tillse att överenskommelse om gemensam vårdnad är förenlig med barnets bästa. Länsstyrelsen i Göteborgs och Bohus län stannade för det andra alternativet, nämligen att ordet uppenbart skulle utgå ur lagtexten.

Den utredning som fordras för att domstolen skall förvissa sig om att den gemensamma vårdnaden är förenlig med barnets bästa kan heller inte helt undvaras när domstolen har till uppgift att i sin bedömning förvissa sig om att åtgärden inte är uppenbart stridande mot barnets bästa. I båda fallen måste domstolen på något sätt kontrollera förhållandena, och det sker väl genom uppgifter från barnavårdsnämnden.

Skillnaden mellan utskottsmajoriteten och reservanterna inskränker sig då till att vi i lagtexten mera vill trycka på hänsynstagande till barnets bästa.

Fru HJALMARSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är väldigt stor skillnad om domstolen tar telefonkontakt med barnavårdsnämnden för att höra om den har något att invända mot en gemensam vårdnad eller om man skall göra en utredning. Vi vet att utredningar i regel skärper alla konflikter och att utredningar i de här fallen kanske t. o. m. skulle få fram konflikter som i dag inte finns. Det är ett förmynderi över föräldrarna att fordra en utredning. Det är ju föräldrarna som redan har den faktiska vårdnaden om barnen, och man har tidigare inte ifrågasatt om de har varit lämpliga eller inte lämpliga. Man bör naturligtvis också tro på föräldrarna. Det är föräldrarna som skall ta ansvaret och de bör i fråga om den gemensamma vårdnaden själva få ta ställning.

Herr OLSSON i Sundsvall (c) kort genmäle:

Herr talman! Hur kontakterna skall ske mellan domstol och barnavårdsnämnd skall jag inte uttala mig om. Uppenbart är under alla förhållanden att domstolen i båda fallen måste förvissa sig om, i det ena fallet att gemensam vårdnad inte är uppenbart stridande mot barnets bästa, i det andra fallet att gemensam vårdnad är skälig med hänsyn till barnets

bästa. Det innebär inget underkännande av föräldrarna. Jag tror att även med vårt förslag till lagtext kommer i de allra flesta fall domstolen att besluta så som föräldrarna önskar.

I mitt anförande tog jag emellertid upp några fall där det kan tänkas att gemensam vårdnad inte är förenlig med barnets bästa. Jag nämnde möjligheten att den ena föräldern utsatts för tvång, dvs. att vederbörande egentligen inte vill ha gemensam vårdnad men genom påtryckningar ändå har kommit att ansöka om det. Jag tog också upp ett exempel där jag citerade invandrarverkets synpunkter på vårdnadsfrågan då den ena föräldern inte är svensk medborgare.

Det är alltså inte fråga om något underkännande av föräldrarna. I så fall skulle ju alla restriktioner som ger samhället möjlighet att besluta något om barn vara ett underkännande av föräldrarnas rättigheter att besluta om sina barn. Det är ju en ständig avvägning mellan föräldrarätten och samhällets allmänna värderingar.

Jag tror att det krav som vi ställer här skulle vara till nytta för den reform som riksdagen nu förmodligen med stor majoritet kommer att besluta om.

Fru HJALMARSSON (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker det var onödigt att reservera sig på denna punkt om man tror att domstolarna ändå kommer att döma efter föräldrarnas överenskommelse och att de sålunda utgår ifrån att föräldrarna är kapabla att själva göra en bedömning.

Den här reservationen var tydligen helt onödig.

Fru FRÄNDÅS (s):

Herr talman! I propositionen 170 föreslås vissa ändringar i föräldrabalken. När det gäller vårdnadsreglerna föreslås att den gemensamma vårdnaden inte nödvändigtvis behöver upplösas vid skilsmässa. Även föräldrar, som inte är eller inte har varit gifta med varandra föreslås kunna få gemensam vårdnad om sina barn, oberoende av om de bor tillsammans eller ej. Förutsättningen är att föräldrarna är ense om att vårdnaden skall utövas gemensamt och att domstolen finner att det inte uppenbart skulle strida mot barnets bästa. Dock kan den gemensamma vårdnaden upphöra, om någon av föräldrarna önskar det. De här föreslagna ändringarna i föräldrabalken måste hälsas med största tillfredsställelse. De utgör ett stort steg framåt i det familjepolitiska reformarbetet.

Men reformarbetet i fråga om gemensam vårdnad måste fortsätta. Syftet måste vara att göra den gemensamma vårdnadens principer till själva huvudregeln för vårdnad av barn. Om en vårdnadstvist kan sättas i gång av endera föräldern när som helst och av vilket skäl som helst, kan föräldrar drivas från sitt gemensamma ansvar för barnen till att bli varandras uppskrämda motparter. Om den gemensamma vårdnaden var huvudregel, skulle antalet vårdnadstvister kunna minska till ett minimum.

Det kan inte förnekas att den gemensamma vårdnaden i ett inledningskede kan innebära praktiska problem. Reglerna för underhållsbidrag och

sociala bidrag är inte utformade med hänsyn till att gemensam vårdnad utanför äktenskapet kan förekomma.

Departementschefen uttalar dock i propositionen att en särskild arbetsgrupp tillsatts, med uppgift att bl. a. överväga frågorna om ekonomiskt stöd i de situationer som kan uppkomma vid delad bosättning och gemensam vårdnad. Det är vår förhoppning att arbetsgruppen snarast utarbetar förslag som kan lösa de här frågorna. Den gemensamma vårdnaden får inte bli ett privilegium för de socialt och ekonomiskt bäst gynnade. Det är ju barnens bästa det gäller. Och för barnen måste det innebära ökad trygghet att ha nära relationer till båda föräldrarna, även om mamman och pappan inte lever tillsammans. Det kan naturligtvis medföra att vissa föräldrar får tona ned sina inbördes konflikter och samarbeta i en rad problem som rör barnen. Hur samarbetet mellan föräldrarna fungerar beror dock till stor del på vilken allmän attityd som finns när det gäller föräldraskap. Enligt vår mening bör det vara självklart att föräldrar har ett gemensamt ansvar för sina barn, även om mamman och pappan inte har så nära relationer till varandra.

Utskottet skriver i sitt betänkande:

”Utskottet vill emellertid tillägga att man självfallet bör hysa förhoppningen att utvecklingen skall gå i den riktningen att föräldrar i stor utsträckning kommer att utnyttja möjligheten till gemensam vårdnad. Utskottet avvisar därför inte tanken på att det i en framtid kan finnas anledning att ånyo pröva frågan om gemensam vårdnad som huvudregel.”

Vi motionärer delar utskottets förhoppning att ett stort antal föräldrar skall utnyttja möjligheten till gemensam vårdnad. De positiva erfarenheter som då kan komma fram kan sedan ligga till grund för det fortsatta reformarbetet på det här området. Målsättningen måste på sikt vara att den gemensamma vårdnaden blir huvudregel för alla föräldrar, oavsett om de är gifta med varandra eller inte och oavsett om de bor tillsammans eller ej.

I detta anförande instämde fru Andersson i Kumla (s).

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Jag är i och för sig anhängare av den gemensamma vårdnadens principer och anser att dessa principer i en framtid bör bli huvudregel för vårdnaden av barn. Samtidigt som jag har denna principiella inställning är jag dock fullt medveten om att det kan, och kommer att, uppstå vissa problem i samband med införandet av gemensam vårdnad av barn när föräldrarna inte sammanbor.

Det jag framför allt tänker på är att reglerna om underhållsbidrag och övriga sociala bidrag inte är utformade med hänsyn till att gemensam vårdnad kan förekomma utanför äktenskapet. Som jag framhållit i motionen 1975/76:2418, som jag väckt tillsammans med ett antal partivänner med anledning av den proposition som vi nu behandlar, hade det varit värdefullt om dessa och andra ekonomiska frågor, som sammanhänger med den gemensamma vårdnadens principer, hade fått sin lösning innan reformen nu

genomförs.

Även departementschefen är medveten om de problem som uppstår, och då kanske framför allt i de fall då gemensam vårdnad kommer till stånd i samband med en äktenskapsskillnad. Därför har en särskild departemental arbetsgrupp tillsatts, som tillsammans med – i varje fall i nära samråd med – familjelagssakkunniga och socialpolitiska samordningsutredningen skall pröva frågorna rörande bidragsförskott och andra sociala frågor som hänger samman med barnens underhåll och även överväga frågor om ekonomiskt stöd i de olika situationer som kan uppkomma vid delad bosättning och gemensam vårdnad. Sannolikt kommer även skattefrågorna att behöva penetreras, eftersom beskattningsproblematiken också har samband med gemensam vårdnad. Denna fråga har f. ö. lagutskottet över huvud taget inte nämnt ett ord om i detta betänkande.

Jag anser att det är mycket angeläget att reglerna om olika sociala förmåner mycket snabbt anpassas till de nya bestämmelser som anges i propositionen. I annat fall är jag rädd för att reformen endast kan utnyttjas av föräldrar med god ekonomi.

Utskottet synes dela den uppfattning som vi har fört fram i vår motion och skriver i sitt betänkande, att det otvivelaktigt förhåller sig så att nuvarande regler om studiehjälp, bidragsförskott och bostadstillägg inte är anpassade till det system med gemensam vårdnad för föräldrar som inte är gifta och inte sammanbor.

Det är enligt min mening en from förhoppning att lita till, att den nu tillsatta arbetsgruppen från berörda departement skall kunna lösa de här komplicerade frågorna omgående. Men det är dock angeläget att arbetsgruppen snabbt tar sig an dessa spörsmål och så skyndsamt som möjligt föreslår förändringar, så att den principiellt riktiga lagstiftningen om gemensam vårdnad av barn skall kunna komma alla till del oavsett vilken ekonomisk bakgrund föräldrarna har.

Utskottet delar vår uppfattning och understryker, att arbetsgruppen skyndsamt behandlar dessa frågor och kommer med förslag till lagändringar i de sociala frågor som jag här något kortfattat berört, så att förslag så snabbt som möjligt kan föreläggas riksdagen.

En annan fråga, som också kan bli komplicerad i samband med den gemensamma vårdnadsprincipen, är redovisningen till överförmyndaren om föräldrar som icke sammanbor delar förmynderskapet för barnet. Hur skall denna redovisning gå till? Här menar utskottet, att problemet naturligtvis finns och att praktiska problem kan uppstå när det just gäller föräldrarnas redovisning för förmynderskapet. Jag tycker att det hade varit lämpligt att den arbetsgrupp, som skall syssla med att lösa frågan om bidragsförskotten och andra sociala frågor, även hade fått utarbeta praktiska riktlinjer för hur redovisningen till överförmyndarna skall ske.

Utskottet har inte ansett detta lämpligt och hävdar i stället att man från överförmyndarna noga skall beakta de problem som kan uppstå och att överförmyndarna skall ge förmyndarna hjälp och erforderliga anvisningar. Förvisso måste överförmyndarna göra detta, men här gäller ju att de regler

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

som måste utformas på området måste bli enhetliga och lika över hela landet. Vi har en överförmyndare i varje kommun. Det är därför angeläget och viktigt att regeringen nogsamt följer utvecklingen på det här området och, om så blir nödvändigt, vidtar åtgärder så att de praktiska problem som uppenbarligen uppstår inte leder till negativa konsekvenser för barnen.

Herr talman! Mitt inlägg i debatten skall inte uppfattas som om jag vore negativt inställd till principen om gemensam vårdnad. Den motion som tagit upp denna princip och som väckts av fru Frändås har också under-tecknats av mig. Trots min principiella inställning hyser jag dock vissa betänkligheter för att man inte löst problemet och anpassat de ekonomiska och sociala förmånerna till den dubbla vårdnadens princip före reformens genomförande. Det är min förhoppning att den tillsatta departementala arbetsgruppen skall arbeta snabbt och framlägga förslag till lösningar på dessa problem, så att reformen kan komma alla till del oavsett ekonomisk ställning.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan i betänkandet på alla punkter utom punkten 13, där jag stöder reservationen 13 som bl. a. undertecknats av de socialdemokratiska ledamöterna.

Fru LUNDBLAD (s):

Herr talman! Historiens vingslag borde susa genom kammaren i dag när beslut skall fattas i frågan om nästan identiska regler för de rättsliga relationerna mellan föräldrar och barn, oavsett om barnen föds inom äktenskap eller utom äktenskap.

1908 höll de svenska arbetarkvinnorna sin första kongress. Ett av kraven från denna kongress var: Jämställ s. k. oäkta barn med barn i äktenskap!

År 1976 tar vi det sista steget i denna riktning, och som tidigare agerande i dessa frågor känner jag därför i dag stor tacksamhet. Under åren har mycket förtryck och trakasseri varit vardagsintryck för den ensamma modern och hennes barn. De har ofta fått leva en isolerad tillvaro. Förr i tiden hänades ofta dessa barn; det kan många skönlitterära berättelser tala om för oss.

Litet av denna tidsanda, som lyckligtvis numera är historia, förnimmar jag fortfarande när i Allmänna barnhuset ännu i dag på begäran från vuxna personer som vill veta namnet på sin mor ett förseglat kuvert måste plockas fram från arkivet och öppnas för att namnet på modern skall bli känt för barnet. Detta är en kall fläkt från en omänsklig tid då ett barn och dess mor bedömdes efter dess börd. Jag vill gärna tacka departementschefen och lagutskottet för de klara uttalandena i frågan om att ta bort termerna "barn i äktenskap" och "barn utom äktenskap". Det blir nu också grönt ljus för alla föräldrar – gifta, ogifta eller fränskilda – att gemensamt ta föräldraansvaret för barnet, om de vill det. Jag tror att många unga föräldrar kommer att välja detta gemensamma ansvar för barnen.

Ett omfattande utredningsarbete bedrivs f. n. kring barnets situation i dagens samhälle. Man söker stödja alla barn och familjer som behöver samhällets hjälp. Den sociala serviceverksamheten kommer också i en förändrad socialvård att få större praktiska möjligheter att arbeta förebyggande. Det

är därför viktigt att vi inte låter oss avskräckas av ärenden från domstol med negativa relationer mellan föräldrarna. Min erfarenhet säger mig att många föräldrar kan samsas kring barnens behov, om de får en möjlighet till det. Det är *nu* man måste visa det förtroende för föräldrarna och hemmen som partierna ofta ger uttryck för i familjepolitiska löften inför ett val.

Ett annat problem som löses genom dagens beslut – trots reservationer från moderat håll – är frågan om att minska ner behovet av bördstalan genom dom. När annan man än moderns nuvarande eller tidigare make erkänner faderskapet hävs den äkta mannens faderskap, om också barnavårdsnämnden har godkänt att så sker.

Lagutskottet uttalar att de tidigare reglerna inte var särskilt praktiska och tidsenliga. Jag skulle vilja kalla dem nästan omänskliga. Den som ofta fått vara god man i sådana rättegångar och har fått medverka vid plågsamma blodprov på späda och små barn – ibland måste narkos tillgripas –, som upplevt hur man ibland ställde till bekymmer för den reellt utomstående mannen i det upplösta äktenskapet, vet, att allmänheten i motsats till juristerna ansett lagens bokstav och ändå vara stel och otidsenlig. Detta förslag, herr talman, innebär i realiteten bifall till den motion som väcktes vid 1974 års riksdag av fru Hörnlund.

De principer som i dag fastslås av Sveriges riksdag är mycket viktiga. Många av Sveriges barn och föräldrar kommer att hysa tacksamhet mot framsynta lagstiftare.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets förslag utom på punkten 13.

Herr ROMANUS (fp):

Herr talman! Vi som har arbetat för att ge föräldrar som inte är gifta möjlighet till gemensam vårdnad om sin barn ser naturligtvis det beslut som antagligen kommer att fattas här i dag som en stor framgång. Det är bara tre år sedan förslaget först väcktes i riksdagen. Jag tror också att många föräldrar kommer att hälsa beslutet med glädje. Men ändå är det naturligtvis inte för att tillgodose föräldrarnas krav på rättvisa som vi har framfört detta förslag, utan för att ge barnen rätt till båda sina föräldrar. Tanken är att vi bör hjälpa människor att undvika konflikter. Den nuvarande lagstiftningen uppammar ofta motsättningar som kunde ha överbyggats. Vi vill stimulera de ogifta föräldrarna att gemensamt ta ansvar för sina barn – både när de lever tillsammans och när de inte gör det.

Det är naturligtvis oroande att en erfaren jurist som Inger Lindquist framför så skarpa varningar som hon har gjort här i dag. Man kunde av hennes inlägg få intrycket att alla tänkbara olyckor kommer att följa med denna nya lag och att – i motsats till vad som kommer att inträffa – det nuvarande systemet fungerar ganska hyggligt. Jag tror att Inger Lindquist skjuter över målet med den bild hon tecknar.

Möjligheten till gemensam vårdnad kommer naturligtvis inte att lösa alla problem. Det kommer fortfarande att vara konflikter mellan föräldrar – både när de lever tillsammans och när de inte gör det. Men frågan är:

Om vi ger människor en möjlighet att enas – kommer några att ta den? I så fall kan detta förslag ha ett värde. Men de som inte kan enas om vårdnaden kommer naturligtvis inte att kunna utnyttja lagen – för dem blir det ungefär som nu.

Inger Lindquist säger att av dem som inte kan leva ihop sedan – som hon litet drastiskt uttrycker det – äktenskapet har brutit samman kan man inte vänta sig att de skall kunna lösa vårdnadsfrågorna i godo. Det är väl ändå att generalisera? Antalet skilsmässor har ökat, och de har självfallet många olika orsaker. Men jag är övertygad om att det finns många fall där föräldrarna mycket väl kan enas om vad som skall hända med deras barn och att detta kan ske i ett växande antal fall.

Inger Lindquist säger att detta är en klasslag, som bara kan utnyttjas av sådana som har utbildning. Jag tror inte det. Det behövs inte någon särskild utbildning för att vilja ta ett gemensamt ansvar för sina barn. Vi som har utbildning bör kanske vara litet återhållsamma med sådana påståenden. Jag tror att de ekonomiska frågorna, som herr Hugosson tog upp, är betydligt viktigare. Jag vill inte bestrida att möjligheten till gemensam vårdnad kanske i början kommer att utnyttjas i större utsträckning av människor som har både god ekonomi och bra utbildning. Men är det egentligen något anmärkningsvärt? Är det inte alltid så, att nya möjligheter i lagstiftningen i första hand utnyttjas av människor som har möjlighet att själva ta reda på vilka rättigheter de har? Om man anser att det är värdefullt att även föräldrar som inte är gifta och som inte lever tillsammans får ta gemensamt ansvar för sina barn, är det då inte någonting att önska sig att några utnyttjar denna möjlighet och på det sättet visar – får vi hoppas – att det fungerar i praktiken? Man löser ju inte några problem genom att inte ge någon den här möjligheten.

Inger Lindquist sade också att man i tidigare förslag har blandat ihop rättslig vårdnad och faktisk vårdnad. Jag kan inte minnas att det har skett, men det är möjligt. Jag tycker snarare att det i Inger Lindquists anförande fanns en viss tendens i den riktningen. Dagens beslut betyder ju inte att vi beslutar hur föräldrarna skall ordna den faktiska vårdnaden. Det innebär t. ex. inte något ställningstagande för tanken att barnen bör bo lika mycket hos båda föräldrarna. Det måste naturligtvis bero på de faktiska omständigheterna och vad föräldrarna vill. Det enda som det innebär är att man får en viss press på föräldrarna att enas om viktiga beslut som rör barnen, och det är just syftet. Motsatsen, nämligen att den ena föräldern beslutar mot den andras vilja, är en nödlösning, någonting som skall undvikas för barnets skull – för alla inblandade parter skull.

I motioner och i debatten har föreslagits att gemensam vårdnad skulle vara huvudregel, även när föräldrarna inte lever tillsammans. Jag tycker att det är en sympatisk tanke och kan mycket väl tänka mig att man i framtiden kommer att finna att det blir möjligt. Men samtidigt ligger det ett värde i att reformen i dag, av allt att döma, kommer att beslutas med stor majoritet. De som har talat för att gemensam vårdnad skulle vara hu-

vudregel har också understrukt att de ser utskottets förslag som ett stort steg framåt.

Dagens beslut innebär bl. a. att man får erfarenhet av hur en gemensam vårdnad av föräldrar som inte bor tillsammans kommer att fungera i praktiken. Jag tror att det inom familjerätten, som rör människors privata liv i så hög grad, är betydelsefullt att reformer sker steg för steg, där varje steg kan grundas på erfarenheterna av tidigare åtgärder. Därför ansluter jag mig på den punkten till utskottets förslag.

Jag skall säga några ord om underhållsbidragens storlek. Vi har vissa automatiska regler för uppräknings av underhållsbidragen. Det är i och för sig värdefullt med ett sådant system. Men de nuvarande reglerna har lett till en orimlig situation för många underhållsbetalande. Herr Lennart Andersson visade det mycket övertygande i går. Detta har inte kunnat rättas till med den nuvarande lagstiftningen och med den praxis som man har haft i domstolarna. Därför har det väckts motioner från, tror jag, alla partier, med olika uppslag till en bättre ordning. Man har diskuterat jämningsregler, skatteregler och ändringar i lagen om automatisk uppräknings av underhållsbidrag.

Det är värdefullt att hela frågan om underhållsbidragen nu kommer att utredas snabbt. Men någonting måste ändå göras omedelbart, före justeringen av underhållsbidragen nästa vår. Familjelagssakkunniga har, som nämnts tidigare, diskuterat denna fråga ingående. Vid en uppvaktning i justitiedepartementet begärde utredningen att få lägga fram ett delbetänkande på detta område, men departementet sade nej. Det var ett misstag, enligt min uppfattning, att man inte lät utredningen göra det. Den socialdemokratiska ståndpunkten i lagutskottet får väl ses som ett erkännande av det misstaget.

Jag tycker att utskottet borde ha kunnat enas – eller i varje fall få fram underlag för en betydande majoritet i riksdagen för en snabb ändring. Diskussionen här har enligt min mening visat att man står varandra nära i sakfrågorna. Det är ingen som är nöjd med det nuvarande tillståndet. Man borde nu ha kunnat uttala att ökade möjligheter till jämkning av underhållsbidragen bör skapas och att en sådan ändring skall införas från årsskiftet, men ändå ge justitiedepartementet möjlighet att bereda frågan om själva lagtexten ytterligare, för att tillgodose de invändningar av mer juridisk art som har kommit fram under utskottsbehandlingen. Den här frågan har ju tagits upp i motioner och inte i själva propositionen.

Därför skall jag, herr talman, be att få framställa ett yrkande med den innebörden, nämligen

att riksdagen med anledning av motionerna 1975/76:675, yrkande 3, och 1975/76:1124

dels ger regeringen till känna att möjligheten till jämkning av underhållsbidrag bör utvidgas på i huvudsak det sätt som anges i motiveringen till reservationen 13,

dels hos regeringen anhåller att förslag till lagändring med denna innebörd föreläggs riksdagen i sådan tid att ändringen kan träda i kraft den 1 januari 1977.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

Herr talman! Jag yrkar alltså bifall till detta yrkande under punkten 13. I synnerhet för de socialdemokratiska ledamöterna borde det vara möjligt att ansluta sig till mitt yrkande, om man har någon tillförsikt inför höstens val. Mot bakgrund av vad som har sagts här av ledamöter från andra partier borde det även vara möjligt för fler att ansluta sig till det.

I övrigt ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SVANSTRÖM (c) kort genmäle:

Herr talman! Med anledning av herr Romanus anförande får jag erkänna att det förslag som han framlagt kan i jämförelse med reservationen 13 anses ha vissa fördelar, eftersom det skulle ge möjlighet till någon form av motivuttalande i samband med en lagtextändring. Men herr Romanus anförande visade ju också att familjelagssakkunniga arbetar med de här frågorna och anser även att de bör beredas med förtur.

Jag anser, herr talman, att utskottets på s. 98 i betänkandet redovisade ställningstagande måste vara den bästa grunden för kommande ändringar i lagstiftningsarbetet på den här punkten. Därför ber jag att få vidhålla mitt tidigare ställda yrkande om bifall till utskottets förslag.

Herr ANDERSSON i Södertälje (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Romanus och jag är helt överens om att vi behöver underlätta möjligheterna till jämkning av underhållsbidrag, och det deklarerade vi bägge två redan den 8 april 1975 vid en gemensam sammankomst i det här huset.

Under den utskottsbehandling som förevarit har den socialdemokratiska gruppen lagt fram ett konkret förslag för att verkligen åstadkomma vad vi tidigare har talat om. I det skedet kommer nu under kammardebatten herr Romanus med ett annat yrkande. Det yrkandet, som alltså i dag läggs på kammarens bord, borde rätteligen ha framlagts i utskottet, så att man då hade kunnat få överväga det. Folkpartiet har tydligen helt missat den här delen av frågan i utskottet.

Om vi ser närmare på herr Romanus förslag finner vi att han tar hela den motivering som vi anför i vår reservation men sedan har en annan kläm. Som jag framhöll i går har vårt förslag utarbetats i samråd med en rad jurister, och vi kan inte uppleva att det är något hastigt tillkommet förslag, utan det är väl genomtänkt.

Herr talman! Jag ser ingen anledning att gå ifrån det yrkande som jag ställde i går på bifall till reservationen 13 utan vill vidhålla detta.

Herr WINBERG (m) kort genmäle:

Herr talman! När jag i mitt anförande i går behandlade vissa underhållsfrågor och bl. a. diskuterade vad som sagts i reservationen 13, så framförde jag att ett skäl till att jag tog avstånd från reservationen var att jag tyckte att de motiv som anförts där var ganska knapphändiga. I det yrkande som herr Romanus nu framställt föreslår han att riksdagen skall ställa sig bakom ungefär samma motiv och med dem som grund få till stånd en viss

lagändring. Den negativa uppfattning som jag framförde i går beträffande reservationen 13 gäller därför i samma utsträckning herr Romanus yrkande i dag, och med anledning därav instämmer jag i vad herr Svanström sagt och vidhåller yrkandet om bifall till utskottets hemställan.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Nej, herr Andersson i Södertälje, folkpartiet missar ingenting i lagutskottet. Det är min mycket fast grundade övertygelse att utskottet har rätt på den här punkten, och jag tycker precis som herr Winberg att reservationen inte är speciellt stark – den är faktiskt ganska hafsigt.

I reservationen skriver man ju att inte varje förändring skall innebära jämkning. Ja, men då stämmer ju lagtexten som den är nu, för det är just detta som den gällande lagtexten ger uttryck åt, att inte varje förändring skall betyda en jämkning. Man säger emot sig själv, och det är väl reservanterna som har missat någonting i tankekedjan i lagutskottet.

Vidare står det – och det är väl ganska egendomligt uttryckt – att det skall vara en ändring som är "något så när" betydelsefull. Uttrycket något så när har jag aldrig hört i ett lagtekniskt sammanhang. Det är ett typiskt hafsigt uttryck.

Det står också att jämkning skall ske om bidraget inte längre framstår som rimligt. Det tycker jag nästan är en skärpning i förhållande till det som nu står, att det skall vara väsentligen ändrade förhållanden.

Jag håller alltså med herr Winberg om att det bästa i detta sammanhang är utskottets skrivning, där det sägs att familjelagssakkunniga, som håller på att utreda dessa frågor, bör få framlägga förslag, gärna med förtur. Då får vi in frågorna i rätt sammanhang.

Det har inte varit någon miss från vårt håll i detta fall, herr Andersson i Södertälje, missen har i så fall snarare gjorts av reservanterna.

Herr ROMANUS (fp) kort genmäle:

Herr talman! Denna diskussion visar att det råder stor enighet om att något måste göras för att öka möjligheten till jämkning av underhållsbidrag. För att det inte skall råda några missförstånd vill jag också understryka att därmed inte sägs var underhållsbidragen skall ligga, utan bara att domstolarna skall ges större möjligheter att ta hänsyn till den aktuella situationen för de inblandade parterna, både den som betalar underhåll och den som tar emot underhållet.

Den faktiska skillnaden i uppfattning är inte så stor att jag har funnit anledning att se detta som en partipolitiskt skiljande fråga. Och att mitt yrkande lagts fram under debatten betyder ju inte att det kommer som en överraskning, varken för herr Andersson i Södertälje eller för andra ledamöter. Jag kan inte dra någon annan slutsats än att det borde ha varit möjligt för utskottet att presentera ett betänkande, där man inte hade behövt förutse en ganska jämn uppdelning här i kammaren – för att nu uttrycka sig försiktigt – i en fråga som gäller beslut om lagtext som är viktig för många människors privatliv. Det borde ha varit möjligt

för utskottet att samla sig till ett beslut med större utsikter till bred majoritet i kammaren.

Jag vill sluta med att upprepa vad som står i mitt yrkande, nämligen att man, på i huvudsak det sätt som anges i reservationen 13, skall göra en lagändring som kan träda i kraft vid den tidpunkt som föreslås i reservationen. Om herr Andersson i Södertälje hyser någon som helst förtröstan inför höstens val, borde han kunna ansluta sig till att man ger justitiedepartementet möjligheter att överväga dessa lagtekniska frågor. För det har ju ändå riktats en del sakliga invändningar mot denna reservation, och det kan inte vara någon nackdel att få lagtexten och motivtexten litet bättre förberedda.

Herr ANDERSSON i Södertälje (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte spetsa till debatten och driva den längre än nödvändigt, utan jag vill bara säga några ord till herr Sjöholm.

Under den tid som herr Sjöholm deltagit i arbetet i utskottet har samarbetet varit mycket gott, och herr Sjöholm har i många frågor intagit en självständig och många gånger också radikal ståndpunkt som har fört utvecklingen framåt. Självfallet respekterar jag herr Sjöholms uppfattning även i den fråga som vi nu diskuterar, men jag måste säga att jag är förvånad över herr Sjöholms inställning med hänsyn till hans tidigare arbete, när vi har diskuterat familjelagstiftning och liknande frågor.

När jag sade att folkpartiet tydligen har missat så menade jag att man kanske hade vunnit på om man hade haft bättre kontakter mellan de olika ledamöterna i folkpartigruppen. Då hade vi kanske kunnat klara av detta i utskottet. För det tycks ju i alla fall finnas en viss dissonans i uppfattningarna på denna punkt.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Inom det liberala folkpartiet har vi ingen sådan uniformering att vi påtvingar varandra våra uppfattningar. Har vi litet olika meningar, så vidhåller vi ofta dem. Och här är det ju inga klyftor som skiljer oss åt.

En av anledningarna till att jag har den uppfattning jag har, herr Andersson i Södertälje, är att jag har god kontakt med sådana här ärenden i min verksamhet som kronofogde. Jag vet därför att de som är underhållsskyldiga ofta har det svårt, men många underhållsberättigade har det också mycket svårt, kanske ännu svårare. Här är det alltså två parter, en som skall betala och en som skall ha pengarna. Vi måste tänka på båda. Och i min verksamhet som kronofogde har jag som sagt ofta upplevt att det är den underhållsberättigade som ligger sämst till.

Att bara hastigt och lustigt ändra en lagtext – det gör vi inte här i riksdagen. Det har också herr Svanström framhållit. Ibland hör vi nästan till leda att vi inte skall vidta några åtgärder för att en utredning är tillsatt. Den här frågan har familjelagssakkunniga i uppgift att handlägga. Utredningen har redan diskuterat den och har en uppfattning. Varför då inte hänskjuta frågan

till den utredningen? Kan herr Andersson verkligen motivera att vi skall frångå en stadgad praxis, en praxis som det finns ovanligt goda skäl att följa just i det här fallet?

Fru JACOBSSON (m):

Herr talman! Jag skall inte ta kammarens tid i anspråk mer än någon minut, för en röstförklaring. Jag yrkar i vårdnadsfrågan bifall till centerns reservationer 8 och 11 och i övrigt till utskottets hemställan.

Frågan om gemensam vårdnad berör två olika fält. I det ena fallet gäller det gemensam vårdnad för ogifta sammanboende och i det andra gemensam vårdnad efter skilsmässa. Jag skall först säga några ord om gemensam vårdnad efter skilsmässa.

Föreningen Familj och rätt arrangerade här i huset för ungefär ett år sedan ett möte till vilket samtliga riksdagsmän var inbjudna. Där behandlade man vårdnadsfrågorna. Till detta möte hade inbjudits människor som hade personlig erfarenhet av denna problematik. Där var unga sammanboende föräldrar, skilda föräldrar och ett syskonpar, som efter föräldrarnas skilsmässa hade blivit föremål för sina föräldrars gemensamma faktiska och, så långt det gick formellt, även rättsliga vårdnad. Deras berättelse om hur deras uppväxttid hade varit under denna gemensamma vårdnad var enbart positiv. De gav ett påtagligt vittnesmål om hur de efter skilsmässan hade kunnat behålla båda sina föräldrar.

Detta var för mig personligen mycket intressant och tankeväckande, med tanke på våra nya skilsmässoregler och den höga skilsmässofrekvensen, som kanske kan tänkas bli ytterligare höjd. Man har alltså att utgå från ett mycket stort antal skilsmässor, där föräldrarna inte har några uppsplitande konflikter på grund av meningsskiljaktigheter sig emellan. Vid sådana skilsmässor kan man givetvis tänka sig att föräldrarna för barnens bästa bestämmer sig för att ha kvar kontakten, både den rättsliga och den faktiska vårdnaden.

Jag har uppfattningen att jag i dag är talesman för många moderata kvinnor som anser att de föreslagna vårdnadsreglerna kan avdramatisera skilsmässorna i framtiden. Om man bara har möjligheten att lägga vårdnaden på en av föräldrarna kan avgörandet om vem som skall ha vårdnaden bli en uppsplitande faktor som skapar oenighet och stridigheter som man skulle kunna undvika med de nu föreslagna vårdnadsreglerna.

Centern föreslår i en reservation en annan lydelse beträffande prövningen av hänsynen till barnens bästa. Skillnaden mellan utskottets förslag och reservationens är som jag ser det en lagteknisk gradskillnad. I förslaget heter det att domstolarna skall pröva om detta "ej är uppenbart stridande mot barnens bästa". Centern har föreslagit "om det finnes skäligt med hänsyn till barnens bästa".

Både inom centern och på motsidan har man tolkat formuleringarna som en fingervisning om storleken av den utredning om det lämpliga i vårdnadsfrågan som skall företas vid domstolen. Jag kan inte se det lagtekniskt på det sättet. Det behöver inte vara en fingervisning. Det är en gradering för domstolen när den skall bedöma utredningsmaterialet: skall man anse

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

det uppenbart strida mot barnets bästa, eller skall man anse det skäligt med hänsyn till barnets bästa? Om man nu vid domstolarna uppfattar termer av det här slaget som en antydning om hur omfattande en utredning skall göras, menar jag att centerns formulering verkligen är angelägen, för skall man sätta barnets bästa i första rummet, som väl samtliga i kammaren är eniga om, vill man givetvis ha en utredning som kan ligga till grund för bedömningen vid domstolen.

När det sedan gäller de ogifta samboende och deras möjligheter till gemensam vårdnad vill jag bara säga en enda sak, nämligen att många mäniskor i dag bor tillsammans på grund av en ideell övertygelse. Man kan inte rekommendera ungdomar med en ideell övertygelse att gifta sig för att klara av sin gemensamma vårdnad om barnen. Man måste respektera deras idella övertygelse, även om den inte stämmer med ens egen. Av den anledningen anser jag det vara ytterst angeläget att man inför möjlighet för ogifta samboende att få gemensam vårdnad.

Jag yrkar alltså bifall till utskottets hemställan när det gäller vårdnadsfrågorna och till centerns reservationer 8 och 11.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Winberg och fru Lindquist, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Winberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Winberg och fru Lindquist.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Winberg begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 267
Nej - 44
Avstår - 1

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 2 av herr Winberg och fru Lindquist, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Winberg begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 2 av herr Winberg och fru Lindquist.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Winberg begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 262
Nej - 46
Avstår - 2

Mom. 3

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 4

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 3 av herr Israelsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 3 av herr Israelsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 295
Nej - 16
Avstår - 2

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herr Winberg och fru Lindquist, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Lindquist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av herr Winberg och fru Lindquist.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Lindquist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 266
Nej - 38
Avstår - 7

Mom. 6

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herr Winberg och fru Lindquist, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Lindquist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 6 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av herr Winberg och fru Lindquist.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Lindquist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 265
Nej - 40
Avstår - 7

Mom. 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 6 av herr Winberg och fru Lindquist, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Lindquist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 7 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 6 av herr Winberg och fru Lindquist.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Lindquist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröst-

ning gav följande resultat:

Ja - 266
Nej - 42
Avstår - 4

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

Mom. 8

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 7 av herr Israelsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 8 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 7 av herr Israelsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 291
Nej - 20
Avstår - 2

Mom. 9

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 8 av herr Svanström m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Olsson i Sundsvall begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 9 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 8 av herr Svanström m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olsson i Sundsvall begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 228
Nej - 83
Avstår - 1

Mom. 10-12

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

33

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

Mom. 13

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 13 av herr Hammarberg m. fl. samt 3:o) det av herr Romanus under överläggningen framställda yrkandet, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Andersson i Södertälje begärde votering upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan herr Romanus begärt votering beträffande kontrapositionen, upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaran till kontraposition i huvudvoteringen angående lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 13 antar reservationen nr 13 av herr Hammarberg m. fl. röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaran till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Romanus under överläggningen framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Romanus begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 155

Nej - 40

Avstår - 117

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaran bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 13 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaran bifallit reservationen nr 13 av herr Hammarberg m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 136

Nej - 158

Avstår - 18

Mom. 14 och 15

Kammaran biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 16

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan med god-

kännande av utskottets motivering, dels utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen nr 14 av herr Winberg och fru Lindquist, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan fru Lindquist begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 16 med godkännande av utskottets motivering röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen nr 14 av herr Winberg och fru Lindquist.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då fru Lindquist begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	264
Nej	–	47
Avstår	–	1

Mom. 17

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 18

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 15 av herr Israelsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 18 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 15 av herr Israelsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde röst-räkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	295
Nej	–	17
Avstår	–	1

Mom. 19 och 20

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Faderskap och
vårdnad om barn*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Mom. 21

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 16 av herr Israelsson, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller lagutskottets hemställan i betänkandet nr 33 mom. 21 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 16 av herr Israelsson.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja – 295

Nej – 16

Avstår – 1

Mom. 22–28

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

§ 4 Finansiering av stålverk i Luleå, m. m.

Föredrogs näringsutskottets betänkanden

1975/76:72 med anledning av propositionen 1975/76:207 om finansiering av stålverk i Luleå jämte motioner och

1975/76:65 med anledning av propositionen 1975/76:125 med förslag om tilläggsbudget III till statsbudgeten för budgetåret 1975/76 i vad avser vissa anslag inom industridepartementets verksamhetsområde jämte motioner.

Herr TALMANNEN:

Näringsutskottets betänkanden nr 72 och 65 debatteras i ett sammanhang, och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas under den gemensamma överläggningen.

Näringsutskottets betänkande nr 72

I propositionen 1975/76:207 hade regeringen föreslagit riksdagen att

1. godkänna av chefen för industridepartementet förordade riktlinjer för fullföljande av projekteringen av en stålverksutbyggnad i Luleå,

2. till Lån till Norrbottens Järnverk AB för budgetåret 1976/77 under fonden för låneunderstöd anvisa ett investeringsanslag av 275 000 000 kr.,

3. till Aktieteckning i Statsföretag AB för finansiering av stålverk i Luleå för budgetåret 1976/77 under fonden för statens aktier anvisa ett investeringsanslag av 175 000 000 kr.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

De riktlinjer för fullföljande av projekteringen av en stålverksutbyggnad i Luleå som föreslagits i propositionen avsåg en modifiering av Stålverk 80-projektet. De gick ut på att Norrbottens Järnverk AB (NJA) skulle genomföra utbyggnaden av ett metallurgiskt centrum i Luleå i första hand anpassat till den svenska stålindustrins behov och att denna utbyggnad skulle ge minst samma sysselsättningseffekt som angavs i propositionen 1974:64 om finansiering av ett nytt stålverk i Luleå, nämligen 2 300 anställda. Huvuddelen av ämnesproduktionen vid stålverket skulle enligt de redovisade planerna i framtiden kunna levereras till ett bandvalsverk i vilket NJA skulle ha ägarintressen. Samtidigt med att ett nytt stålverk uppfördes för produktion av ämnen skulle resurserna för valsning och vidareförädling inom NJA:s nuvarande ståldivision väsentligt förstärkas.

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

För finansiering av projekteringen hade föreslagits för budgetåret 1976/77 investeringsanslag om sammanlagt 450 milj. kr. Avsikten var att förslag beträffande den slutliga utformningen av stålverksprojektet och beträffande ytterligare finansiell medverkan av staten skulle föreläggas riksdagen under år 1977.

I detta sammanhang hade behandlats
dels de med anledning av propositionen väckta motionerna
1975/76:2546 av herr Ahlmark m. fl. (fp), vari hemställets

I. att riksdagen uttalade

A. att en stålverksutbyggnad borde komma till stånd i Luleå inom ramen för nuvarande NJA,

B. att slutgiltig ställning till utbyggnadernas utformning borde tas först då ett på det fortsatta projekteringsarbetet grundat beslutsunderlag förelagts riksdagen,

C. att utbyggnaden borde utformas så att

1. största möjliga hänsyn togs till den inre och yttre miljön,

2. bästa möjliga energihushållning uppnåddes,

3. spridnings- och sysselsättningseffekterna i Norrlands inland blev så stora som möjligt,

II. att riksdagen gav till känna vad som i övrigt anförts i motionen beträffande det fortsatta utrednings- och projekteringsarbetet,

1975/76:2547 av herr Bohman m. fl. (m), vari hemställets att riksdagen skulle

I. med bifall till propositionens förslag om lån till NJA och aktieteckning i Statsföretag och med avslag på regeringens förslag till riktlinjer för projektering godkänna de i motionen föreslagna riktlinjerna för åtgärder för att skapa ökad, lönsam och trygg sysselsättning i Luleå.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

2. hos regeringen anhålla om förslag angående program för åtgärder inom Norrbottens inland i enlighet med vad i motionen anförts,

1975/76:2548 av herr Fälldin m. fl. (c), vari hemställts att riksdagen skulle

1. beträffande stålverksutbyggnaden låta anstå med fastställande av riktlinjer i avvaktan på bättre beslutsunderlag,

2. godkänna regeringens förslag till investeringsanslag för budgetåret 1975/76 om 450 milj. kr.,

3. uttala att det modifierade stålverksprojektet utformades för att underlätta etablering av vidareförädlingsindustrier i övriga delar av övre Norrland,

4. uttala att övriga delar av övre Norrland borde tillföras arbetstillfällen i den storleksordning som den nu planerade stålverksutbyggnaden beräknades ge med syfte att åstadkomma inomregional balans,

5. uttala att forskning borde bedrivas för att utveckla metoder på stålverksområdet som åstadkom god och stimulerande arbetsmiljö samt låg energiförbrukning i enlighet med vad som anförts i motionen,

1975/76:2549 av herr Hagberg i Borlänge m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen i anledning av propositionen 1975/76:207 beslutade att utredningar om stålindustrins framtid skulle utgå från följande utgångspunkter:

1. att storfinansen bortkopplades från ägande och inflytande över järn- och stålindustrin och att denna därför förstatligades,

2. att bruksorterna i Bergslagen även i framtida järn- och stålindustri skulle garanteras nödvändiga investeringar så att de kunde leva vidare,

3. att prospektering företogs i Bergslagen i syfte att utröna förekomsten av malmtillgångar och brytningsmöjligheter,

1975/76:2550 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen med anledning av propositionen 1975/76:207 beslutade uppdra åt regeringen att i enlighet med följande riktlinjer för svensk stålindustris utveckling genomföra:

1. att den svenska stålindustrin i sin helhet förstatligades och infogades i en ny industripolitik, byggd på bättre råvaruhushållning, långt driven förädling och specialteknik,

2. att Stålverk 80 i fortsättningen samordnades med den här beskrivna industriella nyorienteringen,

3. att Stålverk 80 byggdes på med en ökad förädling av stålämnen, så att industriprojektets ursprungliga, totala omfång garanterades,

4. att förädlingsindustrins långsiktiga utbyggnad kopplades till en regionpolitisk planering, bl. a. ägnad att i gruv- och järnbruksområdena avvärja följderna av rovdrift och ensidigt vinsttänkande,

lämnande av årsredovisning för Statsföretag AB väckta motionen 1975/76:6 av fru Hambræus (c),

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

dels de under allmänna motionstiden vid 1975/76 års riksmöte väckta motionerna

1975/76:190 av herrar Stridsman (c) och Johansson i Holmgården (c), vari hemställts att riksdagen skulle

1. hos regeringen begära att gruvbrytning startades i Kaunisvaara med tillämpning av offertsystemet,

2. hos regeringen begära att transport av malm från Kaunisvaara skedde i enlighet med vad som anförts i motionen,

1975/76:446 av herr Lövenborg (vpk) och fru Marklund (vpk), vari hemställts att riksdagen uttalade sig för att med utgångspunkt i den inledda satsningen på NJA och Stålverk 80 hos regeringen anhålla om utarbetandet av ett kompletterande brett statligt industriprogram i syfte att skapa bl. a. filialindustrier från NJA i olika delar av länet,

1975/76:1801 av herr Mathsson i Fagersta m. fl. (s),

1975/76:1808 av herr Petersson i Gäddvik m. fl. (m) och

1975/76:1827 av herr Ångström (fp), vari hemställts att riksdagen beslutar

1. att anhålla att regeringen ånyo prövade frågan om en eventuell gruvbrytning i Kaunisvaara,

2. att anhålla att regeringen skulle infordra offert på gruvdriften,

3. att erforderliga resurser skulle ställas till förfogande för en snabb undersökning av kvartsfyndigheter vid Råneträsk och Kompelusvaara.

Utskottet hemställde

1. beträffande riktlinjer för fortsatt projektering av nytt stålverk i Luleå att riksdagen med bifall till propositionen 1975/76:207 punkten 1 och med avslag på

a) motionen 1975/76:2546 yrkandena 1 A, 1 B och II och motionen 1975/76:2547 yrkandet 1 i ifrågavarande del, i den mån motionerna inte i dessa delar tillgodosetts enligt utskottets hemställan,

b) motionen 1975/76:2548 yrkandet 1,

c) motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (moment 3) godkände i propositionen angivna riktlinjer,

2. beträffande anslag att riksdagen med bifall till propositionen 1975/76:207 punkterna 2 och 3 samt motionen 1975/76:2547 yrkandet 1 i ifrågavarande del och motionen 1975/76:2548 yrkandet 2 för budgetåret 1976/77 anvisade

a) till Lån till Norrbottens Järnverk AB under fonden för låneunderstöd ett investeringsanslag av 275 000 000 kr.,

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

b) till Aktieteckning i Statsföretag AB för finansiering av stålverk i Luleå under fonden för statens aktier ett investeringsanslag av 175 000 000 kr.,

3. beträffande förstatligande av stålindustrin, m. m. att riksdagen skulle avslå

a) motionen 1975/76:2549 i ifrågavarande del (moment 1),

b) motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (momenten 1 och 2),

4. beträffande strukturutredning för stålindustrin att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:1801,

5. beträffande miljöhänsyn och energihushållning att riksdagen skulle avslå

a) motionen 1975/76:2546 yrkandet I C i ifrågavarande del (momenten 1 och 2),

b) motionen 1975/76:2548 yrkandet 5,

6. beträffande särskild expertgrupp vid planeringen av stålverket i Luleå att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:6,

7. beträffande regionalpolitisk planering av stålindustrin att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (moment 4),

8. beträffande gruvdrift i Kaunisvaara, m. m. att riksdagen med anledning av

a) motionen 1975/76:190,

b) motionen 1975/76:1827

som sin mening gav regeringen till känna vad utskottet anförde,

9. beträffande ökad sysselsättning i övre Norrlands inland att riksdagen skulle avslå

a) motionen 1975/76:2546 yrkandet I C i ifrågavarande del (moment 3),

b) motionen 1975/76:2547 yrkandet 2,

c) motionen 1975/76:2548 yrkandena 3 och 4,

10. beträffande program för etablering av statliga industrier i anslutning till stålverksprojektet att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:446,

11. beträffande samhällsservice i Luleåområdet att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:1808,

12. beträffande gruvdrift och järn- och stålindustri i Bergslagen att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2549 i ifrågavarande del (momenten 2 och 3).

Reservationer hade avgivits

beträffande riktlinjer för fortsatt projektering av nytt stålverk i Luleå

1. av herrar Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c) och Sjönell (c), fru Hambracus (c) samt herr Wirtén (fp) som ansett att utskottet under I bort hemställa

att riksdagen skulle

a) med anledning av propositionen 1975/76:207 punkten I, motionen 1975/76:2546 yrkandena I A, I B och II och motionen 1975/76:2548 yr-

kandet I som sin mening ge regeringen till känna vad reservanterna anför,

b) avslå motionen 1975/76:2547 yrkandet I i ifrågavarande del, i den mån motionen inte i denna del tillgodosetts enligt reservanternas hemställan under a,

c) avslå motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (moment 3),

2. av herrar Regnéll (m) och Hovhammar (m) som ansett att utskottet under I bort hemställa

att riksdagen skulle

a) med anledning av propositionen 1975/76:207 punkten I och med bifall till motionen 1975/76:2547 yrkandet I i ifrågavarande del godkänna av reservanterna angivna riktlinjer,

b) avslå motionen 1975/76:2546 yrkandena I A, I B och II i den mån motionen inte i denna del tillgodosetts enligt reservanternas hemställan under a,

c) avslå motionen 1975/76:2548 yrkandet I,

d) avslå motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (moment 3),

3. av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet under I bort hemställa

att riksdagen skulle

a) med anledning av propositionen 1975/76:207 punkten I, med bifall till motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (moment 3) samt med avslag på motionen 1975/76:2546 yrkandet I B, motionen 1975/76:2547 yrkandet I och motionen 1975/76:2548 yrkandet I som sin mening ge regeringen till känna vad reservanten anför,

b) avslå motionen 1975/76:2546 yrkandena I A och II, i den mån motionen inte i denna del tillgodosetts enligt reservantens hemställan under a,

4. beträffande förstatligande av stålindustrin, m. m. av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen med bifall till

a) motionen 1975/76:2549 i ifrågavarande del (moment 1),

b) motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (momenten 1 och 2) som sin mening gav regeringen till känna vad reservanten anför om riktlinjer för den svenska stålindustrins utveckling.

5. beträffande miljöhänsyn och energihushållning av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c) och Hovhammar (m), fru Hambræus (c) samt herr Wirtén (fp) som ansett att utskottet under 5 bort hemställa

att riksdagen med bifall till

a) motionen 1975/76:2546 yrkandet I C i ifrågavarande del (momenten 1 och 2),

b) motionen 1975/76:2548 yrkandet 5

som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anför.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå.
m. m.*

6. beträffande regionalpolitisk planering av stålindustrin av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet under 7 bort hemställa att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2550 i ifrågavarande del (moment 4) som sin mening gav regeringen till känna vad reservanten anfört,

7. beträffande program för etablering av statliga industrier i anslutning till stålverksprojektet av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet under 10 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:446 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanten anfört,

8. beträffande gruvdrift och järn- och stålindustri i Bergslagen av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet under 12 bort hemställa att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2549 i ifrågavarande del (momenten 2 och 3) som sin mening gav regeringen till känna vad reservanten anfört.

Näringsutskottets betänkande nr 65

I detta betänkande redovisas endast den punkt, vid vilken under överläggningen framställdts särskilda yrkanden.

Punkten 3 (Kraftstationer m. m.)

Regeringen hade i propositionen 1975/76:125 bilaga 11 under punkten 3 (s. 44–51) föreslagit riksdagen att

1. bemyndiga regeringen att godkänna dels ramavtal om utbyggnad och drift av ett kraftvärmeverk i Luleå, dels konsortialavtal om bildande av ett aktiebolag med uppgift att uppföra och driva kraftvärmeverk i Luleå samt att medge statens vattenfallsverk att träffa överenskommelse om smärre ändringar i avtalen,

2. medge att medel fick tas i anspråk från investeringsanslaget Kraftstationer m. m. för teckning av aktier i och lån till det under 1 avsedda aktiebolaget, allt i enlighet med åtagandena i konsortialavtalet,

3. bemyndiga regeringen att medge statens vattenfallsverk att teckna borgen för lån intill sammanlagt 2 588 000 000 kr., varav 90 000 000 kr. för lån till distributionsbolag.

I detta sammanhang hade behandlats motionen 1975/76:2407 av herr Sjönell m. fl. (c), vari hemställdts att riksdagen vid sin behandling av tilläggsbudget III för budgetåret 1975/76 avseende kraftvärmeverk i Luleå som sin mening gav regeringen till känna vad som i motionen anförts om ett effektivt utnyttjande av spillvärme vid Stålverk 80.

Utskottet hemställde

1. att riksdagen med bifall till regeringens förslag skulle

a) bemyndiga regeringen att godkänna dels ramavtalet om utbyggnad

och drift av ett kraftvärmeverk i Luleå, dels konsortialavtalet om bildande av ett aktiebolag med uppgift att uppföra och driva kraftvärmeverk i Luleå samt medge statens vattenfallsverk att träffa överenskommelse om smärre ändringar i avtalen,

b) medge att medel fick tas i anspråk från investeringsanslaget Kraftstationer m. m. för teckning av aktier i och lån till det under a avsedda aktiebolaget, allt i enlighet med åtagandena i konsortialavtalet,

c) bemyndiga regeringen att medge statens vattenfallsverk att teckna borgen för lån intill sammanlagt 2 588 000 000 kr., varav 90 000 000 kr. för lån till distributionsbolag,

2. att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2407.

Reservation hade avgivits av herrar Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c) och Sjönell (c), fru Hambraeus (c) samt herr Wirtén (fp) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2407 som sin mening gav regeringen till känna vad reservanterna anförte.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Satsningen på det projekt som har kallats Stålverk 80 är uppenbarligen en av de största i modern svensk industrihistoria – om inte rent av den allra största. Det mesta i det här projektet har varit i gigantklass – optimismen, miljardrullningen, löftena, men också projekteringsmisslyckandena.

Jag har här, herr talman, inte för avsikt att gå in på något slags siffer-exercis, att försöka analysera alla de siffror, kalkylunderlag och liknande som har förekommit vid olika tillfällen i debatten om det här stålverket. Jag vill endast inskränka mig till att erinra om att när riksdagen våren 1974, alltså för ganska precis två år sedan, godkände riktlinjerna för ett nytt stålverk i Luleå, angavs att kapitalkostnaderna skulle komma att uppgå till 4 600 milj. kr. Projektet visade sig ganska snart vara av just gigantform, inte bara i fråga om generösa löften utan framför allt ekonomiskt. Kapitalkostnaderna började nämligen omgående växa med den nätta summan av bortåt 1 miljard kronor per månad. Det fanns initierade bedömare som mot slutet av förra året uppskattade de slutliga och totala kapitalkostnaderna för Stålverk 80 till 20, ända upp till 30 miljarder kronor.

När regeringen nu backat ur den ursprungliga alltför yverburna satsningen och presenterar vad man kallar ett modifierat stålverksprojekt kräver den att riksdagen skall godkänna de nya riktlinjerna. Det finns då starkt motiv för att ställa frågan: Vad har riksdagen för underlag för att godkänna de nya men modifierade riktlinjerna?

För den ekonomiska bedömningen finns inget kalkylunderlag alls, eller i varje fall ett mycket knapphändigt. Det anges bara att man syftar till en produktionsnivå om 2,5 miljoner ton stålämnen i stället för ursprungligen planerade 4 miljoner ton. Man räknar med en ökad sysselsättning

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå.
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

även i det här nedbantade projektet om 2 300 arbetstillfällen. Men det här stålverksprojektet skall ha samma principiella utformning som tidigare, enligt propositionen.

Herr talman! På så knapphändiga kalkyler och nära nog obefintligt beslutsunderlag kan i varje fall inte vi från centerpartiet godkänna några löst skisserade riktlinjer för något som trots nedbantningen syftar till att bli en av de största industrisatsningarna i vårt lands historia. Vad vi kan godkänna är vissa principiella målsättningar. Det återkommer jag till. Det är emellertid från den utgångspunkten självklart att vi godkänner de 450 miljoner som föreslås till planeringen.

Vi anser att riksdagen när det definitiva beslutet skall tas måste ha ett underlag som medger full handlingsfrihet. Det måste vara ett fullständigt beslutsunderlag, inte ett knapphändigt sådant, som kan föranleda missar vid bedömningen. Det här förutsätter att kostnader, tillgång på finansieringsmedel, lönsamhetsberäkningar, sysselsättningseffekter, marknadsbedömningar osv. måste grundligt utredas och dokumenteras för att sedan redovisas för riksdagen.

Det får inte bli, som vi från centern ser det, på samma sätt som med ett annat stort och vittsyftande politiskt projekt här i landet, beträffande vilket ävenledes det definitiva beslutet har skjutits på framtiden – till 1978 – nämligen energipolitiken. Beslut om denna skall alltså fattas 1978, och med den politik som regeringen har bedrivit i den frågan kommer riksdagen uppenbarligen vid den tidpunkten att sakna annan handlingsfrihet än att välja kärnkraft. Ändå har den socialdemokratiska regeringen utlovat handlingsfrihet.

Beträffande stålverket i Norrbotten säger vi däremot från centern ja till en utbyggnad och en upprustning av det gamla Norrbottens Järnverk AB. Vi vill i detta sammanhang också understryka vikten av propositionens förslag om ett metallurgiskt centrum i Luleå, som vi godtar. Norrbottens Järnverk, gamla NJA, har enligt våra bedömningar vissa förutsättningar att med en grundlig och väl planerad utbyggnad på sikt bli även företagsekonomiskt lönsamt. Det förutsätter självfallet mycket stora kapitalinvesteringar. Jag vill slå fast att ett viktigt kriterium i all industriprojektering är att man får ett lönsamhetsinslag. Det måste finnas i all industriell verksamhet, även om det finns betydande inslag av samhällsekonomiska motiv i sammanhanget. All industriell verksamhet måste syfta till ett ökat värdeskapande. En dålig företagsekonomisk lönsamhet ger dåligt värdeskapande.

Vi stöder detta metallurgiska centrum i Luleå för det första därför att vi anser det utomordentligt viktigt med hänsyn till hela branschens utveckling. För det andra kan därifrån initieras projekt som kan ligga till grund för en vidareförädling och bearbetning av stål, något som såvitt vi bedömer saken kan underlätta industrialiseringen och sysselsättningen i hela övre Norrland. Vi anser alltså att Norrbottens Järnverk måste göras till ett slagkraftigt stålverk, som även vid mycket olika konjunkturer kan variera sin produktion. Det sistnämnda anser vi vara utomordentligt

viktigt.

Projekteringen måste inriktas på att införskaffa bästa möjliga utrustning – det är en självklarhet – men vi trycker också mycket hårt på arbetsmiljöaspekterna och på att man sätter in åtgärder för att få en låg energiförbrukning. Det måste vara mycket väsentliga inslag i planeringsarbetet, och det finns oerhört mycket att göra i form av tillvaratagande av spillvärme, mottryckskraft osv.

Planeringsarbetet måste alltså inbegripa att man i möjligaste mån söker utnyttja svenskt metallurgiskt kunnande och produkter som är tillverkade inom landet. Redan i samband med leveranser till stålverksutbyggnaden bör alla möjligheter tas till vara för att få en industriell utbyggnad i övre Norrland.

Herr talman! När vi från centern anger vår rent principiella målsättning beträffande utbyggnaden av NJA ser vi det projektet som utomordentligt betydelsefullt, naturligtvis i första hand för sysselsättningen men även för vidareförädlingen av malmen. Utbyggnaden av NJA är väsentlig, eftersom den skapar förutsättningar för ett industrialiseringsprogram för hela övre Norrland.

Men vi har en viktig reservation: vi anser inte att utbyggnaden i Luleå får ske på bekostnad av övriga delar av övre Norrland. Luleåregionen får inte bli fullständigt överhettad och tjänstgöra som en magnet, som suger till sig all arbetskraft i aktiv ålder i hela inlandet. Det måste till en intensiv regionalpolitik med insatser för vidareförädling av malmen. En uppbyggnad av t. ex. en verkstadsindustri anser vi vara en av förutsättningarna för att lösa de inomregionala problemen.

Herr talman! Vi har som sagt varit kritiska mot att på det här stadiet och med det närmast obefintliga beslutsunderlaget binda oss för någon slutgiltig utformning av det nya projektet. Industriministern konstaterar i propositionen att de ursprungliga planerna på att i ett nytt stålverk dels tillverka 4 000 ton stålämnen, dels sälja huvuddelen därav på export av olika anledningar måste skrotas. Den direkta anledningen här till blev, med en närmast obetalbar formulering i propositionen, "en fördjupad granskning av projektet", uttalad på vintern 1976 i den s. k. februari-rapporten. Det finns, herr talman, säkerligen en grundad anledning att fundera över varför en "fördjupad granskning" inte har kunnat ske tidigare. Då hade förhoppningsvis den betydande yvighet som utmärkt projektet Stålverk 80 och de socialdemokratiska toppfigurer som talat för dess förträfflighet och beskyllt kritikerna för närmast landsförräderi kunnat dämpas avsevärt. Över huvud taget har planeringen hittills i stor utsträckning präglats av den gamla dåliga bakningsmetoden att slänga in jästen efter degen i bakugnen: först politiska utspel med generösa löften om produktion och sysselsättning efter riktlinjer som i huvudsak dragits upp i kanslihuset och sedan den ekonomiska planeringen och kalkyleringen. Det går inte att hantera sådana stora projekt, och över huvud taget inga industriprojekt, på det viset. Även politiska beslut måste vara noggrant underbyggda genom en grundlig kalkylering och planering

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

i förväg.

Som jag nyss framhöll, herr talman, kan man ställa frågan: Vad har vi för garantier för att ytterligare 2 500 ton halvfabrikat stålämnen kan avsättas utan större svårigheter? Enligt propositionen räknar man fortfarande med export av ämnesproduktionen under en relativt lång övergångstid, men man har inte fastare mark under fötterna än att man meddelar att NJA förhandlar med kontinentala valsverksintressen om långsiktiga leveranser av ämnen. I Dagens Nyheter i dag meddelar projektledaren Jan Friberg att man har haft ett preliminärt avtal tecknat med det tyska företaget Klöckner men att förutsättningarna, som han uttrycker det, har upphört. Samtalen fortsätter, säger Jan Friberg.

Herr talman! Ibland är det som bekant långt mellan samtal och af-färsavslut. Man vet sålunda ytterligt litet om när och i vilken omfattning exporten av ämnen kan äga rum. Och vidare: i den nya inriktningen är den svenska marknaden trösten och räddningsbojen. Från vårt håll hoppas vi också att den svenska marknaden skall betyda mycket, men garantierna finns där trots allt ännu inte. Industriministern säger i propositionen att det modifierade Stålverk 80-projektet bör inriktas på vidareförädling inom landet, och man sätter uppenbarligen stort hopp till de mellansvenska stålverken.

Men hur är det på den punkten? Den 15 maj meddelades över stora rubriker i Dagens Nyheter när man refererade till en stålkonferens att verkställande direktören i Fagersta hade sagt att de mellansvenska stålverken inte var villiga att köpa de halvfabrikat som NJA räknade med att sälja därför att de inte passade. Han använde liknelsen att det skulle för dem vara ungefär som att beställa färdigkonfektionerade klänningar hos en leverantör som bara kan leverera tygerna.

Detta uttalande stöder centerlinjen, nämligen vägran att binda sig vid den inriktningen – nu modifierad – som regeringen vill att riksdagen skall bestämma sig för. Vi måste alltså här i riksdagen ha full handlingsfrihet och vara beredda att behandla det här projektet med stor flexibilitet när vi slutligen skall fatta beslutet.

Vi har inom centern fastslagit tre ting som vi är beredda att satsa på, och dem tänker vi också satsa på med 100-procentig energi.

För det första vill vi vara med om att bygga ett metallurgiskt centrum i Luleå. För det andra anser vi att satsningen på NJA är en nyckelsatsning av utomordentlig betydelse i sammanhanget. NJA måste moderniseras, upprustas och förbättras. Den utbyggnaden skall utföras på sådant sätt att vidareförädling i hela övre Norrland underlättas. För det tredje skall övriga delar av övre Norrland tillföras arbetstillfällen i den omfattning som det nu planerade stålverket beräknas ge i syfte att åstadkomma en inomregional balans. Det innebär 2 300 arbetstillfällen mer – förhoppningsvis – om denna inomregionala satsning och de andra ting som jag talat om kan genomföras.

Jag vill helt kort säga att vi i ett metallurgiskt centrum också inbegriper en utvidgning av forskningsinsatserna i Luleå. För framtiden och på lång

sikt gäller det att utveckla en teknik på det metallurgiska området som ger goda och stimulerande arbetsmiljöer, högklassiga produkter och sist men inte minst låg energiförbrukning.

I fråga om den inomregionala balansen i övre Norrland och ansträngningarna för att åstadkomma en sådan har vi vid flera tillfällen sagt – och jag säger det i dag igen – att regeringens centraliseringspolitik med ortsklassificeringen för Norrbottens del kommit att leda till en regional obalans. Skillnaderna i sysselsättnings-, inkomst- och servicemöjligheter ökar. Just för övre Norrlands del är det därför viktigt att statsmakterna skapar förutsättningar just för en inomregional balans. NJA-utbyggnaden är ett ypperligt tillfälle att utnyttjas för industrialisering av hela övre Norrland, och tillfället får inte försummas. Vi anser alltså att det måste tas snara initiativ för en vidareförädling här.

Jag vill därefter säga några ord om vårt krav på ett särskilt uttalande om miljöhänsyn och energihushållning. Detta ligger i linje med centerns allmänna syn på dessa frågor. Vi anser alltså att det är så pass angeläget att riksdagen understryker vikten av miljö- och energihushållningsaspekterna att vi vill ha ett särskilt uttalande på den punkten.

Min centerkollega herr Stridsman kommer senare i dag att ta upp frågan om gruvbrytning i Kaunisvaara, så jag avstår från att gå in på den.

Jag slutar med att yrka bifall till reservationerna 1 och 5 vid näringsutskottets betänkande nr 72.

Herr REGNÉLL (m):

Herr talman! Herr Sjönell började sitt anförande med att erinra om att Stålverk 80 av sina tillskyndare har kallats för den största samlade industriinvesteringen i vårt land. Det är riktigt, och det låter ståtligt. Men tyvärr måste också de felbedömningar som gjorts betecknas som magnifika. Inte minst gäller detta kostnads- och lönsamhetsberäkningarna. Från de 4,6 miljarderna våren 1974, då beslut fattades om Stålverk 80, har budet stigit till sisådär 16,2 miljarder, enligt beräkningarna i februari i år då årets proposition utarbetades. Det betyder – har en kritiker räknat ut – en uppjustering av kostnaderna med ungefär 18 miljoner om dagen mellan de båda tidpunkterna. Vad avkastningen beträffar förespeglades riksdagen för två år sedan en internränta på upp emot 16 %. Nu är det fråga om att söka begränsa de förluster som hotar.

Vi moderater uttalade redan 1974 skepsis gentemot hållbarheten i kalkylerna. Vi ansåg att kostnaderna underskattats och att den lönsamhet man lockade med alls inte skulle komma att nås. Vi har fått rätt. I den proposition som vi behandlar i dag erkänns att 1974 års beslut måste revideras. För regeringen kan det inte vara angenämt. Statsminister Palme har i ett anförande sagt att det är modigt – det var det ordet han använde – att gå ifrån de ursprungliga planerna. Ja, kanske det, med tanke på väljarnas reaktion inför en regering som nu underkänner det man i det längsta förklarat vara så utomordentligt bra. Modigt – javäl, men sakligt var omtänkandet nödvändigt.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Projektet Stålverk 80 var tänkt som en frälsarkrans för det sjunkande Norrbottens Järnverk. Herr Sjönell använde nyss det målande uttrycket. Hela 1960-talet hade för NJA visat förlustsiffror. 1970-talet blev, fast hurtiga prognoser sagt motsatsen, alls inte bättre. Statliga pengar satsades i stor skala, investeringar gjordes möjliga, men resultaten blev som sagt inte bättre. Förmodligen var NJA det enda företag i branschen som gick med förlust t. o. m. under det exceptionellt goda stålåret 1974. Att något måste göras åt Norrbottens Järnverk var helt klart.

Den bedömningen gjorde också vi moderater när propositionen om Stålverk 80 lades fram 1974. Vi får ofta höra att vi varit och är emot hela projektet. Det påståendet förs naturligtvis i första hand fram för invärtespolitiskt bruk i Norrbotten. Å andra sidan säger industriministern – och det är det riktiga – i årets proposition att beslutet om att Stålverk 80 skulle komma till stånd fattats i politisk enighet. För regeringen är det naturligtvis angeläget att understryka att en del av ansvaret ligger hos andra.

Vad är då sanningen beträffande moderaternas inställning till Stålverk 80? Det är riktigt att vi satte många frågetecken för 1974 års planer. Vi betvivlade, som jag redan sagt, den företagsekonomiska bärigheten. Vad som fick oss att ändå acceptera tanken – vi gjorde alltså det – var allvaret i önskemålen från Luleå. Är man som luleåborna beredd att ta uppenbara risker för miljöförstöring och lika uppenbara risker för försämrad kommunal ekonomi, så måste man, sade vi oss, verkligen anse sig ha behov av de nya arbetstillfällena som Stålverk 80 ansågs innebära. Av de skälen sade moderaterna ja till projektet.

Däremot sade vi på flera punkter nej till den utformning som regeringen föreslog. Vi ansåg att många av de föreslagna åtgärderna skulle stjälpa NJA i stället för att hjälpa, att de inte skulle bli den frälsarkrans, eller livboj, som man siktade till, utan en kvarnsten kring halsen.

Helt kort skall jag kommentera våra synpunkter.

Vi trodde inte på själva marknadsidén, en mycket omfattande försäljning, inte minst på export, av stålämnen från Luleå. Vi ansåg det högst riskabelt att satsa så stort på en – som all erfarenhet visar – ytterst konjunkturkänslig produkt. Redan de 4 miljoner ton, som 1974 års proposition siktade till, föreföll oss innebära ett alltför stort risktagande. När ännu högre siffror nämndes, blev vi verkligen betänksamma. Industriministern talade i bygderna om "ytterligare 4 miljoner-tons-etapper". Jag ser att industriministern ruskar på huvudet. Uppgiften har förekommit i tidningar. Av det drog vi slutsatsen att eftersom rent av pluralisformen användes innebar det att industriministern siktade till någonting i stil med 12 miljoner ton. Näringsutskottets ordförande herr Svanberg, som också är styrelseledamot i NJA, talade bland sina väljare om 13 miljoner ton, alltså en ytterligare ökning utöver vad vi ansåg oss ha hört från industriministerns håll.

Regeringspartiet har nu fått lämna inte bara de multiplicerade målsättningarna utan också den första propositionens 4 miljoner ton. I årets

proposition är det fråga om 2,5 miljoner ton. Det är tillfredsställande att man vaknat ur sin drömvärld om utländska kunder – kanske rent av oljeschejker sades det visst vid något tillfälle – som ivrigt skulle efterfråga det svenska råstålet. Erfarenheterna av dagens läge har tydligen bättre än våra varningar för två år sedan fungerat som väckarklocka. I näringsutskottet frågade vi för några veckor sedan en sakkunnig hur ämnesmarknaden ser ut i dag. Svaret blev: "Den är alldeles död." Att sikta på att tillverka en stor mängd ton för en varumarknad med sådana återkommande dödsperioder – det vore verkligen att få en kvarnsten kring halsen! Hela NJA skulle ha löpt risken att dras ner.

I det längre perspektivet ter sig en produktion av 4 miljoner ton – det ursprungliga budet – kanske inte orimlig. Vi för vår del kan gärna kalla de nu aktuella 2,6 miljonerna för en deletapp, en mjukstart för en utbyggnad som kanske kan drivas vidare. De ytterst negativa yttranden som fölls om denna vår idé kan nu vara glömda – huvudsaken är att man i dag fått ett format på affärsidén som gör den hanterlig.

För NJA:s del kan man, hoppas vi, få glädje av expansion i en sådan form. Sedan är det tyvärr så – vi har sett många exempel på det, när vi debatterat den ekonomiska politiken – att fördelar på ett håll ofta blir nackdelar på ett annat håll. Bruken i Bergslagen har allt skäl att uppmärksamt följa omstruktureringen av den svenska järnhanteringen, det nya industripolitiska utspelet. Starkt statssubventionerade anläggningar i Norrbotten kan för den redan etablerade industrin bli svåra – kanske övermäktiga – konkurrenter. Det lär finnas sexton kommuner i Bergslagen där bruken svarar för mer än halva sysselsättningen. I några fall kan man kort och gott säga att sysselsättningen står och faller med bruken. Det är en stor brist i propositionen att man inte närmare går in på den problematiken.

Ett annat moderatförslag har varit att Stålverk 80 skulle genomföras i samarbete med svensk icke-statlig industri. Den vägen borde man, menade vi, kunna tillföra Stålverk 80-projektet både ökad ledningskapacitet, finansieringshjälp och tryggare avsättningsmöjligheter för Luleå-produkterna. Mot vårt förslag invändes att vi var ute efter att tillförsäkra storindustrin en bit av den fina kaka som Stålverk 80 ansågs bli. Man ville inte dela med sig av sina vinster, sade en av de ledande inom projektet. Nu vet vi att regeringen öppnat resonemang med Stora Kopparberg, med tyska Krupp och kanske också med andra intressenter om att gemensamt uppföra valsverk som skulle kunna bli kontinuerliga avnämarna till Luleås råstål också i tider när de externa marknaderna – som nu – är totalt döda. Detta omtänkande är bra.

Både ur de anställdas, ur Luleås och ur statsfinansernas synpunkt sett är det verkligen väl att 1974 års riktlinjer så grundligt reviderats. Propositionsskrivarna använder för resten det mildare ordet "modifiera" – kanske genom associering till att det är moderata tankegångar som har accepterats! Tyvärr tog omtänkandet allt för lång tid. Sakdebatten blockerades länge av olustiga personangrepp mot dem som betraktades som

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

motståndare till Stålverk 80. Industriförbundets tre ekonomer mättes skäppan full för åsikterna i den bok de publicerat, likaså LKAB-chefen och Statsföretags verkställande direktör. I efterhand kan det lugnt konstateras, att det är de som kritiserade kritikerna som nu står med skammen.

När oppositionen på sin tid yrkade återremiss till näringsutskottet för att riksdagen skulle få grundligare informationer kring projektets aktuella läge – ja, då ojade sig regeringspartiet över att detta kunde orsaka en fördröjning i planeringen på kanske 14 dagar. Sedan har departementet låtit den orcalistiska planeringen bedrivas ända till nu. Tid har runnit bort, pengar har runnit bort, planeringsavdelningens medarbetare har hoppat av, den ena efter den andra. Så där en halv miljon om dagen har runnit ut ur NJA under 1975. Det blir den siffran man kommer fram till, om man dividerar årsförlusten med årets dagar. Det måste vara nedslående för de anställda att veta, att man efter dagens arbetsinsats lämnar ett företag med större problem än dagen förut. S. k. avhopp har motiverats med att man har funnit det svårt att arbeta i ett företag utan ambition eller i varje fall utan förmåga att upprätthålla lönsamhet.

Varken pengar eller personal har NJA egentligen haft råd att använda så onyttigt. Verklighetsnära uppgifter som tillbyggnaden av det egna valsverket – en riktig idé – och förberedelser för ökad manufakturering – också en viktig idé – har tyvärr försummats medan man befunnit sig i 1974 års drömvärld.

Detta om vad som har varit. Var står vi nu? Fortfarande är problemet att få ordning på NJA genom att bygga upp nya räntabla och därigenom sysselsättningsskapande verksamheter. De ständiga förlusterna kan ju inte få fortsätta. För 1975 – då på vanligt sätt vinst hade satts i utsikt – blev resultatet före dispositioner och skatter ett minus på 177 miljoner, eller – som jag nyss uttryckte det – en halv miljon om dagen i helg som i söcken. Om 1976 är bedömningen att resultatet trots väntad konjunkturuppgång kommer att bli otillfredsställande.

”Få ordning på NJA”, sade jag. Formuleringen är kanske stötande, men den är berättigad. NJA är i flera avseenden ett företag i obalans. Att resultaträkningarna år efter år varit bedrövliga är ju allmänt känt. På miljardbelopp som skattebetalarna har satsat under årens lopp har ingen utdelning lämnats. Inte heller har staten fått de inkomstskatter eller kommunen de kommunala inkomstskatter som ett normalt vinstgivande företag skulle ha givit. Balansräkningen per 31 december 1975 visar oroande siffror. Varulagret upptas med 721 miljoner, drygt tre fjärdedelar av fjolårets fakturerade försäljning. Sådana relationer brukar betraktas som allvarliga varningstecken. Statligt lagerstöd tycks ha lämnats med 60 miljoner. Annars skulle de likvida tillgångarna ha varit helt otillräckliga. Med de fortsatta förlusterna under 1976 – säkra som amen i kyrkan – är det tydligt att bolaget kan komma farligt nära den gräns, där lagen kräver att likvidationsbalansräkning skall upprättas.

Ett bekymmer, som man på vissa håll har tagit förvånansvärt lätt på, är den olösta finansieringen. De 4,6 miljarder som man talade om på

våren 1974 tedde sig väl inte alltför besvärliga att mobilisera. Hösten 1975 var man – det har redan sagts – uppe i en fördubbling av kostnadsberäkningarna, och sedan dess har budet stigit väsentligt. Prognoserna för lönsamhet – möjligheterna att förränta och amortera insatt kapital – har naturligtvis fått justeras neråt i takt med de beräkningar som gjorts om den ökade kapitalåtgången. Man har nu, för att citera LO-tidningen, funnit att "lönsamheten skulle bli extremt låg, om ens någon". I ett annat nummer av LO-tidningen har jag läst en artikel av en anställd i NJA under rubriken "Vi här uppe var väl tidigt på det klara med att Stålverk 80 aldrig kunde bli lönsamt". Den insikten kunde ha behövts också hos vissa beslutsfattare.

I en debatt i Luleå kring Stålverk 80 för ett år sedan tillät jag mig att säga om den ekonomiska planeringen inom NJA att det är lästsinnigt att ge sig in i stora projekt utan att ha finansieringen ordnad.

Det hade i allmänna ordalag talats om att vinster ur gamla NJA skulle kunna användas för Stålverk 80. Var fanns de vinsterna? Man hade ju inte ens kunnat försörja sig själv.

Så hade det talats om tillskott från ägaren Statsföretag. Sådana propåer fick kärvt gensvar. NJA hade sannerligen redan fått sitt, sades det. Skulle NJA ha ytterligare medel, skulle detta gå ut över andra av Statsföretags dotterföretag.

Nå, när pengarna inte kunde fås fram genom vinstmedel i NJA eller stöd från Statsföretag återstod lånemarknaden. NJA var inte precis en kund som kreditgivarna slogs om – det borde man ha förstått. Var fanns lånelöftena?

I Luleå tog jag till en liknelse: Stålverk 80 befann sig i samma situation som en flygare, som startat färden ut över Atlanten utan att förvissa sig om att bränslet skulle räcka till. Men näringsutskottets ordförande, herr Svanberg, replikerade: Regnell behöver inte vara orolig – när man har staten bakom ryggen har man inga finansieringsbekymmer.

I dag kommer vi att anslå ytterligare 450 miljoner till järn- och stålverken i Luleå. Allt flera sådana operationer av typen tankning i luften kommer att bli nödvändiga – det är ett säkert tips. Lika säkert är det att huvudmannen, staten, kommer att få skriva av betydande belopp av sina satsningar i NJA.

Herr talman! Propositionen av årets modell är långt rimligare än årgång 1974. Det framgår av att inget parti gått emot propositionens förslag om ytterligare anslag.

Däremot är man, som herr Sjönell sade, mera skeptisk till att nu godkänna riktlinjerna för den fortsatta hanteringen av projektet. När kostnadskalkyler och lönsamhetsberäkningar inte presenteras, kan man inte gärna bedöma om riktlinjerna är de rätta. I moderata samlingspartiets motion efterlyses en projektering över ett bredare fält. Om samarbetet med Stora Kopparberg t. ex. vet vi i dag just inte mer än att utredning pågår. Planering för en längre gående förädling, manufakturering, har hittills i stort sett försummats. En ny proposition bör innehålla sådana

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

kompletterande utredningar.

Centerns, folkpartiets och våra yrkanden ligger varandra mycket nära. Skulle den moderata reservationen, nr 2, som jag ber att få yrka bifall till, slås ut när reservationerna ställs mot varandra, ser vi därför inget hinder att i andra hand rösta för reservation nr 1. I herr Sjönell's bifallsyrkande till reservationen 5 ber jag också att få instämma.

Herr WIRTÉN (fp):

Herr talman! Det är i dag nästan exakt två år sedan riksdagen första gången tog ställning för projektet Stålverk 80. Det skedde under betydande enighet. Alla partigrupper slöt – som vi har hört tidigare i dag – upp bakom tanken att satsa på ett nytt stålverk i Luleå och därmed på en vidareförädling av den norrländska järnmalmen. Det fanns delade meningar om hur projektet skulle finansieras och administreras – det är sant. Men i huvudfrågan rådde det, som sagt, enighet.

När vi i näringsutskottet tillstyrkte Stålverk 80 var vi medvetna om att det rörde sig om ett riskfyllt projekt. Det byggde på en bestämd – och omdiskuterad – förutsättning: uppkomsten av en fristående ämnesmarknad. Det gällde en bransch som kännetecknas av höga berg och djupa dalar. Och det handlade om den största industrisatsningen hittills i Sverige.

Men när man väjde fördelar och nackdelar mot varandra talade övervägande skäl för att projektet borde komma till stånd. Avgörande för oss i folkpartiet var att man med ett nytt stålverk i Luleå skulle skapa ett stort antal nya sysselsättningstillfällen i Norrbotten och lägga grunden till en omfattande industriell utbyggnad. Det var därför vi sade ja till Stålverk 80.

Sedan riksdagen gav klartecken för Stålverk 80 år 1974 har, som vi alla kunnat konstatera, en hel del hänt. Det projekt som vi nu diskuterar är något helt annat än det som vi behandlade för två år sedan. Då handlade det om ett projekt att avsätta stålämnen på utlandsmarknaden. I dag talar vi om ett stålverk som är inriktat på att försörja den inhemska stålindustrin. Då gällde det ett verk med en produktionskapacitet i första etappen på 4 milj. ton. I dag är den planerade kapaciteten 2,5 milj. ton. Då beräknades kostnaderna till 4,6 miljarder kronor. I dag vet man inte vad det blir. Men man kan gissa att de inte kommer att understiga 10 miljarder kronor. Då beräknades de första leveranserna ske 1978. I dag kan man förutse att de kommer i gång tidigast 1981.

Visst, säger man på socialdemokratiskt håll, visst rör det sig om ett nytt projekt. Bedömningarna från 1974 höll inte. Därför har vi tagit konsekvenserna och ändrat planerna, men nu skall vi blicka framåt och inte fördjupa oss i det förgångna.

Men, herr talman, det är av vad som hittills hänt som vi kan lära för framtiden. Det är bara genom att klagöra misstagen och diskutera dem öppet som vi kan undvika att de upprepas. Vi kan därför inte diskutera framtiden för Stålverk 80 utan att komma in på vad som skett

under de två år som förflutit sedan riksdagen sade ja till det ursprungliga projektet.

Man tvingas då konstatera att planeringen av Stålverk 80 kännetecknas av stor ryckighet. Under de gångna två åren har projektet ständigt skiftat gestalt. Valsverk har förts in i bilden, projektet har delats upp i flera etapper, inriktningen har ändrats osv.

Med jämna mellanrum har industriministern uppträtt på presskonferenser och meddelat att det blivit något annat än man tänkt sig. Det har nästan varit, fast omvänt, som i den gamla sagan om gubben som gick till skräddaren för att låta sy en kostym och som till slut fick nöja sig med en tumme.

Ryckigheten har skadat tilltron till Stålverk 80, det är uppenbart. Den har skapat oro i Norrbotten, där man knutit så stora förhoppningar till projektet. Där uppe har man det senaste halvåret från den ena dagen till den andra knappt haft en aning om vad som skulle hända, och ryckigheten har lett till en allvarlig försening av hela projektet. Den planerade sysselsättningen kom till stånd tre år senare än vad som ursprungligen avsågs.

För allt detta bär naturligtvis regeringen, och ytterst dess industriminister, ansvaret. Man har inte haft projektet i sin hand. Det medgav statsministern indirekt i en intervju i början av mars då han konstaterade: Äntligen har vi fått ordning på Stålverk 80. Men i motsats till statsministern är jag inte riktigt säker på att vi ens nu fått ordning på det. Det får det fortsatta utrednings- och projekteringsarbetet visa. Men om Stålverk 80 har större förutsättningar att bli en framgång om det genomförs enligt de senaste skisserade planerna, varför valde man inte den utformningen från början? Det är en fråga som man måste ställa sig.

Planeringen måste hela tiden anpassas till verkligheten, sade statsministern i början av mars. Det är sant. Men har verkligheten förändrats så mycket sedan regeringen lade fram förslaget om Stålverk 80, eller är det helt enkelt så, att regeringen först nu upptäckt den?

Så sent som för ett år sedan förklarade industriministern här i riksdagen: "De fakta som låg till grund för riksdagsbeslutet har inte ändrats. Beslutet måste fullföljas. Man kan inte hänvisa till att marknadens förutsättningar eller några andra förutsättningar nu blivit helt andra än de var tidigare."

För säkerhets skull sade industriministern samma sak bara några dagar innan Stålverk 80 havererade i slutet av februari.

Men de stora prisstegringarna i oljekrisens spår var uppenbara för ett år sedan liksom också att marknadsunderlaget för ett fristående ämnesstålverk var svagt. Och regeringen ville då inte lyssna på det örat. Först när man hamnade i en omöjlig situation och hela stålsatsningen var satt på spel var man beredd att göra det. Detta vittnar inte om god planering.

På ett tidigt stadium förklarade de ansvariga för Stålverk 80, både inom och utom regeringen, mycket bestämt att det bara fanns en tänkbar uppläggning, nämligen den som regeringen bestämt sig för. Någon annan

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå.
m. m.*

uppläggning var inte möjlig.

Samtidigt var det åtskilliga experter som ifrågasatte om det verkligen fanns en marknad för ett fristående ämnesstålverk. Borde inte stålverket kombineras med ett valsverk?

Våren 1974 fick John Olof Edström frågan: Om ämnestillverkningen inte blir lönsam, kommer då NJA att bygga ut med valsverk? Nej, blev svaret. "Investeringen blir minst lika stor till och Luleå ligger inte nära till marknaderna för valsade produkter", sade Edström. I dag gäller inte detta uttalande längre.

Tanken på att dela upp utbyggnaden i flera etapper förekom också i diskussionerna kring Stålverk 80. Nej, sade både industriministern och NJA-chefen. Det går inte. Det gör projektet mindre lönsamt. Men ändå beslöt man förra hösten att dela upp det.

Detta ger knappast intrycket att de tidigare stålverksplanerna vilat på genomtänkt grund. Och det är med viss självrannsaken – det skall medges – som jag konstaterar det. I efterhand är det uppenbart att de utredningar som föregick riksdagsbeslutet 1974 var ofullständiga och att det var fel att ta ställning på ett underlag som inte rymde alternativa bedömningar.

Det är en viktig lärdom för dagens beslut.

Från folkpartiets sida är vi alljämt positiva till att bygga upp ett stålcentrum i Luleå. Inte bara sysselsättnings- och regionalpolitiska skäl utan också industripolitiska talar nu för en sådan satsning. En stålutbyggnad i Luleå bör då vara ett led i ansträngningarna att stärka den svenska stålindustrins konkurrenskraft och underlätta dess fortsatta utveckling.

Samtidigt är det uppenbart att de planer som riksdagen godkände 1974 inte kan fullföljas. Den enorma fördyringen av Stålverk 80, felslagna marknadsförväntningar och inte minst den negativa utvecklingen för NJA gör en revidering av projektet ofrånkomlig.

Hittills under 1970-talet har stora ansträngningar gjorts för att förvandla NJA till ett modernt, konkurrenskraftigt och lönsamt företag. Efter rekonstruktionen 1970 har tre större investeringsprogram genomförts med hjälp av bidrag och lån från riksdagen. Totalt har 1 200–1 300 milj. kr. satsats. Det är viktigt att utbyggnaden av NJA fullföljs.

Därför är det allvarligt att NJA efter de senaste årens stora förluster anser sig tvingat att reducera investeringsplanerna för de närmaste fyra åren så kraftigt att enligt NJA:s styrelse "inte ens önskvärda underhållsinvesteringar kommer att kunna genomföras, än mindre sådana investeringar som är nödvändiga för en utveckling av företaget". Det betyder att de stora satsningar på NJA som gjorts under första hälften av decenniet riskerar att gå till spillo.

Investeringsverksamheten inom NJA måste därför fortsätta. Det är i det sammanhanget, som ett led i vidareutvecklingen av NJA, som Stålverk 80-planerna hör hemma. Det borde vara naturligt att bygga vidare på den grund som de hittills gjorda investeringarna lagt när det gäller att utveckla ett stålcentrum i Luleå.

Från folkpartiets sida är vi således överens med regeringen om att

Stålverk 80 bör komma till som en del av NJA och att detta bör vara utgångspunkten för det fortsatta projekteringsarbetet. Men i övrigt är vi i dagens läge inte beredda att binda oss för de exakta riktlinjerna för en stålverksutbyggnad i Luleå.

Vi är, som jag sagt tidigare, positiva till en sådan utbyggnad. Men den exakta utformningen, den exakta inriktningen, den exakta omfattningen – den vill vi inte ta ställning till förrän det finns ett ordentligt underlag. Det saknas i dag.

I propositionen finns ingen redovisning av vad det skulle kosta att genomföra Stålverk 80 enligt de föreslagna riktlinjerna. Där sägs bara att det blir billigare än om man hållit fast vid de ursprungliga planerna. Kanske industriministern kan ge oss ett klarare besked i dag. Kommer det att röra sig om 10 miljarder kronor eller mer?

Hur skall Stålverk 80 finansieras? Hur mycket väntar man sig att riksdagen skall anslå? Hur skall resterande medel anskaffas? Finns det utrymme på kapitalmarknaden? Frågetecknen hopar sig – men propositionen innehåller inte ett ord i frågan.

Propositionen innehåller inte heller någon redovisning vare sig av den företagsekonomiska eller av den samhällsekonomiska lönsamheten hos projektet. Det har i skilda sammanhang hävdats att lönsamheten inte förbättras genom en bantning av projektet. Hur förhåller det sig på den punkten? Och även om den långsiktiga lönsamheten blir bättre för Stålverk 80 i den nya tappningen, vilka förluster kan man förutse för en inkörning av Stålverk 80 som kanske sträcker sig över större delen av 1980-talet.

Hur är den aktuella situationen för NJA? Den information som lämnats under utskottsbehandlingen och i andra sammanhang tyder på att den är krisartad – herr Regnéll var nyss inne på detta. Behövs det finansiella insatser från riksdagens sida för att rekonstruera företaget? Hur stora investeringar krävs under de kommande åren? Hur skall de finansieras? Om allt detta får man knappast något besked i propositionen. Det vore värdefullt om industriministern i dag ville kommentera läget i det nuvarande NJA.

På det här viset kan man fortsätta länge och gå igenom ofullständigheterna i propositionen. Jag skall bespara kammaren det.

Någon kommer kanske att invända: Det gäller bara att fastställa riktlinjer för det fortsatta projekteringsarbetet. Till projektet får vi ta ställning först nästa år och då skall det finnas ett fullständigt beslutsunderlag.

Formellt är det riktigt. Men om man i det fortsatta utredningsarbetet bara prövar ett utbyggnadsalternativ, nämligen det som föreslås i propositionen, kommer riksdagen att ha begränsad handlingsfrihet nästa år. Man kommer i själva verket bara att kunna säga ja eller nej till det förslag som då presenteras – helt enkelt därför att konsekvenserna av andra utbyggnadsalternativ aldrig granskats.

Det kan vi inte acceptera från folkpartiets sida.

Det fortsatta utredningsarbetet måste syfta till att ge riksdagen största

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

möjliga handlingsfrihet. Det framstår, som jag berört inledningsvis, alltmör som ett grundläggande fel i den tidigare planeringen av Stålverk 80 att valmöjligheter saknats. Riksdagen måste denna gång få en ordentlig och genomarbetad redovisning av kostnader, finansieringsmöjligheter, lönsamhetsberäkningar, sysselsättningseffekter, marknadsbedömningar etc. för olika utbyggnadsalternativ. Det är också nödvändigt med en utförlig redovisning av hur utbyggnadsplanerna påverkar den svenska stålindustrin i stort och i synnerhet hur den mellansvenska stålindustrin berörs.

Först när ett underlag av detta slag presenterats för riksdagen, förhoppningsvis våren 1977, bör slutgiltig ställning tas till stålverksutbyggnaden i Luleå.

Hittills har riksdagen, när det gällt Stålverk 80, varit nästan helt i händerna på regeringen och dess experter. Det har inte gett verkliga möjligheter till en förutsättningslös prövning. Därför väckte folkpartiet på ett tidigt stadium – förra våren – tanken att man skulle knyta en grupp fristående experter till näringsutskottet med uppgift att förse det med kompletterande material och underlag. Det förslaget dömdes ut. Det behövs inga andra experter än de som regeringen anlitat, menade NU:s ordförande Ingvar Svanberg.

I dag inser alla, tror jag, hur värdefullt det varit om riksdagen till sitt förfogande haft en egen konsultgrupp som kritiskt granskat stålprojektet. Det hade gett oss en säkrare grund att stå på.

Det är med stor tillfredsställelse som jag noterar att näringsutskottet nu – efter en skrivelse från folkpartiet – bestämt sig för att engagera ett antal fristående konsulter för att biträda utskottet i den fortsatta granskningen av Stålverk 80.

I utrednings- och projekteringsarbetet måste hänsynen till den inre och yttre miljön spela stor roll. Ett stålverk är normalt en bullrig och smutsig miljö både för dem som arbetar där och för dem som bor runt omkring det. Det är därför viktigt att stora ansträngningar görs för att så långt möjligt eliminera buller, utsläpp, föroreningar etc. Bästa tillgängliga miljöskyddsteknik måste utnyttjas. Miljökostnaderna måste bäras av företaget självt och vägas in i kalkylerna precis som andra kostnader.

Bästa möjliga energihushållning måste vara en annan riktpunkt för det fortsatta arbetet. Den stora mängd energi som omsätts i ett stålverk måste nyttiggöras även utanför själva produktionsprocessen, för t. ex. uppvärmningsändamål eller i annan industriell verksamhet. Olika alternativ att åstadkomma det bör redovisas i beslutsunderlaget för riksdagen.

Redan vid riksdagsbeslutet 1974 pekades från bl. a. folkpartihåll på riskerna för negativa konsekvenser för Norrbottens inland av en stålverksutbyggnad i Luleå. Målmedvetna ansträngningar för att skapa sysselsättningstillfällen även i denna del av Norrbotten efterlystes därför. I den förnyade planeringen är det viktigt att ägna mycken uppmärksamhet åt hur man skall få så stora s. k. spridningseffekter som möjligt av en

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

utbyggnad av NJA.

Det är t. ex. önskvärt att man i så stor utsträckning som möjligt väljer lokala leverantörer. Detta är framför allt viktigt för leveranser som kan sträcka sig över en längre tidsperiod, t. ex. när det gäller förbrukningsmaterial och reservdelar. I samarbete mellan NJA, företagareföreningarna, arbetsmarknadsmyndigheterna etc. bör man också undersöka i vad mån en utbyggnad ger underlag för nyetablering av mindre företag i Norrbottens inland.

Herr talman! Låt mig till sist sammanfatta folkpartiets inställning: En fortsatt utbyggnad av NJA är önskvärd. Den fortsatta planeringen av Stålverk 80 bör utgå från att detta skall vara ett led i vidareutvecklingen av NJA och utgöra en del av företaget. Tillräckligt underlag saknas för att riksdagen nu skall kunna ta ställning till den exakta omfattningen av en stålverksutbyggnad i Luleå. En förstahandsuppgift för det fortsatta projekterings- och utredningsarbetet måste vara att ta fram ett sådant underlag, så att riksdagen får största möjliga handlingsfrihet i den fortsatta handläggningen av frågan.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till de reservationer där mitt namn förekommer.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk):

Herr talman! Stålverk 80 har – som väntat – blivit ett stort diskussionsämne. Men på ett felaktigt sätt. Skulden härför är väsentligen den borgerliga oppositionens, i mindre grad regeringens egen.

Man kan kritisera regeringen för att den gav politiska löften åt Norrbotten, vilka den sedan inte förmådde stå för. Man kan kritisera att den godtog japanska konsulters alltför teoretiska kostnadsberäkningar. Man kan kritisera omsvängningarna i projekteringsens målsättningar. Och man kan, som de borgerliga, utnyttja detta som slagträ mot statlig företagsamhet i princip.

Men konsekvensen kräver att man ser grundorsaken till allt detta. Och grundorsaken är det snabbt försämrade klimatet för den kapitalistiska världens järn- och stålindustri från slutet av 1974. Det är den värsta lågkonjunkturen sedan 1930-talet. Det handlar också om ifrågasättandet av stålkonsumtionens ökning på lång sikt.

Det är alltså den internationella marknadens omsvängning och krisfenomen som är grundorsaken. Men det vill de borgerliga kritikerna inte låtsas om. De vill heller inte låtsas om att de själva i fredags godtog en hård nedbantning av svensk varvsindustri, som är en av NJA:s viktigaste avnämare.

De borgerliga vill att regeringen skall få bära hundhuvudet för den kapitalistiska krisen. De talar om dålig planering från statens sida. Men de vill inte tala om den internationella kapitalistiska stålindustrins dåliga planering och kapitalismens allmänna plantlöshet. Då skulle det nämligen klart framgå att de själva accepterar de förändrade projektmålen. Det enda de borgerliga egentligen vill är att göra målen mindre definierade

i vad avser den fortsatta utbyggnaden – och därmed planmässigt ännu lösligare än det som de själva har kritiserat.

Varför har man hamnat i denna ofruktbara diskussion? Främst därför att man inte har ställt de viktigaste huvudfrågorna: Vad skall vara den samlade svenska järn- och stålindustrins framtid? Vilka ekonomiska, sysselsättningspolitiska och energipolitiska perspektiv skall den infogas i? Vilket slags strukturförändring skall den genomgå? Vem skall äga den och vem skall styra den?

Dessa problem lyser med sin nästan totala frånvaro i de borgerligas motioner. Den privata stålindustrin nämns inte. Bergslagen nämns inte. De vidare industripolitiska sammanhangen nämns inte. Förutom för Norrbotten diskuterar man inte sysselsättnings- och regionproblemen. Perspektivlösheten på den borgerliga sidan är fullständig.

Men inte heller regeringen tar på allvar upp de stora industripolitiska sammanhangen. Man accepterar, som det vill synas oss, ägar- och maktförhållandena inom stålindustrin, och man förutsätter en anpassning och strukturuomvandling efter kapitalistiska önskemål.

Vi har från vpk velat sätta de större industripolitiska frågorna i centrum. Vi har upplevt det så att NJA-projektet annars svävar i luften. Vid en satsning på ett så stort block av investeringar måste man ha en programmatisk syn på industrins framtida struktur, på resurshushållning och på ekonomiska maktförhållanden.

Vi har från vårt partis sida resonerat ungefär så här.

Sverige har i den internationella kapitalistiska arbetsfördelningen placerats i ett speciellt fack. Man har haft stora skogs- och malmtillgångar, som varit begärliga. Rovdrift på malm och skog har blivit följd. Landet har fått ett relativt stort inslag av tung och resurskrävande processindustri. Råmalm i stora kvantiteter har exporterats. Norra delen av landet har fått vad man kallar en kolonial ekonomi – en på utförsel av råvaror och halvfäbrikat baserad ekonomi. Detta inslag har varit starkt i trots av förädlingsindustrins starka ställning i andra sammanhang och andra delar av landet.

Det ursprungliga Stålverk 80-projektet innebar ingen förändring i dessa stycken. Inget förändrades när det gällde rovdriften. Exporten skulle bara i högre grad gälla stålämnen. Någon annan, mer kvalificerad förädling var det inte fråga om. Sverige skulle vara kvar i sitt fack, i sin ekonomiska nisch. Krupp och Klöckner var dessutom glada åt att själva slippa stå för den tunga satsning, som jätteproduktionen av stålämnen för export krävde.

Förtjänsten med att man övergett tanken på massexport av stålämnen är att man i stället tvingas tänka i termer av vidare förädling.

Men det är här vi stöter på luckorna även i regeringens syn.

Rovdriften tas inte upp. Man talar om förädling i allmänna termer. Men det visar sig att man därmed menar i stort sett produktion av ämnen och valsade produkter.

Var finns då programmet för den vidare förädlingen? Var finns per-

spektivet för Norrland, när rovdriften på malm inte längre kan bedrivas som hittills, och när skogsindustrin flyttar sin tyngdpunkt söderut? Vad händer med Bergslagen, om vidareutbyggnaden av valsningen flyttas därifrån utan att ett program för manufakturering och avancerad förädling görs upp? Och hur skall detta i så fall kunna ske i den av privat järn- och stålindustri dominerade regionen, om man skall acceptera rådande maktförhållanden och bygga valsverk tillsammans med privatindustrins jättar?

Olof Palme sade i en debatt nyligen här i riksdagen, att Sveriges ekonomiska framtid låg i naturtillgångarna: skogen och malmen. Detta måste ju vara en felsyn. En felsyn, som bygger på att man inte själv har något annat perspektiv än det kapitalistiska, när det gäller struktur och utveckling av ekonomin.

Vpk menar tvärtom, att beroendet av malmen och skogen är en ytterst farlig struktur. En struktur man på sikt skall söka komma ifrån. Den är farlig, därför att den uppmuntrar till kortsiktig utplundring av Norrland och Bergslagen. Den är farlig, därför att den skapar beroende av en dyr, mycket energikrävande processindustri med små sysselsättningseffekter. Den är farlig, därför att den trots de stora insatser den kräver har ringa betydelse i den totala exporten jämfört med de avancerade verkstadsprodukterna.

Vpk ser följande punkter som betydelsefulla när det gäller den svenska industriutvecklingen i relation till Stålverk 80:

1. Den nya versionen av Stålverk 80 kan skapa ett utrymme för en fördjupad förädling. Den nödvändiggör från sysselsättningssynpunkt absolut en sådan fördjupning.

2. Fördjupning och vidareförädling ger ökad sysselsättningseffekt och vida bättre energihushållning.

3. Högt avancerad vidareförädling ger bättre hållpunkter för en styrbar regionpolitik, eftersom förädlingsindustri normalt lättare låter sig sprida, lokalisera och decentralisera än processindustrin gör.

4. Med det begränsade sysselsättningstillskott Stålverk 80 nu ger, är den avancerade förädlingen en nödvändighet för norra Norrland.

5. Med de hotande perspektiv som på sikt öppnar sig för Bergslagen, är en planmässig vidareutveckling av dess järn- och stålindustri i relation till Stålverk 80 också oundgängligen nödvändig.

6. Stålverk 80 är således en bit i ett stort sammanhang. Detta sammanhang berör hela den metallbaserade industrins struktur. Det berör direkt och indirekt alla regioner i landet. Det berör handelspolitiken och exportberoendet. Det berör den långsiktiga resurshushållningen som blir ett allt akutare problem genom den svåra rovdriften.

En kvalitativ förskjutning av industristrukturen på sikt, ett avvärjande av långsiktiga kriser för de klassiska gruv- och bruksregionerna, en sund resurshushållning och en riktig sysselsättningspolitik – allt detta kräver ett samlat grepp.

Därför måste järn- och stålindustrin kunna planläggas som en helhet.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

De frågor som både de borgerliga och regeringen förbigår måste besvaras. Detta planläggande förutsätter en nationalisering av hela järn- och stålindustrin. Det förutsätter dess infogande i en långsiktig plan, där man medvetet kan styra utvecklingen enligt ett politiskt program. Detta politiska program blir också med nödvändighet ett annat än det som karakteriserar rovdriftens, den regionala ensidighetens och det kortsiktiga tänkandets ekonomi.

Herr talman! Med denna mer principiellt hållna plädering yrkar jag bifall till vpk:s reservationer nr 3, 4, 6, 7 och 8.

Herr SVANBERG (s):

Herr talman! Få riksdagsfrågor har varit föremål för så många anföranden, så många tidningsartiklar, aggressiva pamfletter och böcker, så många TV- och radioprogram, så mycken demagogi, men också sakligt analyserande, som just dagens fråga: NJA/Stålverk 80. Det är kanske förklarligt. Det är fråga om den största industrisatsningen i vårt land som företas genom ett enda beslut. Men vad man kanske ibland glömmer bort är att det också är fråga om en hel landsändas väl och ve. För Norrbottens befolkning är det inte så mycket fråga om spännande diskussioner och voteringar. För dem är det fråga om utveckling och framtid, arbete och utkomst i det egna länet eller fortsatt avfolkning, misströstan och grusade förhoppningar för många människor. Jag tror det är väsentligt att minnas, att det är människors framtid det rör sig om bakom sifferserier och utläggningar i diskussionen av den här frågan.

När riksdagen 1974 antog regeringens proposition och beslöt uppföra Stålverk 80 väckte det stora förhoppningar i Norrbotten. Äntligen upplevde man en kraftfull satsning i länet som skulle göra slut på pessimism, tillbakagång och hopplöshet, göra slut på konstant arbetslöshet och ändlösa flyttströmmar av ungdom till andra delar av landet. En anda av framtidstro och optimism, av hoppfullhet och kamplust spred sig i länet.

Men riksdagsbeslutet väckte också motståndare och kverulanter, som på allt sätt sökte motarbeta projektet. Det gamla motståndet mot en helhjärtad industrisatsning i Norrbotten vällde fram ur många olika skrymslen. Den sakliga debatt som förts har varit värdefull, men långt ifrån all debatt har varit sådan. Låt mig bara ge några få exempel:

Miljöfrågorna vid NJA/Stålverk 80 kommer att få en mångfald bättre lösning än vid något annat stålverk i vårt land. Men förstörd miljö framförs ofta som skäl emot satsningen på Stålverk 80, och då av människor långt borta från Luleå. När det framhålls att Stålverk 80 kan klara ämnesförsörjningen till många av de mellansvenska valsverken, ja, då kallar en industritidskrift detta för protektionism. När några unga personer på viktiga poster inom NJA helt naturligt söker sig till nya arbetsuppgifter för att få vidgade erfarenheter, då blir det till "strömhopp från NJA". När de gynnsamma effekterna för hela regionen anges som effekt av Stålverk 80, då är det fel, säger man, för huvudsatsningen hamnar ju i Luleå. Norrbottningarna bör ägna sig åt "något annat", sägs det för-

numstigt. Norrbottens befolkning börjar tröttna på detta. Den kräver handling i stället för goda råd och moralkakor. Norrbottningarna kräver att råvarorna i länet förädlas och ger jobb i länet. Av de enorma rikedomar i form av malm, skog och vattenkraft, som nu går ur länet, vill man få något tillbaka för länets bästa.

Det tycks vara populärt att göra sig lustig över Stålverk 80 och de många ändringarna i planerna, och det må väl vara tillåtet. Men det finns också anledning att kritiskt granska kritikerna, och då skall man finna många ohederliga, grönköpingsmässiga och okunniga inslag i kritikerkören, vid sidan av några få insiktsfulla och sakliga inlägg.

Det har varit så många ändringar och kast i planeringen sägs det, och det är väl sant. Men det beror ju mest på den preliminära utredning som låg till grund för riksdagens första beslut, och som inflationen och marknadens förändringar har ryckt undan grunden för. Hade det varit bättre om regeringen tjurigt hållit fast vid de ursprungliga planerna än att man som nu vidtar av omständigheterna betingade ändringar? Är det vad oppositionen önskar skulle ha hänt?

De projekteringsförutsättningar som nu ges är helt kort en kraftig satsning på upprustning och utbyggnad av NJA:s valsningskapacitet samtidigt som ett ämnesverk om ca 2,5 miljoner ton uppförs; främst för leveranser på svenska marknaden, och då särskilt till Gävlevalsverket. Planmässiga förutsättningar för senare uppförande av ytterligare ett stålverk på 2,5 miljoner ton, om marknaden motiverar detta, behålls. För norrbottningarna är det en acceptabel lösning eftersom det ger samma sysselsättningseffekter som det ursprungliga verket skulle ha gett, eller 2 300 nya jobb. För dem är det ju inte den tekniska utformningen som är det viktigaste utan sysselsättningen och vidareförädlingen. Att det skapas ett metallurgiskt centrum i Luleå som sysselsätter 7 500–8 000 personer, och som genom sina spridningseffekter kan ge tusentals jobb på olika orter ute i länet, är det viktiga.

Utskottsmajoriteten tillstyrker den här projekteringsinriktningen, men självfallet kommer inga bindande beslut att kunna fattas förrän projekteringen gett ett sakligt bedömningsunderlag vad gäller kostnader, förutsättningar, lönsamhet och annat. Det är förvånande att de borgerliga partierna inte vill medverka till ett sådant beslut. Man säger sig vara villig att satsa projekteringspengarna men inte att ange någon exakt projekteringsinriktning. Detta är illavarslande.

Centerpartiet och folkpartiet säger att de också avser att ett metallurgiskt centrum skall skapas i Luleå och ge en viss sysselsättning, men de vill inte precisera projekteringsinriktningen, för de vill inte fatta ett beslut "som väsentligt binder deras framtida handlingsfrihet". Vad är det för handlingsfrihet man vill behålla? Några definitiva beslut begärs ju inte i propositionen – man begär endast en projekteringsinriktning. Är det handlingsfriheten att helt gå emot man är så angelägen om att behålla?

Moderaterna vill alldeles uppenbart ingenting i sin motion, i vart fall

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

inte bygga ett stålverk. Men projekteringspengarna vill man satsa. Är det hädiskt att i det läget misstänka att man vill satsa projekteringspengarna för att behålla skenet över valet, men sen skall det inte bli något bygge? Annorlunda kan jag inte tolka det. Norrbottningarna har alltför ofta hört folk, som egentligen inte vill göra någonting, säga: Gör något annat i stället. Är det en sådan utveckling man vill ha? Var övertygade om att de människor som är beroende av detta beslut för sin existens med största vaksamhet och misstro kommer att följa ert handlande.

Frågan om hur satsningen på Stålverk 80 skall kunna komma hela länet till godo är en mycket viktig del av dagens beslut. Enligt en av Företagareföreningen och Norrbottens landsting utförd utredning kan de statliga basindustrierna ge tusentals jobb i olika delar av länet, om en medveten styrning sker. Utskottet förutsätter att regeringen, via regionala näringspolitiska organ och genom de statliga företagen, mycket aktivt medverkar i detta arbete för en medveten regionalpolitik. Det räcker inte med att de statliga företagen visar allmän välvilja, utan aktiva insatser i form av information, utbildning, experthjälp till de små företagen i länet måste till, liksom regionalpolitisk planering och hjälp med etableringsinsatser och liknande.

Talar man om insatser för glesbygden och de vidsträcka områdena i Norrbotten med stora sysselsättningsproblem kan man inte undgå att beröra frågan om eventuell gruvbrytning i Pajala kommun i Kaunisvaara. Där finns en järnmalmsfyndighet som sedan många år undersökts av såväl SGU som LKAB. LKAB har utrett de tekniska och ekonomiska förutsättningarna för gruvbrytning där. Industriverket prövar just nu de samhällsekonomiska konsekvenserna av en gruvdrift i Kaunisvaara. LKAB har i sin utredning funnit att gruvbrytningen inte kan bli företagsekonomiskt lönsam. Utskottet uttalar nu att statens nämnd för gruvegendomar bör införskaffa en offert från LKAB för gruvdriften, så att frågan kan prövas seriöst.

Eftersom sysselsättningssituationen i Pajala kommun är närmast katastrofal, om inte några åtgärder vidtas snarast, uttalar utskottet att utredningarna måste fullföljas snabbt och ställning tas till frågan om gruvbrytning i Kaunisvaara med det snaraste. Sannolikt måste någon form av samhällsstöd till för att möjliggöra denna gruvbrytning. Sällan torde dock ett stöd från samhället till sysselsättningsskapande åtgärder i en bygd tett sig så nödvändiga som i det här fallet.

Att förorda att riksdagen nu skall fatta beslut om gruvbrytning och även om transportsättet för malmen, som förordas i ett par av motionerna, avstyrker dock utskottet. Sådana förslag ter sig mer taktiska än övertänkta i dagens läge, då frågan står inför sitt avgörande.

I motion nr 6 förordas att en särskild expertgrupp skall bistå vid projekteringen av Stålverk 80 och därvid, utgående från resultaten hos en forskargrupp vid KTH, driva en alternativ projektering enligt nya principer. Utskottet utgår ifrån att modernaste möjliga teknik utnyttjas vid

projekteringen av stålverket. I Luleå finns inte bara en teknisk högskola utan också en högklassig metallurgisk forskningsstation, vilken f. ö. nu kraftigt har utbyggt. Därför avstyrker utskottet motionen nr 6.

I propositionen 125, som behandlas samtidigt med betänkandet om Stålverk 80, begär regeringen fullmakt att teckna ett ramavtal med Luleå kommun om utbyggnad och drift av ett kraftvärmeverk i Luleå, i huvudsak baserat på energiresurser från NJA och dess koksverk. I motion nr 2407 yrkas att en särskild framställning skall göras till regeringen i detta sammanhang om att modernaste energihushållande metoder skall utnyttjas vid utbyggnaden av värmeverket. Utskottet finner att såväl av propositionen som av föredragningar inför utskottet framgår att effektivaste och mest energisparande teknik kommer att utnyttjas, varför ett särskilt uttalande avstyrks. I delbetänkande tillstyrker utskottet att Statsföretag får inlösa återstående aktier i LKAB från TGO.

I ett flertal motioner från vpk förordas bl. a. att den svenska järn- och stålindustrin förstatligas, att bruksorterna i Bergslagen garanteras nödvändiga investeringar och att ett brett industriprogram för filialindustrier till NJA i Norrbotten upprättas m. m.

Redan nu har staten ett stort inflytande inom svensk stålindustri, ett inflytande som kommer att öka genom Stålverk 80 och dess följdinvesteringar. De branschutredningar som under regeringens medverkan nu sker rörande den svenska stålindustrin ger ytterligare möjligheter att hävda samhällets och de anställdas intressen. Enligt propositionen ägnas de mellansvenska bruken ett stort intresse och samhället är aktivt inriktat på deras bevarande och vidareutveckling. Utskottet finner inte de föreslagna åtgärderna behövliga i detta avseende, liksom inte heller för arbetet med att skapa spridningseffekter till Stålverk 80 inom hela Norrbotten, och avstyrker därför motionerna.

I motion 1801 yrkas på en strukturutredning för den samlade stålindustrin i vårt land. Utskottet pekar på att stålbranschrådet har startat en utredning om den svenska handelsstålindustrin och att Jernkontoret genomför en undersökning av specialstålindustrin. I den senare utredningen medverkar staten, och de anställda är representerade i bägge utredningarna. Då motionens syften således redan är mycket väl tillgodosedda avstyrker utskottet motionen.

I motion 1808 yrkas att länsmyndigheterna i Luleå skall få direktiv att beakta de särskilda krav som ställs på samhällsservicen i Luleåområdet i samband med industriutbyggnaden. Utskottet finner att de resursfrågor det här är fråga om knappast kan lösas med direktiv av den typ som föreslås i motionen. Med hänvisning till industriministerns uttalanden i propositionen, att Luleå kommuns möjlighet att klara de åtaganden som faller på kommunen i fråga om samhällelig service m. m. självfallet måste uppmärksammas – jag vill poängtera att det är ett uttalande som naturligtvis måste gälla också statens andel av denna service – avstyrker utskottet motionen.

Med vad jag här anfört vill jag, herr talman, yrka bifall till utskottets

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

förslag på samtliga punkter. Jag vill bara tillägga en förhoppning att projekteringen och utbyggnaden av NJA och Stålverk 80, som jag förutsätter skall bli resultatet av dagens riksdagsbeslut, skall få ske med den arbetsro och den kraftsamling som är nödvändiga för ett framgångsrikt resultat. Offentligt intresse och uppmärksamhet i press och andra massmedia är värdefulla, men det kan bli för mycket av det goda också. Under de senaste åren har varje liten episod, varje vardagshändelse kommenterats och överdrivits på ett sätt som inte tillämpas när det gäller övriga industrier. Uppmärksamheten har varit förståelig, men den kan bli påfrestande för alla som arbetar vid verket. De anställda vid NJA, på alla nivåer, är beredda att göra sitt bästa för att NJA och Stålverk 80 skall bli en framgångsrik och värdefull satsning i Norrbotten. De är utomordentligt solidariska med sitt företag och de tar illa vid sig av allt miss-tänkliggörande och alla angrepp på industrin. Men även det välmenta, jag vill kalla det överintresse, som ofta drabbar verket kan bli påfrestande. Riksdagen bör i framtiden ägna det allra största intresse åt utvecklingen vid NJA och Stålverk 80, men låt oss i fortsättningen göra det under något mindre uppseendeväckande former. Låt oss vara övertygade om att de anställda, med de resurser som jag hoppas riksdagen skall ge dem, kommer att förverkliga våra förhoppningar på NJA och Stålverk 80 och göra detta till den framgångsrika satsning för sysselsättning, framsteg och utveckling i hela Norrbotten som vi önskar det skall bli.

Herr SJÖNELL (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag kan instämma i de slutord som herr Svanberg formulerade beträffande förhoppningarna om Norrbottens framtid; där är vi helt ense. Det hade varit tacknämligt om den konstruktiva inställningen och den sakliga synen på tingen hade präglat hela herr Svanbergs anförande, men så var det tyvärr inte. Jag har förståelse för att herr Svanberg i valrörelsen har ett behov av att framställa sig och sitt parti som de som är innehavare av de ädla motiven i det här sammanhanget och vidtar sådana kloka åtgärder beträffande Stålverk 80-projektet och annat att resultaten kommer invånarna i Norrbotten och landet i övrigt till del i en helt annan utsträckning än vad de usla oppositionspartierna vill. Men jag tycker inte, herr Svanberg, att det är nödvändigt att vi har den sortens argumentation. Vi kan väl ändå hålla oss till den sak vi debatterar i dag.

När herr Svanberg säger att vi ifrån centern och folkpartiet inte vill vara med om det här projektet, så är det en direkt osanning. Vi har sagt att vi är med och vill satsa på stålverket och ett metallurgiskt centrum i Luleå och utveckla det hela så att det ger minst 2 300 arbetstillfällen. Det är vad vi vill. Att då säga att det är illavarslande med vår inställning därför att vi vill granska andra metoder och inte vill låsa oss vid en viss projektnriktning, det är att slå in öppna dörrar.

Herr Svanberg säger att det är konstigt att vi i mittenpartierna inte vill vara med om den projektnriktning som industriministern har angett,

men samtidigt vill vi satsa pengar på projekteringen. Det går inte ihop, menar herr Svanberg. Jo, det är precis vad det gör. När vi vill satsa pengar på projekteringen har vi avsikten klar, nämligen att få fram alternativ. Svaret är, herr Svanberg, att vi inte vill binda oss vid en enda lösning som dessutom, genom de grundliga undersökningar och analyser som har gjorts på sistone, har visat sig vara svårbedömbär. Vad är det som säger att just 2 500 ton stålämnen kommer att kunna säljas utan friktioner, utan svårigheter? Jag har i mitt förra anförande visat på exportsvårigheterna. Jag har också pekat på vad de mellansvenska stålverken genom verkställande direktören i Fagersta bruk har sagt, nämligen att man inte kan ta emot dessa halvfabrikat från NJA.

Allt detta gör att vi måste ha alternativ – det är det vi vill satsa våra projektpengar på. Det får inte bli som när det gäller energipolitiken att vi fråntagits alternativen därför att man gått fram på en enda linje. Projektpengarna skall alltså användas för att få fram alternativ och för att handlingsfriheten skall bibehållas. Det åstadkommer man inte med den uppläggning som industriministern och regeringen har gjort.

Vi har tidigare sagt att vi satsar på vidareförädling, nyetablering av företag och en regional balans. Det är vårt program.

Herr WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Näringsutskottets ordförande har för vana att utdela litet slängar åt olika håll när han debatterar. I dag benämndes kritikerna av Stålverk 80 kverulanter som var grönköpingsmässiga och, tror jag, t. o. m. ohederliga. det är ganska kraftiga ord herr Svanberg tar till. Jag tror att det hade varit värdefullt om näringsutskottets ordförande hade varit litet mer lyhörd när vi diskuterade de här frågorna 1974. Om man tittar litet på vad de sagt som herr Svanberg kallar kverulanter kan man exempelvis finna att de tre ekonomer som självständigt försökte att granska stålverksförslaget 1974 haft mycket rätt.

De sade för det första att miljökostnaderna inte var tillräckligt utredda. Industriministern medger nu att just miljökostnaderna har gått upp till en nivå som besvärar projektet i hög grad, att de kanske utgör ända upp till 25 % av de totala kostnadsökningarna.

Ekonomerna sade för det andra att NJA hade för liten administrativ kapacitet att driva Stålverk 80. – Det har visat sig att man behöver en förstärkning på projektsidan, och man har också anpassat sig till det.

För det tredje var affärsidén bakom Stålverk 80 diskutabel, sade de här ekonomerna. Var det inte så, herr Svanberg? Var det inte helt enkelt fel affärsidé som låg bakom den förda projekteringen? Är inte herr Svanberg beredd att medge det?

För det fjärde påstods att man inte hade räknat realistiskt på kostnaderna. Det behöver knappast kommenteras. Vi har sett hur summan räknats upp varje halvår – ja, nästan varje månad – med ett antal miljarder.

För det femte var relationerna mellan Stålverk 80 och gamla NJA inte tillräckligt utredda. – Det är en av huvudpöängerna i vår motion, där

vi just säger att det nu är mycket viktigt att man tar vara på det kapital som är nedlagt i NJA och att man integrerar det med den fortsatta utbyggnaden i ett stålverk, så att man får balans i den nuvarande industrin. Det kan man inte säga om läget just nu. Jag skall gärna återkomma till det senare.

För det sjätte hävdades att nettoökningen i sysselsättning skulle bli mindre än entusiasterna bakom Stålverk 80 menade. – Denna fråga har vi diskuterat tidigare i kammaren, och interpellationsdebatten för någon månad sedan berörde det rätt mycket. Jag skall inte trassla in mig i de siffrorna igen. Låt mig bara erinra om att när vi i Dagens Nyheter läser att projektchefen Friberg säger, att det inte alls är säkert att man skall stanna vid 2 300 utan man får se vad det fortsatta projektarbetet leder till, är det just en sådan öppenhet som vi från folkpartiets sida menar är nödvändig att ha för att man inte skall komma snett en gång till.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Man kan med allt skäl, som jag tidigare sagt, kritisera den befängda borgerliga inställningen att det kan gå att få något som helst grepp över en stor och viktig industrigrens framtid med den obestämmda och lösliga beslutsform som de vill ha. Men denna kritik för obestämmdhet och löslighet drabbar, om också i mindre grad, även herr Svanbergs parti och regeringen. Det går inte att förutsätta hela förlängningen av Stålverk 80 på det sätt som herr Svanberg gör.

Spridningseffekterna är inte automatiska. De är inte på något sätt garanterade. De är beroende av den privata industrins goda vilja. Regionalpolitiken här i landet är inte organiserad för en sådan styrning som skulle garantera den förlängning och fördjupning som jag tidigare här talade om. Hela industripolitiken på järn- och stålområdet är dessutom oklar. Vi vet ännu inte om man, vid en förbättring av stålkonjunkturen, återtar den extremt exportinriktade och väsentligen på stålämnen baserade inriktningen. Vi vet inte om det fortsätter att bli en exportinriktad råvaru- och halvfabrikatskaraktär på denna del av den svenska industrin.

Herr Svanberg säger att staten och regeringen är aktivt inriktade på problemet med spridningseffekterna i Norrbotten och aktivt inriktade på att bevara Bergslagen. Det låter sig sägas, men vad har egentligen regeringen över huvud taget för garantier, vad har den för styrmedel och inflytande över exempelvis den privata järn- och stålindustrin i Bergslagen? Där saknar staten i stort sett ägarmakt. Regeringen går med på en valsverksutbyggnad, eventuellt i samarbete med den privata storindustrin, men det är någonting som väcker oro i Bergslagen. Regeringen ges inte samtidigt några som helst konkreta garantier för Bergslagens vidareutveckling. Skall den förädling som eventuellt skall komma till stånd styras av de privata ståljättarna? Vad blir det då för förädling?

Vi har erfarenhet från andra industribranscher, där staten är verksam, men där samtidigt ändå det mest styrande och vägledande momentet

bestås av den privata storfinansen. Exempelvis på skogsindustrins område ser vi att de statliga industrierna tvingas med i eller frivilligt accepterar en utveckling av kapitalistisk natur.

Kärnfrågan är att man i den vidare fördjupningen och förlängningen av planeringen har flera alternativa vägar att gå. Enligt vår mening räddar man inte Norrbottens, Bergslagens och landets sysselsättningsproblem om man inte går in på en programmatiskt framstyrd, avancerad vidareförädling inom järn- och stålindustrin, som för bort från den typ av beroende som har varit denna industrigrens och dessa landsändars problem och hotar att bli det i än större utsträckning.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Svanberg började med att tala om den uppsjö av skrivelser, debatter och uttalanden som svallat kring Stålverk 80-projektet. Det kan ha blivit betungande att ordentligt ta del av allt det. Något som herr Svanberg tydligen inte orkat med att ordentligt ta del av är den moderata partimotionen. Herr Svanberg menade att i den framfördes åsikter, som innebar att man skulle hålla debatten vid liv över valet, men sedan skulle man kunna ha dörren öppen för att krypa ut. Jag kan inte finna någonting sådant. Jag föreställer mig att det möjligen är det jag nu tänker läsa upp som herr Svanberg har missuppfattat, nämligen att den "fortsatta projekteringen måste utgå från att även alternativ till hur man kan skapa ett hållfast stålcentrum vid NJA skall utredas".

Vi har märkt att herr Svanberg är allergisk mot ordet alternativ. Den som tar det ordet i sin mun i debatten om Stålverk 80 är, för att använda herr Svanbergs terminologi från inlägget nyss, ohederlig och grönköpingsmässig. I själva verket är det nog så, herr Svanberg, att det är genom att pröva olika alternativ – där det ena kan vara bättre än det andra – som man på sikt når det som vi alla strävar efter och som herr Svanberg uttryckte så väl i sin avslutande appell, nämligen att man ser till att få ett framgångsrikt resultat av det arbete som nu läggs ned på olika håll till nytta för de anställda i företaget och till nytta för bygden.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sjönell säger att jag har tillskrivit socialdemokratin alla ädla motiv i motsats till de usla oppositionspartierna. Jag använde inte de uttrycken, men jag skall inte gå emot herr Sjönell om han nu vill att vi skall komma överens om att det ser ut på det sättet.

Vad som tydligen retar både herr Sjönell och herr Wirtén är att jag sade att jag tycker att det är mycket underligt om man säger att man är med på att skapa ett metallurgiskt centrum, man är med om att det skall ge en bestämd sysselsättning osv. – men inte kan vara med om en projekteringsinriktning utan säger: Den godtar vi inte. Det finns inget underlag för beslut.

Nej, självfallet finns det inget underlag för slutgiltiga beslut. Det är det projekteringen skall ge! Då måste jag väl använda det här tillfället

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

att tala om vad det är som skall projekteras, eller, som jag har sagt i något sammanhang: Skall det bli ett stålverk eller en karamellfabrik? Det herr Regnéll citerade ur moderaternas motion kan ge anledning att fundera på vad de avser. Avser de att bygga ett stålverk eller anser de att det lika gärna kan bli en karamellfabrik? Det sägs att det skall bli "någonting annat" – dvs. den vaga utformning som vi hört så många gånger.

Sedan talas det här mycket om att jag är rädd för alternativ. Det är jag inte alls så rädd för. De som arbetar med projekteringen har gjort en föredragning, och de kommer på flera punkter att redovisa alternativ.

Att jag sedan tycker att det är underligt att moderaterna ger projekt-pengar utan att tala om inriktningen tycker jag inte att man skall ta illa vid sig för. De vet uppenbarligen inte vad de vill projektera men vill ändå anslå projektmedel. Vi andra är väl något bättre ställda i det avseendet.

Herr Wirtén sade att jag talade om kverulanter. Ja, det gjorde jag, och jag tycker att jag har full rätt att göra det efter vad som har hänt. Det gäller kanske inte så mycket riksdagsdebatterna – det var inte mina meddebattörer jag avsåg med beteckningen kverulanter – men det har ju också förts en diskussion utanför detta hus. Väldigt mycket av vad som sagts i den debatten har varit uttryck för kverulans.

Herr Wirtén säger att "de tre" hade rätt i sin motskrift. Ja, om jag på samma sätt bland tusen argument fick plocka fram tre eller fyra som är riktiga, kan också jag göra samma påstående. De har haft rätt i vissa delar, men de har inte haft rätt i allt. Framför allt har de i ett eller ett par avsnitt framträtt på ett helt annat sätt i den offentliga diskussionen.

När det gäller citatet från det som Fagerstas VD sagt vill jag nämna att jag råkade vara närvarande på konferensen i fråga. Jag föreställer mig att industriministern kommer att säga någonting om vad som där förekom. Men man skall inte tro på varje tidningsanka utan i stället försöka ta reda på vad som verkligen har hänt.

Jörn Svensson säger att det som han vill åstadkomma inte kommer av sig självt, utan man måste styra åtgärderna. Det är alldeles riktigt, Jörn Svensson. Jag har talat om att det i regionalpolitiken inte räcker med en allmänt välvillig inställning, utan att vi måste sätta in medvetna åtgärder på det området. Vad gäller svensk stålindustri är staten, och kommer i framtiden att vara, en mycket stor ägarintressent.

Herr SJÖNELL (c) kort genmäle:

Herr talman! Den berömda franske statsmannen från 1800-talet Talleyrand, en av franska revolutionens förgrundsfigurer, sade vid ett tillfälle om de gamla franska kungarna, bourbonerna, att de hade ingenting lärt och ingenting glömt. Det är uppenbarligen på det sättet också med herr Svanberg liksom tyvärr med många andra av de socialdemokratiska figurer som agerar i stålverksdramat. Man tycker ändå att de skulle ha lärt någonting av denna långa lidandes historia, i varje fall så mycket

att man inte skall vara så fruktansvärt tvärsäker som herr Svanberg är.

Herr Svanberg framförde en slogan, lanserad för några dagar sedan, nämligen att man inte vet om det skall bli ett stålverk eller en karamellfabrik. Det skall kanske vara en lustighet, men vi tycker inte att den är lustig. Hela denna karamell är naturligtvis ovanligt sur, och den blir allt surare ju längre man framhärdar i sin tvärsäkra inställning och inte vill precisera alternativ. Det är ju det det är fråga om. Herr Svanberg har inte svårt att fatta, men här vill han inte förstå att det är omöjligt för oss att låsa oss för en enda projektnriktning med halvfabrikat i form av stålämnen på 2 500 ton. Jag frågar än en gång: Vem vet om de går att avsätta? Det finns oklara frågor i den bilden. Förhoppningsvis kan de avsättas, och vi får utgå från det. Men man vet inte detta, och vi vill ha bättre underlag vad beträffar projektets inriktning. Jag förstår inte att det skall vara så svårt att fatta våra två fundamentala krav på handlingsfrihet och ett antal alternativ att välja mellan!

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att instämma med herr Sjönell. Han tog upp precis det som jag kände ett behov av att säga, nämligen att det inte finns något som helst underlag i den moderata motionen som herr Svanberg attackerade för påståendet att vi vill ha något annat än ett stålcentrum. Detta om karamellfabriken har vi hört förut. Herr Sjönell antydde att det som lustighet börjar bli litet nattståndet.

Någon motivering för herr Svanbergs angrepp mot uttalanden i den moderata motionen finns således alls inte. Vi talar om ett alternativ till den nuvarande uppläggningsplaneringen för ett stålcentrum. Det är ingen karamellfabrik.

Herr WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill också ställa den frågan. Är det verkligen möjligt, herr Svanberg, om man skriver ut att man skall ha ett stålcentrum i Luleå, att man då tror sig tillverka karameller därifrån? Det är i så fall ett unikt stålcentrum som herr Svanberg har i sina tankar. Den debatten tror jag vi kan betrakta som avförd.

Vi har i vår motion mycket klart angett att projekteringsarbetet måste bedrivas vidare och att utgångspunkten bör vara det utbyggnadsalternativ som anges i propositionen.

Men, herr Svanberg, det finns också andra alternativ. Man kan bygga ett större stålverk än vad regeringen anger, och man kan bygga ett mindre. Man kan bygga ett stålverk som ger fler sysselsättning än vad regeringen tänkt sig, och det kan också tänkas bli färre. Vad vi vill är att man skall pröva också konsekvenserna av dessa utbyggnadsalternativ. Det är den handlingsfriheten för riksdagen som vi efterlyser. Vår färdriktning är helt klar, herr Svanberg, men låt oss inte skärma av olika möjligheter beroende på hur marknaden ser ut! Vi har redan fått tänka om väsentligt

en gång, och nu är det på tiden att komma fram till en utbyggnad av detta stålcentrum och icke än en gång fastna i en omöjlig projektering, som bara leder till en återvändsgränd. Jag tycker att herr Svanberg skulle hålla oss räkning för att vi vill slåss för att den handlingsfriheten skall finnas kvar och att vi vill att man skall pröva sig fram på de olika handlingsvägar som står till buds för ett stålcentrum uppe i Luleå.

Jag måste fråga herr Svanberg: Menar herr Svanberg att det egentligen bara finns den här exakta inriktningen, den exakta omfattningen och den exakta utformningen av stålverket där uppe, som finns skissad i propositionen? Är det inte möjligt att vara litet mer öppen i den debatten?

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! När herr Svanberg försöker värja sig mot det enligt honom tydliga förskräckliga begreppet nationalisering av järn- och stålindustrin talar han om att också regeringspartiet vill ha en styrning av utvecklingen för att garantera földeffekter, förädlingsindustrin osv. Det är bara det, herr talman, att när socialdemokrater i allmänhet talar om styrning i regionalpolitisk mening menar de någonting annat än en verklig styrning, en verkligt styrande medveten politik. Med styrning menar de det som den svenska regionalpolitiken i dag huvudsakligen består av, nämligen smärre marginella stimulansmedel, som kan påverka den privata industrins utveckling i smärre sammanhang men som aldrig kan rida spärr mot den ifall den privata storfinansen vill någonting annat än vad folkflertalet och de arbetande människorna vill se förverkligat. Därför räcker inte den styrningen alls i det sammanhanget – den är ingen styrning i ordets egentliga bemärkelse.

Garanterandet av en fördjupning och en avancerad vidareförädling är i dag nödvändigare i den svenska järn- och stålindustrin än någonsin, och det är särskilt nödvändigt efter nedbantningen av det ursprungliga Stålverk 80-projektet. Får man inte en medveten sådan fördjupning och en omfattande sådan vidareförädling, får man inte heller den sysselsättningspolitiska effekt som skulle kunna komma till stånd, och då löser man aldrig sysselsättningsproblemet i Norrbotten enbart med den nuvarande inriktningen. Man klarar heller inte den kommande krisen och sysselsättningsproblemen i Bergslagen, ifall inte det valsverk som nu kommer att gå Bergslagen förbi på något sätt kompenseras genom ett medvetet förädlingsprogram och utvecklingsprogram för Bergslagsindustrierna. Och man löser heller inte sysselsättningsproblemet för hela Sverige, ifall man inte är i stånd att skaffa sig sådana styrmedel som möjliggör en gradvis och planmässig rörelse av industristrukturen bort från en på alltför mycket rovdrift inriktad och alltför mycket rent kvantitativ – mängdmässig och volymmässig – expansion av stålämnen grundad ekonomi, sådan som – det kan man faktiskt säga – har varit Norrbottens och andra regioners förbannelse genom att man där haft denna specifika inriktning så länge.

Ett sådant program för vidareförädling, för att komma bort från rov-

driftsekonomin och komma in en mer sysselsättningsintensiv ekonomi, som kan erbjuda fler arbetstillfällen per investerad enhet, är det ju inte alls säkert att den privata storfinsans vill ha. Finner den det mera profitabelt att fortsätta i mer traditionella hjulspår gör man det, och därför är en nationalisering nödvändig.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sjönell ger sig till att citera franska klassiker. Ingenting lärt och ingenting glömt – så lydde herr Sjönnells citat. Jag kan bidra med ett annat citat:

”Så jag målar, donna Bianca,

Ty så roar mig att måla.”

Det skulle kunna användas om vad herr Sjönell sysslar med. Han talar om vad jag har sagt för något utan att märka att han är så oerhört självsäker. Han säger att det finns frågetecken i utredningen. Ja, självklart finns det många frågetecken. Det är ju för den skull detta skall utredas. Ingen har begärt att herr Sjönell eller någon annan skall fastna för att projektet skall utföras på exakt det eller det sättet. Vi har bara sagt att vi skall arbeta med inriktningen på ett stålverk med kapaciteten 2,5 miljoner ton per år och på en utveckling av valskapaciteten inom NJA. Hur det skall gå till i detalj är det som projekteringen skall ge svar på.

Herr Sjönell säger: Vi får inga alternativ på det här sättet. Men vilka alternativ får herr Sjönell fram genom bifall till reservationen 1 – som jag dock gärna vill betona är väsentligt bättre än reservationen 2?

Jag vidhåller fortfarande, herr vice ordförande i utskottet: det finns ingenting i reservationen 2, ingen vilja till någonting. Det finns i den moderata motionen uttryck för att om inte det ena går så får man försöka med någonting annat. Det försökte han nu vifta bort genom att raljera. Men man bör vara försiktig med att citera den moderata motionen därför att den är så oerhört dubbelbottnad. Jag skulle kunna citera en del ur den och få fram hemska saker om jag ville karikera.

I sitt första inlägg påstod herr vice ordföranden att jag sagt att det skulle produceras 13 miljoner ton per år vid järnverket i Luleå. Det har jag absolut inte sagt – kontrollera de borgerliga journalisterna bättre. Det har talats om att man skulle kunna gå vidare med flera fyramiljonersprojekt så att det ökar från 4 till 8 och från 8 till 12. Men skall man öka därutöver blir det 16 och inte 13. Det är 16 som är en multipel av 4.

Herr Wirtén säger att jag har talat om karamellfabrik. Ja, men jag har bara gjort det beträffande moderaterna, som bara säger att det skall bli någonting utan att precisera sig. Herr Wirtén vill sedan ha fler anställda osv. Det kan vi vara överens om. Men varför kunde vi då inte bli överens om projekteringsinriktningen?

Herr Svensson i Malmö har rätt i mycket av vad han säger. Men jag tror att vi kommer fram till hans önskan om hur det skall bli på ett säkrare sätt än vad han vill förorda. Därför yrkar jag återigen bifall

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

till utskottets hemställan.

Herr talmannen anmälde att herr Regnéll anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Det kan kanske förefalla som om debatten i dag bara berör dem på Norrlandsbänken men det har ju i ett par inlägg klart framgått att frågan om Stålverk 80 är en mycket viktig del av näringspolitiken och därmed också av sysselsättningspolitiken i vårt land.

Att den svenska industrin väl hävdat sig i konkurrensen här hemma och på exportmarknaderna är ingen garanti för att så kommer att vara förhållandet allt framgent. Vi har 2 % av världens befolkning men svarar det oaktat för 2 % av världshandeln. Av vår industriproduktion går nästan hälften till försäljning utomlands. Av de mer betydande råvaror som vi förfogar över är skog och malm de viktigaste. Det är av intresse att följa diskussionerna om dessa båda råvarors nyttiggörande.

Skogsindustrin har vi byggt ut så att vi i dag har en klart dokumenterad överkapacitet, dvs. råvaran räcker inte. Antagligen kan vi ta ut mera av inkomster på skogen genom att gå längre i förädlingsledet inom olika områden. Det erfordras dyra investeringar, som kräver mera av energi men ändock inte ger mera av sysselsättning, tvärtom. Men jag ser inte många som av den anledningen vill stoppa en sådan skogspolitisk inriktning. Kravet är att verksamheten skall ske i socialt acceptabla former.

Av den malm som bryts inom landet exporterar vi ca 90 %. Vi har inget eget kol, och malmen har tidigare sökt sig till kolet, främst till Europas industriländer med kol. Men inte heller denna tillgång är outtömlig, åtminstone inte de lättillgängliga kvantiteterna och kvaliteterna. Stålverken byggs ut alltmer med kustförläggning för att underlätta transporter av malm, kol, kalk osv. Japan, som knappast har några egna tillgångar av vare sig malm eller kol, har blivit den verkligen stora stål-nationen.

Den svenska stålindustrin lämnas inte oberörd av utvecklingen utanför vårt lands gränser. Detta beror inte endast på att branschen är starkt exportinriktad, som jag sagt – vi exporterar ca 40 % av vår produktion. Också på sina hemmamarknader har de svenska stålverken att möta hård konkurrens från utländska producenter. Inemot hälften av det stål vi förbrukar utgörs av import. Siffrorna hänför sig till 1974.

Världens stålindustri har under de senaste tio femton åren utvecklats i snabb takt. Kapacitetsökningen har till alldeles övervägande del skett genom nyetableringar av stora och, som jag sade, kustlokaliserade verk. I dessa verk har de senaste årtiondenas tekniska utveckling, särskilt inom det metallurgiska processteget, och de därav följande mycket markerade stordriftsfördelarna kunnat utnyttjas.

Jämsides med detta har det skett en omfattande modernisering av äldre verk. Denna utveckling har inneburit en snabb omställning till

moderna produktionsmetoder genom övergång till bl. a. syrgasblåsning och stränggjutning. Samtidigt har ett stort antal omoderna verk lagts ned.

Utvecklingen har också inneburit en stark koncentration av stålproduktionen till ett mindre antal stora verk. Detta har skett dels genom en rad samgåenden, dels genom att en mycket stor del av den expansion som skett har ägt rum inom de större företagen. Det har varit dessa företag som haft tekniska, marknadsmässiga och framför allt finansiella resurser för stora och alltmer kostsamma kapacitetsutbyggnader.

Herr talman! Det är särskilt denna senare faktor – de allt större utbyggnadsstegen tillsammans med de snabbt stigande investeringskostnaderna per kapacitetston – som i hög grad har bidragit till att det statliga engagemanget inom världens stålindustri ökat kraftigt. Detta har tagit formen av dels statligt ägande, dels statligt finansiellt stöd i olika former till den privata industrin. Koncentrationen till allt större stålkoncerner har inneburit en betydande samordning mellan de enskilda verksenheterna. Detta gäller inom såväl den statliga som den privata industrin.

Effektiviseringssträvandena har i många länder emellertid kommit att innefatta branschstrukturella åtgärder över företagsgränserna. Inom flera områden sker sålunda en omfattande samverkan mellan olika företag. Detta gäller bl. a. frågor rörande kapacitetsutbyggnad, val av produktionsinriktning, råvaruförsörjning och marknadsföring.

Denna samverkan mellan olika företag har i många fall initierats och fortlöpande drivits på av respektive regering. Därigenom har stålindustrins utveckling kommit att i hög grad samordnas på det nationella planet – även i länder där branschen varit helt eller till betydande del privatägd. I vissa länder har stålindustrin tidvis prioriterats i den samlade industriplaneringen och därigenom erhållit särskilt omfattande stöd, ibland via särskilda sektorsbudgetar. I ett antal länder finns också olika former av långtgående samverkan mellan de privata företagen utan statlig medverkan. Denna samverkan är såväl nationell som internationell.

Det gäller sålunda en stålindustri som till stora delar är mycket modern, som i allt högre grad koncentreras till ett mindre antal stora företag med betydande resurser, som utmärks av en alltmer omfattande samordning i olika former mellan de olika enheterna – företagen – varvid de statliga engagemangen också får allt större betydelse. Det är med den stålindustrin som de svenska verken har att konkurrera såväl utomlands som här hemma i vårt eget land.

I goda konjunkturer har den svenska stålindustrin klarat sig ganska bra, men över längre tidsperioder bakåt har den visat en betydligt svagare produktionstillväxt än stålindustrin i världen i övrigt, en minskad selsättning, en sett över hela tidsperioden pressad lönsamhet och en jämfört med världens stålindustri i övrigt närmast obefintlig strukturuomvandling. Det är nödvändigt att göra jämförelsen mellan utvecklingen av den svenska stålindustrin och av stålindustrin i världen i övrigt, i ett internationellt perspektiv.

Stålindustrin är också en bas i och en nödvändig del av vår totala industri. Av gammalt är stålindustrin hårt ortsbunden. Herr Regnéll har nyss framhållit att i 16 kommuner svarar stålindustrin för över hälften av industrissysselsättningen. Det kan också sägas att i nio kommuner är andelen tre fjärdedelar av den totala industrissysselsättningen eller högre.

Om vi studerar utvecklingen internationellt på stålområdet kan vi inte undgå iakttagelsen att man alltmer söker sig fram till produktionsvolymerna och anläggningar som är så stora att man kan utnyttja stordriftsfördelar. Särskilt gäller detta inom det första steget i produktionskedjan – det metallurgiska processteget, ämnesproduktionen. En sådan satsning i Sverige står inte i strid med en ökad specialisering inom vår stålindustri. Tvärtom torde i många fall en rationell basproduktion av detta slag vara en förutsättning för lönsamhet i senare produktionsled. Detta gäller inte minst om man, som önskvärt är, skall gå vidare i förädlingskedjan vid stålverket.

Diskussionen om vår stålindustri kände inte under högkonjunkturåren 1972–1974 trycket av den mera allmänt inriktade industripolitiska diskussionen. I stället kom diskussionen främst att kretsa kring behovet av stål i nuet och för framtiden och vårt lands möjligheter att tillgodogöra sig andelar av en växande konsumtion och produktion. Nog så viktigt är att avgörande för beslutet om Stålverk 80 blev den uppfattningen, att med vår värdefulla malm borde vi rimligen kunna vidga det första steget i förädlingskedjan, ämnesproduktionen, och tillgodogöra oss mera av inkomster och sysselsättning.

När det från kritikernas sida talas om turerna kring stålverket är det skäl att erinra om att riksdagen på regeringens förslag tagit ett avgörande beslut, 1974, och upprepat sitt ställningstagande våren 1975. Men de förhållanden som påverkar utformningen av Stålverk 80 och som det har varit en mycket öppen diskussion om har självfallet nödvändiggjort överväganden som kommit att gå delvis i annan riktning än 1974.

Jag har givetvis noterat, när jag lyssnat till debatten, att flera talare har nämnt orden "de enorma kostnadsstegringarna", men ingen har i och för sig invänt mot den redovisning av bakgrunden till dessa kostnadsstegringar som vi har lämnat i propositionen. Åtskilligt har diskuterats härom såväl i som utanför riksdagen. I den proposition som behandlas i dag har vi presenterat de huvudsakliga skälen för en ändrad inriktning.

Som framgår av utskottets skrivning liksom av reservationerna bestrider, som sagt, ingen att en väsentlig kostnadsökning inträffat när det gäller den utrustning och den byggnation som skall till för ett stål-ämnesverk, från beräkningen 1973–1974 fram till hösten 1975. Att investeringarna för att söka på bästa sätt klara de inre och yttre miljöproblemen också väsentligt överstiger tidigare beräkningar synes heller inte vara någon tvistefråga.

I en av de gemensamma borgerliga reservationerna ges ytterligare efter-

tryck åt dessa miljöfrågor. Jag invänder inte mot det i och för sig. Som jag tidigare framhållit bör vi i vårt land kunna ta på oss en ledande roll i fråga om miljöåtgärder, till skydd för människor och natur. Men vi får det inte utan kostnader, och så småningom uppstår frågan när och i vilken grad dessa kostnader kan tas ut som faktiska produktionskostnader. Om inte ett nytt stålämnesverk avsevärt överstiger äldre sådana när det gäller produktivitet och effektivitet, så kan tidpunkten för när kostnaderna fullt ut kan tas igen vid produktförsäljningen få avvägas med hänsyn till att en del av motsvarande miljökostnader också faller på andra ämnesverk och så småningom kommer att påverka priset.

I projektledningens rapport vid årsskiftet redovisades som känt en kostnad för stålämnesverket, som var dubbelt så stor som den vid 1974 års bedömning. Häri låg då även rörelsekapitalet. Resultatgranskningen blev också negativ.

Det är naturligtvis svårt att göra prisbedömningar, inte minst i ett konjunkturläge som det nuvarande och med sikte på framtiden, dvs. att försöka avgöra vilket pris vi kan ta ut på den öppna marknaden. Projektledningen har varit försiktig. Det kan finnas fog för en något större optimism, men det är inte tillrådligt att exploatera en oviss möjlighet.

Viktigare är då att se på prognoserna för stålförbrukningen i vårt eget land och på exportmarknaden. I den proposition 1974 där vi redovisade då tillgängliga prognoser för världens stålefterfrågan fram till i första hand 1985 nämndes de prognoser som hade utarbetats åren 1972/1973 av FN:s Europakommission respektive Internationella stålinstitutet. I dessa prognoser bedömde man att den årliga tillväxten i världens stålkonsumtion skulle ligga mellan 4 och 5 %. Världsefterfrågan kunde öka med ca 400 miljoner ton stål fram till 1985.

Till de talare som tidigare har varit uppe i denna debatt vill jag då ställa frågan: När vi nu skall göra en bedömning av framtiden och möjligheterna att bygga ett stålämnesverk av dessa dimensioner, är det då inte sådana prognoser och beräkningar av en förväntad efterfrågan som vi måste ta som stöd för bedömningarna? Och jag kan inte erinra mig att det i debatten 1974-1975 riktades någon kritik mot Europakommissionens eller Internationella stålinstitutets bedömningar. De har kommit att korrigeras av verkligheten själv. Det var prognoser som gjordes före den s. k. energikrisen och före den mycket kraftiga konjunkturedgång som drabbade västvärldens stålindustri 1975. Såvitt bekant har bara en enda ny prognos för världsefterfrågan gjorts under de senaste åren. Denna nya prognos, som gjordes vid Fordham University på uppdrag av USA:s handelsdepartement, omfattar dock endast perioden fram till 1980 och är en begränsad revidering av de tidigare prognoserna men innebär ändå för perioden 1974-1980 en ökning av världsefterfrågan med 200 miljoner ton.

I de nyligen offentliggjorda allmänna målen 1980-1985 för stålindustrin inom CECA-gruppen finns det inte någon nämnvärd avvikelse från de

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

tidigare prognoserna. För CEEA-länderna, som är av särskilt intresse för svenskt vidkommande, förutses sålunda år 1985 en konsumtion som är ca 70 miljoner ton större än under högkonjunkturåret 1974.

I de uppgifter man kan få fram ur internationellt material finns det inget som talar emot en fortsatt stark långsiktig ökning av världens stålkonsumtion. De talar för en ökning av i stort sett den storleksordning som angavs i de tidigare nämnda prognoserna: 200 miljoner ton fram till 1980 och ytterligare 200 miljoner ton fram till 1985.

För detta talar också det faktum att stålets konkurrenskraft gentemot andra material inte torde ha försämrats av de senaste årens händelser. En arbetsgrupp för stålfrågor inom OECD har tvärtom konstaterat att stålindustrin är betydligt mindre känslig när det gäller energiprishöjningar än den med branschen konkurrerande industrin. Detta gäller också om man beaktar de prishöjningar som skett på även andra industriråvaror.

I sammanhanget vore det naturligtvis också av intresse att studera hur stort utbudet blir. I den granskning vi har försökt genomföra har vi fått fram att flera projekt har lagts åt sidan, därför att det är kostsamt att bygga ut processindustrin, och man har inte ansett sig ha de ekonomiska förutsättningarna att klara uppgiften.

Den svenska diskussionen rör sig inte så mycket om världsefterfrågan, ehuru vi är beroende av den, vare sig vi söker sälja malm, ämnen eller stål. Frågan är naturligtvis vilken andel av marknaden, hemma och utomlands, som vi tror oss kunna ta. Skall vi fortsätta att exportera malm och låta andra bygga ut ämnesproduktion, stål- och plåtproduktion för att sedan köpa tillbaka de färdiga produkterna? Eller skall vi lägga ansträngningar och kostnader på en ökad egen förädling som kan ge mera inkomster till landet och mera arbete? Vi behöver bådadera.

I tidskriften *Vår industri* har någon hävdad att denna vår inställning är av protektionistisk karaktär. Som bevis anförs en passus ur propositionen, där det sägs att en inhemsk stålindustri kan ha ett plusvärde för vår verkstadsindustri. Som ett huvudmotiv för Stålverk 80 anförs i propositionen det långsiktiga behovet av att trygga den svenska stålindustrins malmförsörjning. I det sammanhanget slås den historiska och internationella erfarenheten fast, att det finns ett nära samband mellan verkstadsindustrin och stålindustrin. Stålindustrin är en nödvändig del av vår industri. Det är här propositionen pekar på det nämnda plusvärdet. I omedelbar anslutning till detta sägs klart ifrån att en betydande internationell handel med stål är både nödvändig och önskvärd. Vi skall dock erinra oss att vi högkonjunkturåret 1974 förbrukade ca 4,5 miljoner ton stål, av vilken kvantitet vi importerade drygt 2,1 miljoner ton.

Industriförbundet vill förneka att det finns strukturmässiga samband mellan stålindustrin och verkstadsindustrin. Man går förstås inte lika långt som motutredarna för ett år sedan. Då sades det att förädling av vår järnmalm inte var något argument för Stålverk 80. Det var nationalekonomiskt lika motiverat att frakta malmen obearbetad till kolfälten

i Mellaneuropa och Polen för förädling där. Jag antar att norrbottningarna inte utan vidare låter sig övertygas om det förnuftiga i att emigrera till Mellaneuropa för att där få jobb med den malm som andra norrbottningar varit med om att bryta inom det egna området.

Vi har ingen klart framskjuten tillväxtsektor inom svensk industri, som exempelvis på tekniksidan kan anges tillföra oss åtskilliga tusental nya jobb. Detta uttalande är inget utslag av pessimism. Jag tror att vår verkstadsindustri kommer att hävda sig. Men det måste den göra genom effektivitets- och produktivitetshöjningar som inte ger så mycket av nya arbetstillfällen. Vi har däremot mera klara nedgångsområden. För ett par dagar sedan talade vi om varven i svensk industri och ekonomi. Att mera än 10 000 arbetstillfällen bortfaller vid fartygsbyggandet och i underleverantörsleden under 3-4 år är tyvärr en realistisk målinriktning. Hur varvskrisen slår bakåt i produktionsledet framgår bl. a. av att produktionen av fartygsprofiler, tidigare NJA:s största produktgrupp, f. n. uppgår till endast en tiondel av tidigare produktion. Detta ger kanske också en del av förklaringen till de speciella svårigheter som NJA har att brottas med. Produktionen av fartygsplåt vid exempelvis Gränges anläggningar torde behöva gå ner från ca 400 000 ton per år till ca 200 000 ton. Det krävs en marknadsanpassning för att på sikt klara de här uppgifterna.

Till de mera aktiva och positiva delarna av diskussionen om svensk malm- och stålindustri hör samverkansmöjligheterna och studierna av projekt som erbjuder möjligheter till ämnesavsättning och vidareförädling. Här möter vi nu tidigare planer på bl. a. bandvalsverk i Gävle, som får stimulans av planerna på ämnesverk i Luleå. Men också andra avnämare av ämnesprodukter har intresse. Om de gemensamma planerna kan realiseras, och mycket talar för det, tillförs givetvis diskussionen nya viktiga inslag.

Projektledningens slutsatser blev att möjligheter finns för ett väsentligt mindre beroende av exportmarknaden för stålämnen, och marknadsanpassningen för det nuvarande NJA borde kunna inriktas på investeringar i en något annorlunda egen valsningskapacitet som dels tog upp konkurrensen med importerade stålprodukter, dels ökade den egna förbrukningen av ämnen. Att, herr Sjönell, exakt bedöma hur mycket som kommer att förbrukas i det ena eller det andra sammanhanget är på detta stadium svårt.

Både herr Sjönell och herr Wirtén har efterlyst varför man stannat för just 2,5 eller 2,6 miljoner ton. Studerar man underhandsuppgifter som vi har fått från arbetsgruppen som gäller Gävlevalsverket framgår det att ett bandvalsverk, fullt utbyggt, bör planeras för 2,4 å 2,5 miljoner ton ämnen – i den första etappen 1,6 miljoner ton och i nästa ytterligare 0,9 miljoner ton. Där har man alltså en utgångspunkt för bedömningen. Man har vidare att bedöma vad NJA självt förbrukar i sin förädlingsverksamhet. Med en utbyggd valsningskapacitet torde NJA självt komma att behöva omkring 1 miljon ton stålämnen. Om jag nu räknar med

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

den slutgiltiga utbyggnaden av Gävlevalsverket plus NJA:s nyinvesteringar och det föreliggande ämnesbehovet, är vi uppe i en förbrukning av 3,4 miljoner ton. Vi har redan nu en försäljning av ämnen till andra järn- och stålindustrier.

Diskussionerna med Klöckners som med hänsyn till de ändrade förhållandena tagits upp på nytt – jag tror det var herr Sjönell som berörde den saken – har samband med att det i den preliminära överenskomsten inskrevs att under förutsättning av att NJA bygger ut ett stål-ämnesverk med en kapacitet på 4 miljoner ton, och riksdagen slutgiltigt fastställer detta program, skulle det preliminära avtalet gälla.

Klöckners har följt den svenska diskussionen och känt sig mycket oroad över vad som här uttalats om en eventuell nedläggning av projektet. Därför har man begärt nya förhandlingar. Det är klart att dessa samtal eller förhandlingar kommer att föras med utgångspunkt i vad riksdagen nu kommer att besluta. Men i första hand gäller diskussionen nu leveranser under de närmaste åren på mellan 500 000 och 600 000 ton ämnen.

Vi kommer naturligtvis inte att befinna oss i det läget nästa år – om riksdagen, som jag hoppas, fattar ett positivt beslut om det fortsatta projekteringsarbetet – att varje ton är placerat. Men vi kan på detta preliminära stadium redovisa hur man kommit fram till denna kvantitet – vi skall komma ihåg att NJA i dag har en produktionskapacitet om ca 1,7 miljoner ton ämnen. Projektledningen framhåller att man av tekniska och ekonomiska skäl bör försöka få fram en anläggning där man tar ut de optimala fördelarna vid en viss storleksordning, och den bedöms av projektledningen ligga vid dessa 2,5 à 2,6 miljoner ton. Här möts alltså två faktorer: möjligheten att få avsättning och vad som ur teknisk och ekonomisk synpunkt förefaller vara det mest gynnsamma.

Ärade kammarledamöter! Vi är här i mycket hög grad beroende av vad experterna säger. Vi har accepterat folkpartiets framställning om att näringsutskottet borde få möjligheter att närmare följa det fortsatta projektarbetet. Det är möjligt att man inom näringsutskottet är väl rustad i fråga om experter och sakkunniga, men det blir ändå det material som projektledningen presenterar som man skall försöka bedöma. Jag känner tillfredsställelse över att det blir fler som får göra den bedömningen och vara med att och ta ställning till rekommendationerna till dem som har att ta slutgiltig ståndpunkt.

Jag har i detta anförande velat ta upp ett par av de frågor som berörts i diskussionen och redogöra för varför man preliminärt arbetar med denna storleksordning på det nedbantade projektet – ämnesstålverket – som presenterats.

Låt mig ytterligare säga att några bindningar som låste projekteringen till vad som angavs i 1974 års beslut inte fanns. Det är viktigt att framhålla att utöver markarbeten, som är av värde för varje projektlösning, har man inte haft några kostnader för mer än vad som svarar mot normalt planerings- och projekteringsarbete, framför allt om man önskar få fram

alternativlösningar.

Tidsförskjutningen innebär givetvis en olägenhet. Den nya målformuleringen innebär en försening på uppemot tre år för ämnesproduktionen. Jag anser emellertid en inte viktig fördel vara att utredningsmässigparallellitet uppnås med Gävleprojektet, något som är av vikt inte minst för de kommersiella förhandlingarna. Herr Burenstam Linder har i en tidigare debatt talat om olägenheten av ett beslut beträffande stål-ämnesverket som skulle ligga före de kommersiella förhandlingarna med Stora Kopparberg. Med det arrangemang som vi nu träffar räknar vi med att kunna föra fram det mer exakt utarbetade projektet – stål-ämnesverket och NJA – samtidigt med ett ställningstagande till ett eventuellt bandvalsverk i Gävle i samarbete med Stora Kopparberg.

Den föreslagna målformuleringen har den ursprungliga principiella bakgrunden: mera malmförädling till det på sysselsättning så behövande Norrbotten, förhoppningsvis en mera bärande och avgörande lösning på ett regionalpolitiskt problem, för Norrland en rimlig återbäring på vad landsdelen gett av kraft och inkomster åt landet i sin helhet. Men det ger också förutsättningar för nog så välkomna jobb i Bergslagen, vårt diversifierade järn- och stålområde.

I det sammanhanget har nu anförts vad direktör Nygren i Fagerstakoncernen sade vid vår stålkonferens. Det är riktigt som herr Svanberg framhållit att herr Nygren hade uppgiften att redovisa Fagerstakoncernens utveckling och prognoser. I det sammanhanget tog han upp frågan om Fagerstaindustrins möjligheter att ta emot stålämnen ifrån NJA. Han framhöll uttryckligen att det krävs en alldeles speciell stålqualität, om ämnesleveranser skall kunna ske till detta specialstålverk. Han nämnde särskilt Fagerstas produktion av bergbormaterial och motsvarande. Han avvisade inte tanken på att föra diskussioner med NJA om leveranser. NJA-chefen Boman som var närvarande uttryckte för sin del både förhoppningen om och viljan till diskussioner och samtal med Fagerstachefen om hur man skulle kunna klara den kvalitet som skulle komma att efterfrågas av Fagersta.

I detta avseende vill jag helt instämma i det som herr Svanberg har sagt. Tidningarna har vinklat det här problemet och refererat den bedömning som en talesman för en industri gjort, ett uttalande som sannernligen inte gjordes på den övriga Bergslagens vägnar. Diskussioner förs och kommer att föras. Inte minst har flera företrädare för järn- och handelsstålindustrin i Bergslagen givit uttryck för både önskemålet och nödvändigheten av att föra en diskussion därför att de i så hög grad är beroende av skrot som underlag för sin produktion. Vi förbrukar i landet ungefär 1 miljon ton skrot av vilket vi importerar ca en fjärdedel. Det finns svårigheter med den importen och med skrottillförseln. Därför kommer diskussioner att föras om hur en ämnesproduktion skall anpassas som eventuellt skall ersätta skroten i en del av de här järn- och handelsstålverken.

När det gäller sysselsättningen i övrigt vill jag säga – det har jag sagt

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

tidigare också – att chefen för Stora Kopparberg vid den presskonferens vi hade gemensamt om Gävleprojektet klart uttalade att om man bygger ett bandvalsverk i Gävle, så kommer vidareförädlingen att ske i Bergslagen. Enligt hans bedömande kommer förhoppningsvis något tusental arbeten att tillföras Bergslagen utöver de arbeten som tillförs Gävle.

Jag tror att man skall vara uppmärksam på vilka diskussioner som pågår, dvs. diskussioner om ämnesverk, vidareförädling i valsverk i Gävle, ytterligare vidareförädling i industriella enheter, framför allt uppe i Bergslagen. De här möjligheterna som vi nu diskuterar är viktiga, inte minst då det gäller samverkan med övrig svensk järn- och stålindustri. Dessa möjligheter kan vi se framför oss. Att vi måste ändra projektinriktningen och minska stålämnesverket har väckt full förståelse bland de anställda vid NJA. Det har enhälligt godtagits av NJA:s styrelse och lika enhälligt av Statsföretags styrelse. Regeringen har delat uppfattningen att risktagandet är mindre, likaså kostnadsomfattningen.

Jag är den förste att beklaga att vi i dag inte kan redovisa den fullständiga bedömningen av kostnader och resultat. Det har av tidsmässiga skäl inte varit möjligt – jag behöver inte ytterligare förklara varför. Jag har efter samråd med projektledningen och NJA-ledningen preliminärt angivit att kostnaderna för stålämnesverket, investeringarna i det nuvarande NJA, som torde få en kostnadsomfattning av ca 1 miljard, och ett bandvalsverk i Gävle, som det blir fråga om nu – Kruppvalsverket har vi fört ur bilden dels på grund av Krupps egna önskemål, dels med hänsyn till den inriktning som vi nu ger åt projektarbetet – kan komma att ligga kring 10 miljarder kronor.

Jag har alltså förståelse för kritiken mot att vi inte kunnat presentera mera fullständiga kostnads- och resultatbedömningar. Men, ärade kammarledamöter, vi begär ingen fullmakt in blanko. Vad vi önskar är att få gå ifrån 1974 års beslut och få beslut om hur och på vad det fortsatta projekteringsarbetet skall inriktas. Det är ju nödvändigt.

Jag kan heller inte se att man i reservationerna har tagit ställning till om vi skall projektera för 4 milj. ton eller inte. Det är mycket viktigt att vi här får mycket klara besked. Har exempelvis mittenpartierna den uppfattningen att vi också bör fortsätta ett projektarbete för en produktion av 4 miljoner ton, så är det väldigt viktigt att man säger ifrån detta. Vi förmäna att enligt den bedömning av kostnader och resultat som projektledningen har presenterat blir risktagandet väsentligt mindre genom den ändrade målformuleringen.

Herr talman! Eftersom de båda mittenpartierna ställer sig positiva till och inte ifrågasätter ett stålcentrum i Luleå, är det viktigt att få slutsatsen bekräftad att vad centern och folkpartiet vill åstadkomma med sin reservation är ett understrykande av behovet av ett säkrare beslutsunderlag men att reservationen i sak inte avviker från utskottsmajoritetens och regeringens förslag. Jag kan inte ur reservationen utläsa något annat än att man vill ha ytterligare understrykande av behovet av säkrare beslutsunderlag.

Låt mig också dra den slutsatsen av mittenpartiernas reservation att några ytterligare förseningar är ingen intresserad av, och därför bör vi kunna ge projektledningen klara direktiv om det fortsatta arbetet. Det här är utomordentligt viktigt. Skall vi begära av projektledningen att den skall syssla med en rad av alternativ, då lär vi inte kunna få fram ett materialunderlag till 1977, utan då får vi vänta ytterligare. Det är viktigt för regeringen, för NJA:s ledning och för projektledningen att få de här klara beskedet.

När jag läste moderaternas reservation drog jag slutsatsen att de i stort inte ville vara med om att staten som ägare byggde ett stålcentrum. Nu är jag inte lika säker. Herr Regnéll sade i sitt mycket balanserade anförande, om jag uppfattade det rätt, att de 2,6 miljoner ton som man nu tänker sig möjligen kan betecknas som en mjukstart, som moderaterna kan acceptera. Skulle det vara på det sättet, sammanfaller ju mittens och moderaternas reservationer. Jag har redan förut sagt att jag inte kan finna någon väsentlig skiljaktighet mellan mittens reservation och regeringens och näringsutskottets förslag.

Herr talman! Detta är på något sätt ett dilemma. Jag vill nu inte pressa fram ett avståndstagande från mittenpartiernas sida till vad regeringen och näringsutskottet har föreslagit, men jag måste ha ett besked om vad vi skall säga till Statsföretag, NJA:s styrelse och projektledningen. Vad skall vi ge för direktiv för det fortsatta projekteringsarbetet?

Herr talman! Stålverk 80 och NJA:s investeringar är ingen fristående fråga – det har jag velat ha som ett genomgående tema i mitt anförande. De är viktiga led i den näringspolitiska planering för stålindustrin som pågår.

Samverkanstanken inom järn- och stålindustrin har utmynnat i ett branschråd på detta område, där företrädare för samhället, företagen och de anställda diskuterar gemensamma angelägenheter. De överläggningarna har resulterat i en utredning om handelsstålindustri och en utredning om specialstålindustrin. Den senare utredningen sker i Jernkontorets regi. Jag har tidigare nämnt om det gemensamma utredningsarbetet mellan Stora Kopparberg och NJA om ett bandvalsverk i Gävle. Utredningarna förutsätter Stålverk 80.

Samtidigt för regeringen samtal med Grängesbergskoncernen om möjligheterna och formerna för eventuell samverkan.

Riksdagen har ett stort ansvar att ta i dag för att stimulera till samverkan inom järn- och stålindustrin, för att stärka dess konkurrenskraft samt ge denna viktiga industrigren möjligheter att hävda sig framöver. Att detta skulle kunna ske utan statens aktiva medverkan tycks vi också vara eniga om i denna debatt, och det hälsar jag med stor tillfredsställelse.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Herr SJÖNELL (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall först svara på några direkt ställda frågor och göra en liten kommentar. När industriministern säger att det är utomordentligt litet som skiljer regeringens inställning, som är redovisad i propositionen, från mittenpartiernas reservation och talar om att den enda avvikelserna är att vi understryker behovet av ett säkrare beslutsunderlag, vill jag erinra om vad herr Svanberg sade för några minuter sedan. Han påstod att mittenreservationen var illavarslande. Är herrarna inte överens om bedömningen? Det vore intressant att få ett svar på den frågan.

Jag vill understryka att vi, och det framgår också av mittenreservationen, vill ha ett fullständigare beslutsunderlag för att kammaren skall kunna träffa beslut i denna utomordentligt viktiga och för hela nationen ekonomiskt så väsentliga fråga.

Det är ett klenkt beslutsunderlag – det är nära nog helt ofullständigt – som har redovisats här i dag. Vi kräver som sagt att få ett bättre sådant. Men sedan, herr industriminister, säger vi också att det skall syfta till att riksdagen skall ha frihet att ta ställning till inte bara det enda alternativ beträffande stålämnesproduktionen, som regeringen i dag anvisar, utan flera alternativ. Industriministern säger att det hinner den stackars projektledningen inte få fram till 1977. Ja, herr talman, kunde projektledningen med herr Jan Friberg i spetsen på några få veckor från jultiden i fjol fram till februari helt plötsligt lägga om hela detta gigantiska projekt och presentera det nya, modifierade projektet, lär den också kunna presentera andra alternativ fram till 1977. Det är i varje fall nästan tre kvarts år kvar till dess.

Sedan skyller industriministern på internationella bedömningar och den internationella utvecklingen när han skall bemöta de påstående jag tillät mig göra, nämligen att detta är det mest gigantiska planeringsmisstaget inom industrin. Jag tror att det är att göra det alldeles för enkelt för sig. Likaså gör industriministern det enkelt för sig när han säger att vi inte kritiserat projektuppläggningsen tidigare eller gjort invändningar. Vi kritiserade så pass mycket att vi för ett år sedan begärde återremiss, och inför detta fruktansvärda tilltag talade industriministern i indignation om kammarens ansvar. Vi hade då oroats av att vi från diverse experter hade fått helt andra bedömningar än dem man kunde göra med utgångspunkt i den internationella utvecklingen.

Jan Friberg säger i dag i Dagens Nyheter att den kalkyl som låg till grund för det ursprungliga projektet var genant enkel. Vi har kritiserat detta hela tiden, och vi har gjort det återigen i dag. Därför finns det ingen anledning att säga att vi inte har invänt. Det finns många fler element i detta sammanhang än bara den internationella utvecklingen. Ett av de väsentligaste elementen och en av de väsentligaste orsakerna till misslyckandena är en undermålig planering, som har tagit sig uttryck i bl. a. den genant enkla kalkyl som låg till grund för ursprungssatsningen.

Herr REGNÉLL (m) kort genmäle:

Herr talman! Också jag skall be att få svara på en direkt fråga, som riktades till oppositionen av industriministern. Industriministern gav en mycket pedagogisk och intressant exposé över hur världsmarknaden för stål kan tänkas utvecklas, vilka behov som kommer att noteras och hur de skall tillfredsställas. Industriministerns fråga var huruvida någon i oppositionen 1974 bestred riktigheten av dessa optimistiska bedömningar av den fortsatta konsumtionsökningen. Nej, det var ingen som gjorde det, för ingen kände sig kompetent till det. Däremot drog vi kanske inte samma slutsats som man hade gjort inom departementet. Från vårt håll, i varje fall, fäste man uppmärksamheten på den ökade tendens till självtillräcklighet som man redan då hade kunnat notera i många länder. Nya malmfyndigheter hade gjorts och samma resonemang fördes i de länderna som man fört här hemma: Låt oss inte sälja bort malmen som en råvara. Låt oss förädla den i egen regi. På så sätt skapar vi arbetstillfällen och vi får utlandsvaluta. Den utvecklingen har fortgått sedan dess. Man har sett den inte minst hos de nyrika länderna – som inte har de kapitalbekymmer som vi t. ex. har – utan har kunnat kalkylera mer oberoende av vilken avkastning de har kunnat påräkna. Jag tror att den artikel i Svensk Industritidning som industriministern talade om har rätt när den nämner den ökade självtillräcklighet som man kan notera på många håll. Det är att beklaga att så är fallet, men man måste konstatera att det är ett faktum, och när man konstaterar det som ett faktum förstår man att den mycket optimistiska bedömning av våra exportmöjligheter som gjordes 1974 inte var så väl underbyggd. Det är tacknämligt att man nu i stort sett tänker sig att finna avsättning för den väsentligt neddragna produktionen på den svenska marknaden.

Herr WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall av tidsskäl inte kommentera den intressanta exposé som industriministern gjorde av stålindustrins utveckling i världen och i synnerhet här i Sverige. Det vore i och för sig en del att säga om det, men det är angelägnare för mig att komma över på de direkt konkreta frågeställningar som varit uppe i debatten.

Det har sagts, att ingen kritik har riktats mot förklaringar till kostnadsökningar och annat. Jo, visst har så skett. Även vi har, liksom herrar Sjönell och Regnéll påpekat för sina partier, haft åtskilligt att säga om riktigheten i planeringen och regeringens förklaringar till varför det blivit som det blivit. Men det är rätt väl redovisat i mitt första anförande, och jag skall därför gå förbi det nu.

Industriministern ansåg det vara en riktig avvägning att räkna med en produktion av 2,5 miljoner ton stålämnen. Jag tycker att det i industriministerns inlägg fanns en öppenhet, innebärande att man skulle försöka att anpassa sig till marknaden och till den urekonomiska synpunkt optimala produktionen osv. Det är just det vi efterlyst och vill få till stånd i det fortsatta projekteringsarbetet. Vi vill inte att riksdagen på

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

nuvarande dåliga beslutsunderlag låser produktionsvolymen till exakt 2,5 miljoner ton.

Det är emellertid av intresse att ta upp den fråga som jag reste redan i mitt inledningsanförande, nämligen: Vilket produktionsprogram är lämpligast för nuvarande NJA? Det är dock ett företag som f. n. är i en kraftig obalans. I första hand gäller det ekonomiskt. Det har här pekats på att NJA år 1975 var uppe i en förlust på 200 milj. kr. och att det sannolikt blir minst lika mycket 1976. Som herr Regnéll framhöll närmar man sig t. o. m. den gräns där det kan vara fråga om att upprätta en likvidationsbalansräkning.

Läget är således ekonomiskt synnerligen allvarligt. Soliditeten har sjunkit till 21 % medan den rimligen borde ligga på 30 %. Allt detta är allvarligt. Men det är inte bara det som ledningen upplever som besvärande. Det gäller också produktionssammansättningen. Under de år Stålverk 80 debatterats har ståldivisionen kommit i bakvatten. Vad har industriministern att säga om detta? Är det en lämplig avvägning när man, såsom det nu sägs, skall vidareförädla uppemot 1 miljon ton stålämnen? Eller skall valsningskapaciteten byggas ut mer?

Får jag så avslutningsvis, eftersom min taletid snart är ute, bara säga att vi i folkpartiet ger klarsignal för en fortsatt projektering. Men när industriministern säger att det är viktigt att undvika ytterligare förseningar av stålverkprojektet, som enligt hans mening skulle bli följden av vårt behov av alternativa utredningar och kompletterande undersökningar, är det väl ändå korrekt att man erinrar om att regeringen genom sin handläggning av frågan åstadkommit en försening på tre år.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig begagna tillfället att till industriministern ställa några en smula schematiskt formulerade principiella frågor om järn- och stålindustrins framtid. Vad vi har kritiserat eller ansett vara ofördelaktigt med den hittillsvarande inriktningen har varit rovdriften på råvaror, att inriktningen har givit små sysselsättningstillskott, att den har varit ägnad att skapa regional ensidighet, regional och allmän sårbarhet inför strukturomvandlingar och att steget från inriktningen på malmexport till inriktningen på enbart förädling av ämnen i sig inte innebär någon avgörande förändring i den situationen.

Samtidigt har detta resulterat i en exportsituation där järn- och stålexporten ger 4 miljarder kronor i exportinkomster årligen, malmexporten endast 2 miljarder, exporten av maskiner och apparater – de högt förädlade produkterna – 22 miljarder eller 40 % av hela exporten. Inför det perspektivet måste man ställa frågan: Vilken huvudinriktning avser regeringen i det långa perspektivet att svensk järn- och stålindustri skall få, om det blir en uppgång i konjunkturen och en ökande konsumtion av stålämnen ute i världen? Är då regeringens perspektiv ett återupptagande av exportinriktningen vad gäller ämnen, en stark koncentration i samband med en hård strukturomvandling, som kommer att leda till

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå.
m. m.*

regionala kriser och liten sysselsättningsökning och därmed kommer att försvåra eller minska möjligheterna att kompensera effekterna av struktumvandlingen och som sannolikt också kommer att tvinga in staten på en handlingslinje som dikteras av den privata järn- och stålindustrin? Eller är alternativet det motsatta: en relativ dämpning av råvaru- och halvfabrikatsberoendet på vägen mot en avancerad vidareförädling, som ger större sysselsättning, säkrare export, lättare anpassning av struktur- omvandlingen till rådande industri- och regionstruktur? – För de för- delarna ger ju en avancerad vidareförädling och en medveten och lång- siktig sådan. Och vad gör man om nu den privata industrin i ett bättre konjunkturläge, exempelvis för ämnesexport, inte finner det med sina beräkningar förenligt att stödja ett sådant förädlingsprogram?

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Herr Sjönell menade att jag och herr Svanberg hade delade meningar om vad som kunde uttolkas ur mittens reservation. Nej, det har vi inte. Vi har båda studerat den, diskuterat den och funnit det svårt att dra några mer exakta slutsatser av den, och därför har vi begärt att få ytterligare besked. Är det så egendomligt?

Jag skall läsa ur centerns och folkpartiets reservation till betänkandet 72: "Utgångspunkten för planeringen bör vara det nuvarande NJA, vars upprustning och modernisering bör fullföljas genom fortsatt investerings- verksamhet." – Där är det ingen oklarhet. "Stålprojektets utformning i detalj skall stå öppen för prövning när ett fullständigt beslutsunderlag föreligger." – Det är vad vi har föreslagit. Vi har begärt att vi skall få genomföra en projektering och komma tillbaka. Men vad som kanske i någon mån förvirrar oss är när man i centerns-folkpartiets reservation uttalar sig om den moderata motionen. Man säger nämligen i reserva- tionen: "Utskottet" – det är alltså centerns och folkpartiets representanter – "kan emellertid inte ansluta sig till tanken att projekteringsarbetet skul- le läggas upp så förutsättningslöst att t. o. m. huvudfrågan, om anläggning av ett stålcentrum i Luleå, står öppen." Det är bra att få veta. Det är helt klart att man vill bygga ett stålcentrum. Vi kan inte uppfatta detta som någonting annat än att det innefattar ett stålämnesverk och de in- vesteringar som behövs i det nuvarande NJA. Och då kommer vi fram till frågan om storleksordningen.

För mig är det obegripligt att herr Sjönell söker protestera mot mitt försök att ta fram den marknadsprövning som prognosinstituten arbetar med. Han borde lära av den klokhets med vilken herr Regnéll möter en sådan fråga, även om herr Regnéll är kritisk i vissa avseenden.

Men vad skall vi utgå från när vi skall göra ett försök till bedömning av frågorna: I vilken storlek skall vi bygga ut svensk järn- och stålindustri? Hur stor andel av vår egen marknad skall vi ta?

Låt mig i det sammanhanget svara på herr Svenssons i Malmö fråga – i och för sig berättigad – om den inriktning som vi vill ge här: malmen, stålämnen och vidareförädling. Det är alldeles uteslutet att vi i ett enda

steg eller ens på mycket lång sikt skulle kunna bygga upp en så omfattande järn- och stålindustri att den kunde överta produktionen av allt det som vi importerar, men vi bör ha stora fördelar av att framgångsrikt kunna konkurrera med en del av den import som i dag omfattar 2,1 miljoner ton järn, plåt och stål. Det är detta vi eftersträvar, och det är där som vi bygger våra förhoppningar. Här har vi ett industriellt område som skulle kunna tillföra landet ytterligare några tusental arbetstillfällen och betydande inkomster. Det är sannerligen inte inom många områden som vi har de möjligheterna!

Jag vet inte hur jag skall tolka herr Sjönell och herr Wirténs uttalanden. Är man på något sätt rädd för att komma i sällskap med regeringen i fråga om direktiv för det fortsatta projekteringsarbetet?

Herr Sjönell säger att alternativet med 2,5 miljoner ton per år inte skall vara det enda. Då frågar jag – och det har jag gjort tidigare: Menar ni att projektledningen skall fullfölja projekteringsarbetet för en produktion av 4 miljoner ton per år? Skall uppgiften för projektledningen vara att med hänsyn till bedömningar av avsättningsmöjligheterna och vad som av tekniska och ekonomiska skäl anses optimalt presentera ett förslag?

De siffror som jag angett är preliminära. Vi har diskuterat med projektledningen, och det är den som fört fram tanken på att bygga ett stålämnesverk för 2,5 eller 2,6 miljoner ton per år. Vi kan ju inte bara avfärda frågan om en marknadsbedömning. Det är inte ett försök att skyla över eller att komma undan kritik. Herr Sjönell får nog försöka presentera någonting av en egen bedömning av marknaden eller också ge oss en anvisning om vad vi skall säga till projektledningen om bedömningsunderlaget i fråga om marknaden.

Herr Wirtén säger att oppositionen ofta har kritiserat kostnadsökningen. Ja, det är riktigt. Men vad jag sade var att jag inte har hört någon bestrida kostnadsstegringarna. Och det är en annan sak. Det är ju de faktiska kostnadsstegringarna från 1973–1974 fram till hösten 1975, då projektledningen presenterade de nya bedömningarna för oss, som är avgörande. De är också avgörande för den resultatkalkyl som arbetas fram.

Problemen för det nuvarande NJA är stora – det är riktigt. NJA:s styrelse har redovisat förluster. Men det är en tröst för tigerhjärtan att detta är ett gemensamt problem för praktisk taget hela världens järn- och stålindustri.

Jag har framför mig tidskriften Affärsvärlden för den 5 maj 1976 med en stor rubrik: "Stålräs på 270 miljoner i Stora Kopparberg." Det är inte jag som anför siffrorna – det är Affärsvärlden som noterar att Stora Kopparberg – Domnarvets Jernverk – gör en så utomordentligt stor förlust. Det är sak samma med Grängesberg. Det är heller ingen tröst. Men det är ett resultat av den konjunktur som vi f. n. upplever och som självfallet har drabbat NJA hårt. Men om vi har några förhoppningar om att Stora Kopparberg och Grängesberg skall komma till rätta med detta – och det tror vi – bör vi också kunna ha en förhoppning om

att NJA kommer till rätta med den konjunktursvacka som vi f. n. upplever.

De investeringar som har gjorts har slagit väl ut, och produktionen är effektiv. Men man måste lägga upp i lager, och det är klart att stora kapital binds på det sättet, vilket också sker i andra industrier – men med en förhoppning om att i ett annorlunda konjunkturläge kunna utnyttja dessa lager för leverans mot order som vi då hoppas står till buds.

Herr SJÖNELL (c) kort genmäle:

Herr talman! Industriministern säger att han finner det obegripligt att jag protesterar mot den marknadsbedömning som han och regeringen har gjort i den här frågan. För mig är det obegripligt hur man kan komma till en sådan svindlande slutsats av vad jag har sagt i flera anföranden här i dag.

Herr Johansson uppmanar mig också att lära av herr Regnéll. Ja, herr Regnéll har jag lärt mycket av under många år här i riksdagen, även på bankoutschottets tid. Men jag tror inte att vi från centerns sida behöver några ytterligare lärdomar när vi har fastslagit de två huvudmeningarna som vi har hävdat, nämligen att vi vill ha bättre alternativ, bättre beslutsunderlag, och att vi vill ha handlingsfrihet. Svårare är det inte.

När det gäller att lära tror jag det finns en viss industriminister som borde ha haft åtskilligt att lära av det här projektet, som det har presenterats för svenska folket. Han har lärt sig litet grand, uppenbarligen, och det är att man bör ha en högre grad av förädling, och det är alltid något, men jag tror att lärdomarna borde fortsätta.

Sedan frågar industriministern om vi är rädda för regeringen. Nej, det är vi verkligen inte, och det tror jag vi har visat på många olika punkter. Men vad vi är rädda för är den bedömning, den projektering och den planering som regeringen och industriministern gör i fråga om stålverk här i landet. Vi har bränt fingrarna en gång, och det var när vi på ett dåligt beslutsunderlag var tvingade att gå med på den första stålverksatsningen. Vi har väl oss själva att skylla; jag skall inte skylla ifrån mig alls, det får vi ta ansvaret för. Men vi var brända den gången, och därför tänker vi inte göra om misstaget. Det är därför vi kräver ett mycket bättre och utförligare beslutsunderlag nu för att kunna ha full handlingsfrihet.

Så säger industriministern – och det tycker jag närmast är någonting i hästvåg när det gäller kravet på debattmotståndare – att herr Sjönell här skall presentera en egen bedömning av hur marknaden skall se ut. Men snälla nån, vi har ju hela tiden kritiserat att vi inte fått tillnärmelsevis det beslutsunderlag som behövs. Detta måste skaffas fram i projektgruppen. Det måste vara en rad av experter som gör den bedömningen. När den har sammanvägts ordentligt från tekniska, ekonomiska och även sociala aspekter när det gäller Norrbotten, kan man möjligen och förhoppningsvis komma fram till en samlad marknadsbedömning. Vi har kritiserat industriministern för att han inte har gjort denna utförliga ana-

lys. Nu går han upp i talarstolen och säger att jag här på stubben skall lägga fram en sådan marknadsbedömning – precis i motsats till vad jag hela tiden hävdat är möjligt. Vi skall göra den erforderliga marknadsbedömningen – och jag skall göra den om jag kommer att sitta kvar i näringsutskottet nästa år – när det allsidiga beslutsunderlag som vi har krävt läggs fram.

Herr WIRTÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror inte det råder någon oklarhet om vad vi menar med vår reservation. Det är till att börja med, som industriministern själv citerade, ett klart avståndstagande från att man skall ha en helt förutsättningslös projektering. Vi har i vår motion och i vår reservation – mest i motionen dock – preciserat vad vi avser. Den viktiga punkten är handlingsfriheten, som herr Sjönell nu har talat om. Jag skall inte uppehålla mig längre vid detta.

Industriministern har också efterlyst vad vi menar med kvantitet – hur stor kvantitet stålverket skall projekteras för. I något tidigare inlägg sade industriministern att vi inte kan säga var varje ton skall placeras. Förra gången jag talade här tog jag det yttrandet till intäkt för att det fanns en öppenhet, att man inte heller på regeringssidan är så låst som vi kunde tro av kriterierna i propositionen. Man är i dag mera öppen för att efter en bedömning av marknaden anpassa produktionen till vad man tror är säljbara produkter.

Det är därför som jag så envetet har kommit tillbaka till NJA-problemet. Man måste ju verkligen veta om man skall satsa mera på råstålet eller om man skall bygga vidare på valsning och få en vidareförädling. Hur balansen mellan dessa två tillverkningar exakt skall se ut tycker jag måste vara en mera öppen fråga än vad regeringen har skrivit fast i sin proposition.

Får jag så ta upp en fråga som jag tycker tyvärr har kommit undan för lätt här i debatten i dag. Det gäller finansieringen av stålverket. Har verkligen Statsföretag kapacitet att ge de 350 milj. kr. som industriministern föreslår att riksdagen skall besluta om här i dag? Är det möjligt, när man vet om de oerhört stora problem som även finns hos koncernen Statsföretag? Är det inte värt att ge någon synpunkt på detta? Jag vet väl om att Statsföretags verkställande direktör har protesterat på den punkten, och jag tycker ändå att riksdagen i dag bör få industriministerns kommentar till det.

Herr SVENSSON i Malmö (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag fann väl inte industriministern helt klar i svaret på min fråga. Jag har ju fullt klart för mig att man nu inriktar sig på en dämpning av exportberoendet och i större utsträckning siktar på den interna marknaden, men det är ju betingat av nödvändighetens tvång så att säga. Det intressanta inträder i ett längre perspektiv, när olika alternativ är möjliga och man också har möjlighet att välja.

Om nu t. ex. exportmöjligheterna för ämnen – eventuellt också så långt i förädlingschemat som till valsade produkter – kraftigt vidgas, kommer man då att gripa denna möjlighet och så att säga återgå till den starka exportinriktning som hela tiden har funnits i de mera expansionistiska delarna av stålindustrins tänkande? Och hur räknar man i så fall med att med de tunga investeringar som det innebär få pengar över för att satsa så mycket på förädlingsindustri att sysselsättnings- och regionproblemen kan lösas på ett ordentligt sätt?

Det är det ena alternativet man kan ha. Det andra alternativet är att man går vidare med förädlingen och att man då inriktar sig på vida mer sysselsättningsintensiva typer av industrier, naturligtvis sedan man säkrat basinvesteringarna när det gäller ämnesproduktion och valsverk. Som vi ser det är den senare vägen den enda på vilken man kan lösa sysselsättnings- och strukturproblemen både på kort sikt i Norrbotten och på längre sikt i Bergslagen, Norrbotten och hela Sverige. Det är det enda som kan infogas i en verkligt expansiv sysselsättningspolitik som inte överanstränger kapitalresurser och inte leder till en orimlig energibalans.

Jag skulle vilja återkomma med frågan: Hur ser man inom regeringen på detta mer långsiktiga problem?

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Jag har knappast möjlighet att gå mycket längre i mina uttalanden till herr Svensson i Malmö än till att säga att vi nu satsar på en vidgad ämnesproduktion samt på en vidareförädling i två led – bandvalsverk och en ytterligare vidareförädling.

Men jag skall gärna ge herr Svensson en honnör för hans intresse för det stora problem som vi har i landet och som jag bara kort tangerade. Det är sysselsättningsproblemet inom industrin, där vår teknikindustri inte i dag på något område visar större sysselsättningsexpansion, medan det däremot i hög grad görs effektivitets- och produktionsbefrämjande investeringar som är nödvändiga – som jag framhöll – för att klara konkurrenskraften men som i och för sig inte ger mycket mer sysselsättning. Därför är ett av de viktigare diskussionsämnena i stålbranschrådet och i de pågående utredningarna: Vad kan göras inom järn- och stålindustrin i detta avseende?

Diskussionen får naturligtvis också föras på ett sådant sätt att vi inte blir anklagade för en så långtgående protektionism att vi möts av motåtgärder från annat håll. Men jag tycker det är rimligt att vi vårdar oss om vårt eget hus, dvs. ser till hur vi skall kunna klara sysselsättningen och hur vi skall kunna få ut mesta möjliga inkomster på de råvaror som vi har. Jag vill dra parallellen med skogen, där vi verkligen har det stora problemet i detta avseende – mycket mer av investeringar men förmodligen mycket mindre av sysselsättning. Och då får vi se: Vad kan vi ersätta det med?

När det gäller herr Wirtén och herr Sjönell skall jag inte pressa längre.

Jag har uppfattat det så, att när det gäller investeringarna i det nuvarande NJA är vi överens. Man medger att de investeringarna skall kunna genomföras. Och låt oss då också klara ut att de investeringarna – med ombyggnad och utbyggnad av valsningskapaciteten – i och för sig inte förutsätter ämnesverket. Det finns i dag en ämnesproduktion som är tillräcklig för att klara de uppgifterna. I det avseendet har vi sålunda handlingsfrihet.

Då det gäller stålämnesverkets slutliga storlek och kostnad har vi sagt att vi skall återkomma till det nästa år, när vi har ett mera fullständigt material. Det är också det som ni vill, men ni säger att man kanske ändå bör ha alternativlösningar. Det är litet svårt för mig att greppa om, men jag skall närmare studera era skrivningar och de uttalanden som ni har gjort i dag. Jag hoppas att ni inte protesterar mot min slutsats att vi i stora drag är överens, men ni vill ha ytterligare materialunderlag innan ni tar slutlig ställning.

Ja, sedan tog jag med herr Sjönell upp frågan om marknadsbedömningen, men jag erkänner att jag då väsentligt överskattade herr Sjönelles kapacitet. Jag kan också säga att herr Sjönell nog är litet illa ute när han ger sig in på ett område, som jag med hänsyn till mitt tidigare yrke i någon mån behärskar, och talar om att slänga in jätten efter degen i bakugnen. Så mycket lärde jag mig ändå, att det var inte så framgångsrikt. Det har vi heller inte provat på i den praktiska tillämpningen.

Slutligen försökte herr Sjönell så att säga värja sig för att hamna i samma vagn som regeringen när det gäller projektinriktningen, men där har jag närmast den uppfattningen att herr Sjönell försökte äta upp kakan och samtidigt behålla den. Och det vågar jag säga av erfarenhet är en omöjlighet!

Herr förste vice talmannen anmälde att herr Sjönell anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Fru HAMBRAEUS (c):

Herr talman! Industriministern påpekar i propositionen 1975/76:207 att anläggningskostnaderna för Stålverk 80-projektet har ökat starkt, bl. a. till följd av ökade krav på miljöåtgärder och infrastruktur för stålverket. I de ursprungliga kalkylerna räknade man alltså inte tillräckligt med hänsynen till människa och miljö. Det är inte säkert att storskalighet är lönsam från miljösynpunkt. Man bör välja metoder som är miljövänliga redan från början, inte sådana som kräver dyra korrekptionsanläggningar för att skydda miljön i efterhand. Det är därför bra att projektledningen nu räknar med ett helt nytt projekt från grunden. De alternativ som vi efterlyser gäller inte bara antalet ton som kan produceras utan också olika metoder att producera dem, olika sätt att organisera arbetsprocesserna – förutom olika grad av förädling.

Vi är ju alla överens om att ta till vara våra naturtillgångar och förädla dem så nära råvarukällan som möjligt. Norra Sverige har länge tappats

på sina råvaror, som har byggt upp välståndet på andra platser. Det råder inga delade meningar om att vi alla nu bör betala igen en del av detta genom en stor satsning på att utöka förädlingsindustrin kring den stora naturtillgången järnmalm i övre Norrland.

Det råder inte heller några delade meningar om att den teknik som bör användas skall vara den bästa möjliga. Jag hoppas att vi också är överens om att när vi talar om bästa möjliga teknik, så menar vi en teknik som är så bra som möjligt *för människan* och en teknik som inte förstör naturen utan garanterar att omgivningens friskhet bevaras. Vad är det för självplågarlusta som pressar oss människor – eller jag kanske skall säga er män – att för en kortsiktig, snäv lönsamhetsprincips skull organisera arbetet så att vi själva far illa av det och naturens biologiska produktionsförmåga minskas, dvs. underlaget för all framtida produktion hotas?

Vi bör naturligtvis producera järn så effektivt som möjligt men med utgångspunkt i att människan och naturen skall må väl av det.

Kanske råder det olika grad av optimism när det gäller tron på vad tekniken kan åstadkomma. Jag har stor tilltro till teknikernas förmåga. Är det möjligt att fara till månen, kan det inte vara omöjligt att bygga ett stålverk som inte skapar avfall eller föroreningar och där människan kan känna att hennes skapande förmåga tas i anspråk. Man får inte ha för låga anspråk på tekniken!

Produktionsprocesserna bör alltså utarbetas i nära samarbete mellan tekniker, ekonomer, ekologer, samhälls- och beteendevetare och dem som har praktisk erfarenhet av järnverksarbete. Projektledningen bör känna stöd om den noga tänker igenom planerna utifrån dessa synpunkter. Målet är inte att göra slut på våra malmtillgångar så fort som möjligt, utan att ta dem till vara så klokt som möjligt, så att de ger goda arbetstillfällen och välstånd till bygden och landet, också på lång sikt. Självfallet bör alltså, som utskottet säger med anledning av min motion 1975/76:6, projekteringsarbetet för stålverket i Luleå ske i nära kontakt med företrädare för olika forskningsgrenar som är betydelsefulla i sammanhanget, och projektledningen bör i sin strävan att finna bästa möjliga utformning av stålverket ta till vara de bidrag som olika forskare och forskningsinstitutioner kan lämna.

Det är också viktigt att den tillförda energin, dvs. kol och olja, tas till vara så bra som möjligt. Inte enbart dagspriset på energi kan få bli utslagsgivande när man bedömer om det lönar sig att utnyttja energiinnehåll som inte kan nyttiggöras i processerna i stålverket. Utgångspunkten måste vara att energiresurser av användbar kvalitet skall tas till vara om energinettot är värt ansträngningen.

I proposition 1975/76:125 föreslås riksdagen godkänna och anslå medel till en fjärrvärmeanläggning, ett energisamarbete mellan Luleå kommun, statens vattenfallsverk och NJA. Energihushållning skall uppnås därigenom att man använder överskottsgas från järnverket som annars facklas bort. Det är självfallet riktigt att ta till vara gasen. Det är ett mi-

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

nimikrav. Men man borde också kunna utnyttja de stora mängder spillvärme som blir följderna vid järnframställning.

Vid Domnarvets Jernverk har man uppskattat att ca 10 000 lägenheter skulle kunna värmas genom en fjärrvärmeanläggning, om man installerade värmeväxlare i värmningsugnarna i valsverket och värmebehandlingsavdelningarna. Nu eldar man för kråkorna en mängd som skulle motsvara 15 000 ton olja om året.

Ett liknande system borde övervägas för NJA och Luleå, men det framgår inte av propositionen att sådana planer är på gång. Centern kräver i reservation till näringsutskottets betänkande 1975/76:65 att den mest moderna energibesparande tekniken utnyttjas och att bästa möjliga energihushållning skall vara en riktpunkt för det fortsatta arbetet. Jag ber att få yrka bifall till denna reservation.

I reservation nr 5 i näringsutskottets betänkande 1975/76:72 begär utskottets ledamöter från centern, moderata samlingspartiet och folkpartiet ett särskilt uttalande till regeringen där man understryker vikten av att miljö- och energihushållningsaspekter tillmäts stor betydelse vid planeringsarbetet och av att åtgärder vidtas för att stimulera vidgad forskning på dessa områden. Jag ber att få yrka bifall också till denna reservation.

Det är inte bara i Norrland som järn- och stålindustrin har betydelse. Bergslagen, de mellansvenska gruv- och bruksbygderna, lever till största delen på malmen och malmförädling.

När nu den privatägda järnindustrin i ökad utsträckning fordrar samhällets stöd för att kunna göra de stora investeringar som krävs för framtiden är det naturligt och nödvändigt att staten ser till att denna samhällssatsning blir bra för de bygder där industrin nu verkar, dvs. i Bergslagen. Staten måste kräva att inte kortsiktigt företagsekonomiska överväganden tillåts flytta verksamhet från Sveriges inland till kusten, om detta blir negativt för människorna i inlandet.

Motion 2549 ser en helt ny samhällsekonomisk planering, som bygger på en fullständig nationalisering av hela stålindustrin, som Bergslagens framtid. Jag kan inte dela den meningen. Uppfattningen att problemen försvinner av sig själva om ett bolag är statligt borde erfarenheterna från NJA motbevisa.

Handels- och specialstålindustrins framtid utreds nu av Jernkontoret och industridepartementet i samarbete med bl. a. de mellansvenska järnindustrierna. Man räknar med att förslag kommer att läggas fram i år. Dessa utredningar baseras på den förutsättningen att järn- och stålindustrin i Bergslagen skall fortleva och utvecklas. En sådan utveckling kräver investering och prospektering inom regionen. Centern utgår således från att utredningen kommer fram till förslag om åtgärder som garanterar en positiv utveckling för Bergslagen.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! I en serie av debatter, från februari förra året fram till nu, har jag haft anledning att diskutera med industriministern om pro-

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

jektet Stålverk 80. Vad som varit möjligt att iakttä under den perioden är hur industriministern gradvis har ändrat position, under det att de uppfattningar som vi från moderat sida har framfört visat sig hållbara och fortfarande går att framföra. Inför dagens beslut har jag tyckt att jag kanske är berättigad att framlägga några synpunkter, även om många av argumenten redan är framförda.

Jag skulle vilja fästa uppmärksamheten på att socialdemokraterna har lust att styra och ställa inom hela näringslivet, men att regeringen inte har visat förmåga att klara ens de egna företagsprojekten. I bjärt dager framstår den här kontrasten mellan prat och verklighet i turerna kring Stålverk 80. Sedan den första yran lagt sig efter trumpetstötarna i valrörelsen 1973, har det varit ett långt lidandes historia för de ursprungligen så arrogant självsäkra socialdemokratiska stålverksvisionärerna.

Det är intressant att påminna om hur vidlyftiga tankarna i olika sammanhang egentligen har varit. När industriministern presenterade propositionen år 1974 sade han att om stålverket byggs ut är det rimligt att göra det i ytterligare fyramiljonertonstapper. Då kan det också tas upp diskussioner om nordisk samverkan, kanske med naturgas från norra delen av Nordsjön, framhöll han. Det är kanske tidigt att säga det, fortsatte han, men det bör tas upp diskussioner om samverkan i den här frågan med norrmännen, och varför inte samråda med Finland och Sovjet om malm och annan råvara. Vi kan, efter det, få en industriell expansion på Nordkalotten från Atlanten till Sovjet.

I en tidigare debatt här i april har jag återgett det uttalandet, men det förtjänar ändå att upprepas som ett exempel på just kontrasten mellan de enorma visioner man hänger sig åt och den verklighet som man ändå så småningom tvingas ta hänsyn till.

Det är illa att det har gått så illa, men det är bra att socialdemokraterna inför valet 1976 ger så goda bevis på varför man skall akta sig för deras långtgående planer på att bygga upp en central maktkoncentration för styrning av hela näringslivet. Den näringsbyråkrati som inte ens kan klara sina egna byrååador betackar vi oss för. Alla som är mera intresserade för sysselsättning och utveckling än för socialistiska dogmer gör det.

I sitt anförande hade industriministern en del industripolitiska utläggningar om stålindustrins situation och hur man mot bakgrunden av den tänkte sig utformningen av Stålverk 80. Men om nu industriministern är så utmärkt duktig på planering att han anser sig skickad att planera hela det svenska näringslivet, varför, herr Johansson, sade man inte 1974 det som man nu säger? Varför resonerade man då på ett helt annat sätt, varför hade man då ett helt annat projekt? Fanns inte 1974 ungefär samma situation för svensk stålindustri som nu? Jo, visst var det så. För den som bara hade den minsta kunskap om det konjunkturläge som rådde 1974 och som också var beredd att göra mera långsiktiga prognoser fanns det förvisso samma situation. Och om industriministern inte vill hålla med om att det fanns någon grund för det förutseende som man skulle ha kunnat visa år 1974, vill jag fråga varför industriministern så sent

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

som i mars i år stod på metallarbetarnas järnbrukskonferens och förklarade att planerna för Stålverk 80 skulle fullföljas.

Nu dyker man helt plötsligt upp med en helt annan industripolitisk tolkning än man då hade. Vad är det som gör det berättigat för er från socialdemokratisk sida att framträda med sådana ambitioner att styra och ställa i hela stålindustrin när ni inte – bevisligen inte – har visat något särskilt förutseende?

Industriministern pekade i flera omgångar på skogsindustrins läge. Han sade att det varit överuttag av råvara och att staten därför måste ingripa. Men det kan inte vara industriministern obekant att en socialdemokratisk majoritet i den skogspolitiska utredningen så sent som på sommaren 1973 lade fram ett förslag, vilket hade den bakgrunden enligt vad man klart slog fast, att uttaget av skogsråvara var för litet och att staten därför måste gå in. Jag tycker att ni, herr industriminister, när ni talar om näringspolitik inte borde hänvisa till skogsindustrins läge, där ni ju ändå gjorde en så gruvlig felbedömning – åtminstone enligt vad ni nu själva tycker – så sent som 1973.

När industriministern försöker utveckla sin näringspolitiska grundsyn säger han att vi inte har någon tillväxtindustri i Sverige som f. n. visar något speciellt avancemang. En viktig förklaring härtill är att den socialdemokratiska allmänna ekonomiska politiken inte är särskilt inriktad – när det gäller skattepolitiken och i andra hänseenden – på att befrämja en industriell utveckling. Tvärtom utgår ni från att det på något sätt är omöjligt att skapa sysselsättning i industrisektorn och att man i stället bör utveckla den offentliga sektorn alltmer. Det är i ganska stor utsträckning ett resultat av er allmänna ekonomiska politik att det förekommer svårigheter i allehanda industribranscher. En tillväxtindustri som ju bevisligen länge haft framgång är läkemedelsindustrin. Varför då hoppa in i denna industri och lägga en halvdöd planeringshand över den, så att de som verkar där inte längre känner rimlig tillförsikt när man skall fatta de nödvändiga besluten? Om jag minns rätt uttalade chefen för det statliga läkemedelsföretaget KABI nyligen i en tidningsintervju att det på grund av den s. k. näringspolitiska planering man satt i gång inom denna bransch rådde en hel del osäkerhet om vad som skulle gälla för framtiden och att det därför var svårt att fatta rimliga, riktiga och snabba investeringsbeslut.

När det gäller den allmänna näringspolitiken med anknytning till stålindustrin undrar jag om industriministern skulle vilja kommandera vad Norrbottens-Kuriren skrev i samband med att statsminister Palme besökte Norrbotten. Jag är medveten om att tidningsreferat inte alltid är exakta, men just därför är det angeläget att få veta vad industriministern anser om detta uttalande av Palme. Enligt tidningen sade Palme: "Tillväxten skall ske i Luleå. Det här blir basen för ämnesproduktion, även om vi får en förhållandevis slagkraftig stålindustri också i Mellansverige." Det förefaller mig som om Palme försöker göra gällande att man inte är så intresserad av, som industriministern här påstår, att det verkligen

blir någon fart på stålindustrin i Mellansverige – den skulle bara bli "förhållandevis slagkraftig". Är detta en uppfattning om hur vi skall ha det i framtiden eller är det ett uttalande bara för lokal konsumtion i Norrbotten?

En anledning till att det gått så pass illa som det gjort när det gäller Stålverk 80 är att socialdemokraterna tycker att företagande är någonting så enkelt att man först kan fatta beslut och sedan försöka skaffa fram fakta. Först gör man övermaga utfästelser, sedan gör man reträtter i rökridåer. Först skäller man på dem som har en annan uppfattning, sedan korrigerar man sin egen. Först bortser man från verkligheten, sedan ger man sig själv beröm för att ha anpassat sig till verkligheten. Att anpassa sig i efterhand till det man i förväg har bestämt sig för att bortse från, det har varit stålverksvisionärernas statskonst.

Herr Svanberg har begagnat tillfället att fälla en del märkvärdiga kommentarer. Märkvärdigast var den om Grönköping, eftersom jag anser att det finns gott om citat av vad herr Svanberg har sagt i stålverksammanhang som ordagrant skulle kunna återges i den tidningen. Tonläget från socialdemokraterna är dock f. n. något annorlunda än för två år sedan då vi i riksdagen debatterade Stålverk 80. Men fortfarande vill socialdemokraterna först fatta beslut och sedan skaffa fram ett beslutsunderlag.

Den proposition vi i dag diskuterar ger i själva verket än mindre föreställning om vad det är man beslutar än propositionen från våren 1974. Projektledaren Jan Friberg som citerats tidigare säger i dag i Dagens Nyheter:

"Vi tar allt från början igen, eftersom det är ett helt nytt projekt."

Propositionen i dag ger mindre underlag för beslut än vad propositionen 1974 uppfattades ge.

Vad som egentligen har hänt här på två år är att 350 milj. kr. använts till att projektera men ändå finns det inte ett projektunderlag att diskutera i riksdagen. Trots att man använt ett antal hundra miljoner kronor på att projektera tvingas industriministern stå här och säga att han är den förste att beklaga att vi i dag inte har ett rimligt beslutsunderlag. Av detta drar vi inte bara slutsatsen att den s. k. planhushållningen, dvs. den byråkratiska centralstyrningen av näringslivet, är något att betacka sig för, utan också att de utfästelser regeringen i dag gör om stålverksplanerna inte går att lita på.

I den debatt vi förde den 20 april i år om Stålverk 80 frågade Rune Johansson ett par gånger om vi kritiker verkligen menade att man skulle fullfölja projektet trots att det visat sig så mycket dyrare än regeringen först hade tänkt. Så här sade t. ex. industriministern: "Skall vi då begära av riksdagen att vi envetet skall fullfölja det projekt som vi beslutade 1974, eller skall vi ge oss i kast med att pröva om projektet med hänsyn till de ändrade förutsättningarna?"

Svaret på den frågan är självfallet att en omprövning måste ske när regeringen nu gjort en så svag planering. Vi framförde redan från början

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå.
m. m.*

synpunkter på hur planeringen borde gå till.

Industriministern har i dag ett par gånger försökt säga att ingen i den här debatten har invänt mot den redovisning han gjort av kostnadsstegringarna. Jag vill påminna om att jag redan i februari förra året påpekade att de kostnadsberäkningar som fanns var heltokiga. Industriministern ironiserade över mina bedömningar, ehuru de i efterhand har visat sig någorlunda riktiga. Vi har redan för länge sedan invänt mot kostnadsberäkningarna.

Jag vill också understryka att de beräkningar som fanns i propositionen från 1974 var gjorda i löpande priser, dvs. man hade byggt in en inflationsfaktor. De prishöjningar som kom i samband med oljekrisen borde, åtminstone för den som berömmar sig av att vara så skicklig i att planera som industriministern, varit kända när propositionen lades fram. Dessa prishöjningar inträffade nämligen väsentligen i början av år 1974 och oljekrisen under hösten 1973. De stora prisstegringarna på investeringsvaror uppstod innan propositionen lades. En annan sak är att ni använde kostnadsberäkningar från hösten 1973, men det beror på ert slarv att ni gjorde det.

Ni hänvisar f. n. till miljökostnadsstegringarna. Nåväl, jag vill påminna er om att i propositionen 1974 skröt man med att man hade redan "byggt in" i denna proposition hänsyn till att man skulle använda den mest moderna av all miljöteknik. Det är därför inte särskilt rimligt att urskulda sig med att de här kostnaderna blir högre än man tänkt sig.

Jag understryker än en gång att de kostnadsstegringar som har inträffat förvisso var kända för industriministern i mars 1976, då han höll sitt tal på järnbrukskonferensen. Ändå sade han: "Vi skall fortsätta med projektet, vi skall fullfölja Stålverk 80." Men det är klart att omprövningar måste göras, om man inte gör en noggrann prövning redan innan man fattar beslut.

Någon noggrann prövning har socialdemokraterna inte heller gjort före dagens beslut, och det är därför som jag finner att jag faktiskt har täckning för att göra gällande att man inte kan lita ett enda dugg på de utfästelser som regeringen nu gör. Har det en gång visat sig att planeringen är så dålig att en omprövning måste ske, då kan det väl visa sig igen att samma herrar gör en omprövning till.

Industriministern är ändå inte branschkunig, inte heller Ingvar Svanberg och för den delen inte heller jag, inte heller de näringsbyråkrater som skall vara med om att fatta beslut. Då måste det åtminstone vara en mycket öppen debatt för att olika beslut skall bli rimligen välgrundade. Men debatten har inte varit särskilt öppen. Personer i andra stålföretag har svårt att yttra sin mening. De vill inte lägga sig i partipolitiska frågor, och de kan ha sina egna företagsnära synpunkter på hur staten utformar ett konkret projekt. Ledningen för Statsföretag yttrar sig till näringsutskottet men anser sig ha svårigheter att framträda i den offentliga politiska debatten med klart redovisade uppfattningar. Så t. ex. skall jag delta i det beslut som vi nu kommer att fatta utan att ha haft tillfälle

att höra vad herr Sköld har sagt i näringsutskottet, och flertalet riksdagsmän befinner sig i precis den situationen. Och fristående ekonomer som vågar yttra sig klassas ned som korrumperade och köpta av näringslivet.

Men även om debatten inte kunnat vara tillräckligt fri, har det framskymtat att på olika håll finns tveksamhet om det rådliga i att besluta avancera längs just de riktlinjer som industriministern har dragit upp. Statsföretags brev av den 31 mars i år visar olust inför bindningar innan ett tillfredsställande utredningsmaterial föreligger. Frågan om hur väl ämnesproduktionen i Luleå passar för de mellansvenska brukens program är oklar. Några direkta lönsamhetsberäkningar finns inte, och vad som i den vägen faktiskt föreligger antyder att det inte blir lönsamhet på ett projekt av den typ som Rune Johansson har föreslagit. De mycket stora finansieringsfrågorna är inte med ett ord berörda i propositionen.

Jag frågar därför än en gång: Vad finns det som säger att Rune Johansson, om han är kvar som industriminister, inte finner att verkligheten på nytt har förändrats och att det måste bli en ny avmagringskur för stålverksplanerna? Personer som i likhet med herrar Palme och Johansson under omprövningar skryter med att man anpassar sig till en verklighet som man först valt att sätta sig över kan naturligtvis förväntas göra om samma manöver. Den risken kan, menar vi från borgerlig sida, bli desto större när man envisas med att fatta beslut innan beslutsunderlag föreligger. En låsning blir lätt farlig.

När vi diskuterade Stålverk 80 här i april förra året sade Rune Johansson bl. a. att "det inte är så enkelt att diskutera med herr Burenstam Linder därför att han hoppar från ståndpunkt till ståndpunkt". Nåväl, den som verkligen likt en hare hoppat bland ståndpunkterna är uppenbarligen Rune Johansson. Vi moderater kan däremot med eftertryck upprepa de uppfattningar som vi gav uttryck för när stålverket först debatterades i riksdagen i maj 1974 och när det i olika omgångar därefter har behandlats här.

Redan i augusti 1973, dvs. när socialdemokraterna under valrörelsen då tog fram stålverksplanerna, gjorde jag ett TT-uttalande av följande lydelse: De bedömningar som enligt industriminister Rune Johansson måste ligga till grund för beskedet om en eventuell utbyggnad av Norrbottens Järnverk borde rimligen redan ha genomförts. Då skulle man nu kunnat ge klara besked i stället för allmänna fraser. Det måste bero på ointresse när industriministern inte redan i god tid och med förutseende gjort de beräkningar och undersökningar som behövs.

Det sade jag alltså när ni först talade om det här stålverksprojektet, och det är ett uttalande som väl står sig tre år efteråt. För vår uppfattning är just den att man före beslut skall skaffa sig ett ordentligt underlag för beslutet. Man bör, som vi hela tiden har understrukt, söka samarbete med andra företag för att på det viset få ytterligare kunnande vid projektering och genomförande. Det är viktigt att utforska olika alternativ för att göra ett riktigt val.

Det är de tankarna som vi genomgående har framfört och som vi ånyo har upprepat i vår motion 2247 och i den moderata reservationen. Herr Regnell har utförligt och väl redogjort för den.

Det finns, herr talman, anledning att vid detta tillfälle framföra kritik mot regeringens och industriministerns vanskötsel av stålverksprojektet. Det finns också starka skäl att vända sig mot att regeringen och socialdemokraterna nu ånyo vill besluta innan beslutsunderlag föreligger.

Industriministern sade för ett ögonblick sedan till herr Sjönell, när denne inte hade någon replik kvar, att industriministern hade överskattat herr Sjönell. Jag skulle vilja göra gällande att industriministern förvisso har överskattat sig själv. Det visar utvecklingen klart. Det finns anledning påpeka det i ytterligare ett sammanhang, nämligen vad gäller det nuvarande NJA:s ställning.

I en interpellationsdebatt i höstas tog jag upp frågan vad industriministern avsåg att göra för att stärka järnverkets framtida ställning och göra det vinstgivande. Rune Johansson svarade då, som jag tycker helt lättvindigt följande:

”De åtgärder som herr Burenstam Linder efterlyser i syfte att åstadkomma ett bättre resultat i NJA så att det blir vinstgivande är sålunda i stor utsträckning redan genomförda.”

Jag försökte under debatten i april i år på nytt påpeka vilket krisläge NJA befinner sig i, men Rune Johansson vill egentligen inte erkänna det, och han har i dag också försökt säga att det inte är några egentliga problem med detta företag.

Men det är det. I vår motion har vi på nytt understrukt dessa svårigheter. Att de faktiska förhållandena är som vi säger belyses ju väl av de krisuttalanden som ledningen för NJA gjort och beskedet att förlusterna i år kommer att bli större än förra året, då de ju redovisades till 175 milj. kr.

Svårigheterna står också klara när man sätter sig in i det bokslut som nu föreligger och den balansräkning som där finns. Den finansiella situationen är verkligen krisartad för NJA. Det kvarvarande egna kapitalet uppgick i slutet av 1975 till 530 milj. kr., om man tar hänsyn till den balanserade förlusten på 128 milj. kr. Av detta egna kapital utgör, såvitt jag förstår, 350 milj. kr. tillskott för Stålverk 80-projektet. Det nuvarande NJA:s egna kapital utgjorde sålunda ungefär 180 milj. kr. vid förra årets utgång. Det är ungefär så stor förlusten väntas bli i år. Enligt aktiebolagslagen skall man upprätta likvidationsbalansräkning när två tredjedelar av det egna kapitalet har förbrukats. För att undvika detta kommer det förvisso att fordras kraftiga tillskott av pengar från Statsföretag.

Man kan i detta sammanhang påpeka att alla de kostnader som hittills har lagts ned på Stålverk 80 har tagits upp i balansräkningen som tillgångar. Man har alltså aktiverat alla kostnaderna, rubb och stubb. Men genom omläggningarna i planer måste man räkna med att en del av pengarna faktiskt har blivit bortkastade – det är tillgångar som inte längre är tillgångar – och rätteligen borde ha belastat årets resultat i NJA. Den

verkliga förlusten är egentligen alltså högre än 175 milj. kr., men den nedskrivning som fördras för dessa kostnader kommer i stället att belasta årets resultat, som då blir ytterligare sämre. Det skulle vara intressant att höra industriministerns kommentar till hur stor del av de projekteringskostnader, som man har lagt ned i Stålverk 80, som nu kan anses vara bortkastade pengar, med hänsyn till de ändrade planerna.

Det framställs formellt som om de anslag riksdagen i dag kommer att bevilja vore avsedda att gå till Stålverk 80. Men en stor del av de här pengarna skulle krävas för att stärka NJA:s finansiella ställning. En anledning till att vi moderater på detta stadium, trots att beslutsunderlag för Stålverk 80 inte föreligger, är med på att anslå pengar är att läget inom NJA i enlighet med vår egen analys är sådant att pengar behövs.

Det finns olika anledningar till att svårigheterna har uppstått inom NJA. En viktig förklaring är att de vittsvävande planer som företagets ledning blivit engagerad i har dragit uppmärksamheten från det nuvarande NJA. Jag erinrar mig att jag påpekade denna risk för industriministern i den debatt som vi hade i april förra året. Men han viftade då bort de synpunkter jag hade, med hänvisning till att NJA 1970 hade 21 högskoleutbildade anställda och att man nu hade 80 stycken. Det tyckte jag då var ett ganska svagt argument, vilket också den fortsatta utvecklingen visat.

En av anledningarna till svårigheterna i NJA är att anspänningen inför Stålverk 80 har inneburit att olika investeringsprojekt inom NJA blivit lagda åt sidan. Industriministern har själv vitsordat detta.

Vi anser att det är bra att man försöker se till att den projektering som nu sker mer skall utgå från NJA och det nuvarande företagets situation och möjligheter. Men vi menar att man skulle kunna utreda alternativ, i vilka knytningen till NJA skulle kunna bli ännu mer markerad.

I det här sammanhanget undrar jag om jag får be om ett klarläggande av industriministern. NJA begär ett bemyndigande att lägga ut beställningar redan före det mer definitiva riksdagsbeslut som skall fattas nästa år. Statsföretags ledning menar att något sådant bemyndigande inte bör ges innan projektunderlag föreligger. I propositionen lämnas frågan öppen på ett ganska oklart sätt. Det bara sägs att ett beställningsbemyndigande inte behövs, då Statsföretag under detta år förutsätts göra en nyteckning av aktier i NJA om 350 milj. kr. I utskottsbetänkandet sägs i klartext att man skall förstå industriministern på det sättet att NJA genom den här aktieteckningen får lägga ut beställningar före nästa riksdagsbeslut. Till att börja med undrar jag om det verkligen kan vara riktigt att med en sådan här proposition mer eller mindre ålägga Statsföretag att teckna aktier i NJA på det sätt man gör. Det är åtminstone tveksamt om man på det viset kan ge order till Statsföretag, som ändå är en fristående instans.

Men vad jag egentligen skulle vilja säga är följande: I den mån det är beställningar som rör NJA:s nuvarande verksamhet är det en sak.

Men avser man här ett bemyndigande att göra beställningar för vad som fortfarande kallas Stålverk 80 redan före nästa års riksdagsbeslut är det svårare att godta. Det finns inget som hindrar att nästa proposition – för att man skall undvika förseningar – läggs fram så snart som ett beslutsunderlag föreligger.

Ett försvarsargument som regeringen brukar använda är att vi andra haft samma dokumentation som regeringen i samband med att Stålverk-80 beslutades. Men det argumentet är, som jag framfört tidigare, tokigt, eftersom mycket material var hemligstämplat och eftersom det är regeringen som har att se till att det finns ett rimligt beslutsunderlag. Regeringens argument att andra har samma beslutsunderlag som den själv blir än mer utmanande nonsens när den som nu vill fatta beslut utan att det finns något beslutsunderlag över huvud taget. Det är egentligen häpnadsväckande! Det här är ett projekt där man beviljar 1 miljard 150 milj. kr. för projektering innan man fattar beslut om att det skall bli någonting.

Regeringen har skött frågan om Stålverk 80 erbarmligt illa. En näringspolitisk inkompetens har framkommit – det är inte överord att säga det. Därför kan inte heller de riktlinjer som regeringen nu har skisserat godkännas. Beslut skall fattas när fakta som beslutet skall grundas på föreligger.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Egentligen skulle jag, med anledning av det inlägg som herr Burenstam Linder nu gjort, hänvisa till snabbprotokoll nr 100 torsdagen den 1 april. Det är ungefär samma argumentation. Det var citatläsning – den var riktig – och det var kommentarer till citaten. Han hade också kritiska anmärkningar. Han anförde några nya synpunkter som jag självfallet skall ta upp, eftersom de är viktiga.

Herr Burenstam Linder frågade om vi skall kunna ge NJA rätten att lägga ut beställningar före nästa års beslut. Herr talman! Det är helt riktigt att vi, liksom också herr Burenstam Linder själv har kommit fram till, då det gäller de investeringar som skall genomföras i det nuvarande NJA för en utbyggnad av valsverket, förmenar att NJA bör kunna få lägga ut beställningar, om man i projektarbetet snabbt kan komma fram till rimliga lösningar. Jag har tidigare framhållit att det i och för sig inte påverkar frågan om stålämnesverk. Det finns tillräckligt med ämnen för den mycket preliminärt bedömda utbyggnaden av valsningskapaciteten. Där är alltså frågan helt klar.

I vår framställan begär vi lån till Norrbottens Järnverk för investeringar om 275 milj. kr., och det är därifrån medlen skall tas. Likaså bör det vara möjligt att den tidigare uppgörelsen om att teckna aktier i NJA för 350 milj. kr. aktualiseras och att Statsföretag tillskjuter åtminstone delar av dessa medel för att finansiera NJA:s investeringar. Så långt vi kan bedöma – och det får vi väl ta upp diskussioner med Statsföretags ledning om – bör Statsföretag ha utrymme för att kunna, om det visar

sig erforderligt, göra den aktieteckningen. Den är alltså tidigare beslutad.

Man har ställt frågan hur mycket pengar som har använts för projekteringen av Stålverk 80. Det har i Stålverk 80 fram till 1975 års slut nedlagts 116,8 milj. kr., och det framgår också av NJA:s årsredovisning. Det är riktigt att dessa pengar har aktiverats i kostnadsberäkningen. Det anser vi vara en självklar åtgärd till dess att vi har kommit fram till en slutgiltig resultatgranskning som – det har jag velat framhålla – kan komma att innebära att viss del av anslagen får lämnas utanför räkningen vid bedömningen av priset. Det beror på marknadens förutsättningar.

Det är ju också riktigt att i det nämnda beloppet ingår löner till projektorganisationen. Det är en helt ordinär post.

Då det gäller frågan om någon del av dessa 116,8 milj. kr. är bortkastad, som herr Burenstam Linder nu har tagit upp, skulle jag med stöd av de uppgifter som jag under hand fått vilja säga, att uppskattningsvis mellan 20 och 25 milj. kr. i bokslutet för 1976 kommer att bortskrivas. Denna del av projekt- och planeringsarbetet representerar alltså en i och för sig normal kostnad, som dock med hänsyn till att vi begär ändrad målinriktning och då också en omläggning av projektarbetet bör bortskrivas.

NJA är inte likvidationspliktigt. Statsföretags ledning har nyligen beslutat insätta ett koncernbidrag på 100 milj. kr. för förlusttäckning och det är självfallet en uppgift för Statsföretags styrelse och Statsföretags ledning att sköta företaget så att inte en likviditetskris inträffar. Det utesluter inte att de stora förluster som NJA nu har och som jag inte på något sätt nonchalerar eller underskattar blir av den omfattningen, att Statsföretag kommer att ta upp överläggningar omkring årsskiftet om hur man skall klara finansieringen av dem antingen lånevägen eller på något annat sätt. Det får vi återkomma till.

Jag upprepar att jag inte på något sätt har velat negligera de problem som finns i NJA; jag har klart redovisat de förluster som man har där. Men jag har ställt frågan, om de är ensartade och om det inom järn- och stålindustrin enbart är NJA som har råkat ut för förluster. Då har jag kunnat notera att världens järn- och stålindustri befinner sig i en utomordentligt besvärande kris. Jag har angett siffrorna för Stora Kopparberg och jag har likaså nämnt problemen för Grängesberg därför att de finns publicerade. Men för dessa bolags vidkommande gäller att de har haft de goda åren 1972–1974 bakom sig med betydande vinster och att de har kunnat använda en del av det uppsparade kapitalet till att täcka förlusterna och även till att klara lagerproduktionen. Jag tror inte att jag avslöjar någon hemlighet eller är indiskret om jag säger att också Domnarvets Jernverk nu tar i anspråk det statliga lagerhållningsstödet. Det är fullt riktigt att göra så, eftersom det är en politik som vi för. Det stödet behövs därför att Domnarvet behöver låna upp betydande medel för att kunna fortsätta produktionen, dvs. kunna hålla kvar sin arbetskraft. Det är ju det, herr Burenstam Linder, som ofta är svårigheterna med vissa statliga företag. De är ju lokaliserade av särskilda

skäl och hänsyn – så är det med NJA – och därmed följer de särskilda kostnader och påfrestningar som ligger i etableringen, säg uppe i Luleå.

Det är inte annorlunda i detta fall än att vi nu har måst gå in i varven – och om det fattade riksdagen ett praktiskt taget enhälligt beslut för några dagar sedan. Jag sade den gången – men jag skall inte fortsätta referatet – att jag uppskattade och beundrade herr Burenstam Linders mod, modet nämligen att gå in i en kritik av socialdemokratisk politik samtidigt som han måste vara väl medveten om att man i det kapitalistiska system, som han är en varm anhängare och försvarare av, runt om i världen har uppvisat en arbetslöshet av så enorm omfattning att vi inte sett dess motsvarighet sedan 1930-talet. Vi har fört en ekonomisk politik som stimulerat industrin så att vi under de här två åren i stället för att ha en omfattande arbetslöshet har kunnat i industrisysselsättning och offentlig sysselsättning nyanställa 200 000 personer. Herr Burenstam Linder kommer nog att få ganska svårt när han går ut för att inför den stora allmänheten förklara hur eländig socialdemokratisk politik är.

Jag har sagt att det har varit svårigheter med planeringen av stålverket – jag erkänner det öppet – men jag har också redovisat de välgrundade motiv för en ändrad målformulering som vi har i dag. På den punkten har ingen bestritt våra slutsatser. Man säger då: Det hade ni väl kunnat säga tidigare! Vi har emellertid att grunda våra ställningstaganden på det material som vi får från våra experter och sakkunniga och vi måste också försöka dra slutsatserna av det.

Jag sade i mitt anförande att vi vid det tidigare beslutet inte har haft sådana bindningar att vi saknade möjligheter att göra en omformulering. Det är den som vi nu underställer riksdagen. Självfallet begär vi inte att riksdagen skall ta slutgiltig ställning i denna viktiga fråga förrän vi har ett fullständigt kostnads- och resultatunderlag. Det är det underlaget vi via Statsföretag och NJA och projektledningen skall söka få fram så skyndsamt som möjligt för att kunna underställa det 1976/77 års riksmöte.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Vad beträffar arbetslösheten i andra länder är det så att en stor del av den finns i socialdemokratiskt styrda länder som England och Tyskland. Dessutom ber jag att få påpeka att arbetslösheten i Sverige 1971–1973 var väl så hög som den är i en del andra länder f. n.

Det är riktigt, herr industriminister, att jag här har upprepat en del synpunkter som jag tidigare haft anledning att framföra. Det har jag gjort mot bakgrund av att jag i pressen har läst hur Rune Johansson har upprepat sina synpunkter – att staten behöver komma in, att staten måste styra och ställa – där Rune Johansson med staten menar sig själv, som bevisligen inte har kunnat gå i land med att klara sitt eget industriprojekt eller t. ex. det egna utvecklingsbolaget, som ligger direkt under industriministerns domvärjo.

Jag är starkt medveten om att det finns – och det har jag tidigare

sagt – exempel på missförhållanden inom det enskilda näringslivet, men vad jag alltid har gjort är att jämföra med ett genomsnitt och framför allt att jämföra verkligheten i de företag, som industriministern styr och ställer med, med de utfästelser som görs från socialdemokratiskt håll. Det brukar regelbundet framställas som om de flesta problem skulle försvinna om bara Rune Johansson fick vara med och besluta. Det finns klara bevis på att det inte går på det sättet.

Industriministern stod här för en stund sedan och redogjorde för sin industripolitiska syn vad beträffar bakgrunden till den här satsningen. Men resonemangen är nu helt annorlunda än de var för två år sedan, då riksdagen fattade beslut om Stålverk 80.

Jag har också funnit anledning att upprepa en del av mina synpunkter här därför att jag framförde likartade synpunkter som jag gör nu redan i februari förra året då vi hade den första interpellationsdebatten om stålverket och då industriministern var så ilsken att han sprang i väg till sitt tåg och inte ens brydde sig om att fullfölja debatten.

Om vi inte får fram ett ordentligt beslutsunderlag innan vi fattar beslut, vad finns det då för garantier att industriministern – om han är industriminister efter valet – inte på nytt ändrar sig? Kan industriministern ge någon garanti för att det inte blir på samma sätt som förut – att vi nu fattar ett beslut utan att ha ett underlag och att regeringen så småningom tvingas ta hänsyn till verkligheten och då på nytt föreslå ändringar i planerna? Regeringen vill ju bortse från verkligheten och sedan komma tillbaka och skryta med att den är så modig och har anpassat sig till verkligheten.

Herr talman! På några få minuter hinner man inte fullfölja alla de tankar som det finns anledning att framföra. Jag kanske får återkomma.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Det är väl önskvärt att vi så snart som möjligt kommer fram till ett beslut. Får jag bara ställa frågan: Kan en omstrukturering av den svenska järn- och stålindustrin med en utbyggnad av ämnesproduktionen genomföras utan statens medverkan? Det kanske är lämpligt att herr Burenstam Linder svarar på den frågan.

Det gäller den stat – under socialdemokratisk ledning – som har att handlägga dessa frågor och som har funnit att det är nödvändigt att träda in för att klara sysselsättningen i Göteborg för tiotusentals varvsarbetare.

Det är staten som måste ta på sig dessa uppgifter för att trygga medborgarnas utkomstmöjligheter. Det är den staten som herr Burenstam Linder nu försöker kritisera. Men svara nu på min direkta fråga. Kan verksamheten inom järn- och stålindustrin klaras utan statens medverkan?

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Den socialdemokratiska näringspolitiken påminner myck-

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

et om vad som händer i en av Chaplins filmer, där Chaplin är glasmästare. Han låter sin pojke springa nedför gatan och slå sönder fönsterrutor och sedan kommer han efter och erbjuder sig att laga dem.

Driver man en ekonomisk politik som skapar allehanda svårigheter inom näringslivet går det inte heller att lita till någonting annat än den rika flora av bidrag till olika företag som f. n. kännetecknar den socialdemokratiska näringspolitiken.

Staten kan förvisso i vissa sammanhang behöva komma in i näringspolitiken. Men när den gör det skall den ha ett riktigt beslutsunderlag. Den skall inte göra som socialdemokraterna försöker göra hela tiden – först fatta beslut och bortse från verkligheten och sedan efter ett eller annat år fatta ett nytt beslut. Menar industriministern att det har varit bra med statens insats hittills i Stålverk 80? Det blir ett projekt som kommer i gång 1981 i stället för 1978. Anser industriministern att det är exempel på något storartat framsteg och en hjälp att man på det viset virrar till det för sig?

När staten kommer in i näringslivet bör det inte heller vara utifrån de doktrinära utgångspunkter som ni har, som t. ex. när det gäller socialisering av läkemedelsindustrin eller läromedelsföretagen, som ju det socialdemokratiska partiet har uttalat sig för.

Sedan skulle jag vilja återkomma till en punkt som jag inte hann med under mitt första inlägg. Det gäller hur stor del av de kostnader som man har lagt ned för projektering hittills i Stålverk 80 är att rubricera som bortkastade pengar på grund av planändring. Jag fick det beskedet att det var – om jag hörde rätt – 20 å 25 miljoner kronor. Det är inte små pengar. 20 å 25 miljoner kronor är bortkastade på grund av att regeringen har varit tvungen att ändra sina planer, på grund av att man till att börja med fattade beslut utan rimlig kontakt med verkligheten. Jag anser att det är allvarligt.

Jag har inte sagt att NJA är likvidationspliktigt. Vad jag konstaterade i mitt anförande var att situationen tyvärr är sådan, bl. a. på grund av att ledningens uppmärksamhet i så hög grad har tvingats över till Stålverk 80-planer och senarelagda investeringsprojekt och annat, att de finansiella påfrestningarna på NJA har blivit osedvanligt stora. Och, sade jag, en stor del av det egna kapitalet hotar att bli förbrukat, så att Statsföretag måste komma in med ytterligare stora satsningar.

Slutligen några ord om varven. Det skulle vara intressant att höra industriministern kommentera situationen vid Uddevallavarvet. Han har ju bl. a. lovat att avgå om det blir problem vid Uddevallavarvet.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Uddevallavarvet var ett av de få varv som i fjol visade vinst.

(Herr *Burenstam Linder*: Ja, men i framtiden?)

Det kommer att visa vinst 1976, om prognoserna håller. Det är det varv i landet som har den längsta orderbeläggningen – den sträcker sig

fram till 1978. Jag hoppas att Uddevallavarvet skall gå bra. Det har erfordrats att man från Uddevallavarvet går in i ett par av de norska rederier som bygger båtarna, vilket inte är någon egendomlighet; det är ganska normalt förekommande.

Det är bra, det där med varven.

Detta med Chaplins pojke var rätt skojigt. När det gäller Dan Axel Broström, Kristian von Sydow, och vilka de nu är? – ägare till Eriksbergs varv, ägare till Götaverken – har jag inte skylt på dem. Jag har bara konstaterat att Eriksbergs Varv visade en förlusträkning på 700 milj. kr. som man inte kunde klara. Vem fick gå in då? Jo, staten måste gå in för att klara sysselsättning och ekonomiska värden. Vi går nu in för att också hjälpa till och samordna varvsverksamheter i Göteborg. Det är statens uppgift att å medborgarnas vägnar gå in när det visar sig erfordrigt.

Nå, vad har vi gjort i Norrbotten? Vi har byggt upp NJA. Det har inte gått bra i fråga om själva verksamheten. Men vi bestämde oss i början av 1970-talet för att satsa på investeringar som så småningom bör kunna ge ett bättre resultat för NJA. De investeringarna från 1970 fram till 1974 har medfört att NJA har ökat antalet sysselsättningstillfällen med 1 700. Om vi nu bestämmer oss för ett stålämnesverk, får vi ytterligare 2 300. Det kommer att medverka till att skapa den regionala balans som vi eftersträvar.

Herr Burenstam Linder och moderaterna säger att nu skall man undersöka andra möjligheter också. Ja, vi håller på sedan 15 år, i det närmaste, med en lokaliseringspolitik för att söka förmå den privata industrin till satsningar i Norrbotten som skulle kunna trygga sysselsättning och utkomst. Vad är resultatet? Jo, staten har måst gå in så att vi i dag sysselsätter mer än 70 % av de industrissysselsatta i Norrbotten i de statliga företagen. Det är statlig näringspolitik. Kritisera den, herr Burenstam Linder! Men vi skall tala med Norrbottens folk om detta.

Nej, herr Burenstam Linder, ni har en principell inställning till statlig företagsamhet – och den skall jag inte frånta er. Den framkom vid debatten om teckning av aktier i Statsföretag AB, m. m., där ni började med att tala om att socialdemokraterna gör "medvetna ansträngningar att på olika håll i det ekonomiska livet utsträcka det statliga inflytandet". Ni fortsatte det resonemanget med att säga:

"Inför denna helhet finns det anledning att ställa sig frågan vilka erfarenheter som finns av politisk direktstyrning av företagsamhet. Vi vet ju att i de länder där man verkligen har prövat på det socialistiska ekonomiska systemet har följden blivit en enorm maktkoncentration och därmed också ett förtryck av medborgerliga fri- och rättigheter."

Vad är avsikten med ett sådant uttalande om inte att försöka framställa för de svenska medborgarna att om staten ökar sin företagsverksamhet får vi ett samhälle av den typ som krossar demokratin? Det är ju en linje som ni försöker fullfölja. Det är inget nytt. Jag skall citera en tidigare högerledare – partiet hette ju då högerpartiet. Det är Gösta Bagge, som

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

sade följande: "Genom den maktkoncentration, som oundgängligen följer med ökat statligt inflytande över näringslivet, öppnas en väg, som leder bort från det folkliga självstyret och vars slutmål ligger innanför diktaturens rāmärken."

Jämför Gösta Bagge på 1940-talet och herr Burensam Linder 1976. Det är en fullständig överensstämmelse i den ideologiska tankegången. Det är den som vi bekämpar, det är den som vi vänder oss mot och det är den som vi kommer att gå ut till de svenska medborgarna och tala om. Vi kommer att klargöra att med moderaterna i en ledande position i svensk politik kommer man inte att stärka våra möjligheter att garantera en tryggad sysselsättning, arbete och utkomst åt alla i de regioner i vilka de bor och bygger.

Nu skall vi ta det stora taget för Norrbottens vidkommande. Stålåmnesverket är ett viktigt led i de ansträngningarna.

Herr förste vice talmannen anmålde att herr Burenstam Linder anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ågde rätt till ytterligare replik.

Herr LÖVENBORG (vpk):

Herr talman! Det är förvisso sant som industriministern säger att vi har en stark statlig företagssektor i Norrbotten. Den sysselsätter närmare 70 % av de lönanställda. Den har pressats fram tack vare en stark radikal arbetarrörelse. Det är inte herr Burenstam Linder och hans partivänners förtjänst att vi har den situationen. Vi har många problem i Norrbotten, men utan den statliga företagsamhet som herr Burenstam Linder avskyr hade situationen i Norrbotten varit sju gånger värre.

Men det finns som sagt problem. Den artikel i Dagens Nyheter som citerats flera gånger i den här debatten inger mig en känsla av oro. Där finner man att projektchefen för det tidigare Stålverk 80, Jan Friberg, säger: "Stålverk 80 finns inte längre. I stället utvecklar vi nuvarande NJA ---."

Och på ett annat ställe i samma artikel säger den nuvarande disponenten Per Olof Boman:

"Vi kommer att ha ungefär 5 200 anställda fram till halvårsskiftet. Det är en förutsättning för att vi skall få ut det statliga lagerstödet.

Därefter kommer vi hårdare att tillämpa anställningsstopp och låta den naturliga avgången minska arbetsstyrkan."

Detta inger mig – och säkerligen många fler – en känsla av oro. Det är ingen offensivanda som präglar dessa uttalanden, utan de är tecken på en reträtt som man har all anledning att fundera över. Vad är egentligen på gång?

På s. 9 i näringsutskottets betänkande nr 72 heter det att "det föreligger en bred enighet om att den förändrade uppläggningsen av projektet som föreslås i propositionen är uttryck för en välmotiverad omprövning av de ursprungliga planerna". Vänsterpartiet kommunisterna har all anledning att slå fast att vårt synsätt i grundläggande principiella frågor skiljer

sig från både socialdemokraternas och de borgerligas. Från borgerligt håll har man drivit en kampanj med målsättningen att projektet skall få så små dimensioner som möjligt, om det nu ändå skall byggas. Det är deras grundläggande inställning, trots all fraseologi. Och i den delen har kampanjen i mitt tycke rönt en viss framgång. Regeringen har fallit undan och går nu fram med ett försiktigt och reviderat projekt med många frågetecken.

Vårt parti vill gå betydligt längre. Vi vill infoga stålverksplanerna i ett större sammanhang, och vi vill ha en planering som tar sikte på en ökad förädling av stålämnen, så att industriprojektets totala omfång garanteras. Självklart är vi inte fixerade till antalet ton stålämnen som kan produceras, men vi viker inte en tum från standpunkten att samma sysselsättning måste garanteras och att man i det syftet, om man minskar ner stålännesproduktionen, skall satsa motsvarande resurser på en mycket längre driven förädling av den norrbottniska malmen. På sikt tror vi att det är det som är viktigast, dels för att skapa ökad sysselsättning, dels för att komma fram till en bättre hushållning med råvarutillgångarna.

Frågan om Stålverk 80 är inte något som bara angår Luleåregionen eller ens Norrbotten. Här handlar det i stor utsträckning om stålindustrins framtid i vårt land, och det handlar i mycket hög grad om huruvida vi skall fortsätta att utplundra vår landsända på dess naturtillgångar eller om vi skall lyckas pressa fram en förädlingsgrad som innebär att vi kan skapa mera sysselsättning samtidigt som vi ransonerar och hushållar bättre med våra resurser. Vi är kritiska mot skogsbolagens framfart med våra skogar, men skog kan i alla fall växa upp igen. Malm däremot förnyar sig aldrig.

Låt oss stanna upp ett slag och tänka på vad som händer i Kiruna och Gällivare när malmen sinar. Det är två kommuner som nästan helt och hållet har hängt upp sin ekonomi på malmbrytningen. Vad skall man sedan sysselsätta människorna med? Jag menar, att vad man saknar i denna debatt är ett svar på frågan hur vi på längre sikt skall komma bort från den rovbrytning som nu präglar LKAB:s politik. Och det är inte så långt kvar innan malmen i Norrbottens gruvor tar slut, om man bryter i samma rasande takt som man nu gjort under lång tid och om man fortsätter med en mycket hög ambitionsnivå när det gäller försäljningen av råmalm. LKAB:s egna utredningar ger Malmbergsgruvorna en livslängd på 40 år och Kirunagruvorna 50 år. Men det är LKAB:s beräkningar. I verkligheten kan tiden vara kortare. Marschen till avrättning kan gå snabbare. Allt beror på LKAB:s brytningstakt. Och där är som bekant aptiten utan gräns.

Vårt krav – som sammanhänger med den fråga vi här behandlar – är det enda förnuftiga, om man tänker längre än näsan räcker. Vi kräver att den helt dominerande delen av Norrbottensmalmen förädlas i Norrbotten. Det betyder ökat uppbyggande av förädlingsindustrier men också bättre hushållning med malmtillgångarna. Den ambitionen struntar emellertid LKAB i. Där är man mera intresserad av att sälja råmalm till

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Västtyskland, England, Belgien och USA än av att tänka på att satsa resurserna på förädling och utveckling i det län som står för bolagets inkomster.

Malmfältets ekonomi och sysselsättning är i stor utsträckning beroende av LKAB och den nuvarande gruvbrytningen. Och malmen räcker som sagt inte för evigt, det vet vi. Även om LKAB skulle tillåtas att hålla den nuvarande höga brytningstakten har vi sett att det inte innebär några garantier mot en vikande malmkonjunktur eller en ekonomisk black out i den omvärld där LKAB har sin stora kundkrets. Och då måste man fråga: Vad händer med ett samhälle som har sin ekonomi helt och hållet upphängd på en enda stor näringsgren? Den frågan tycker jag logiskt måste leda fram till att förädlingsindustrier också förläggs till malmfälten.

Vi har väckt en motion som betonar vikten av industrispridning, inte minst utgående från den satsning som görs i Luleå, till andra delar av Norrbotten. Jag vill uppehålla mig något vid de bekymmer som vissa länsdelar nu har.

Vi har tidigare sagt att vi betraktar expansionen i Luleå som betydelsefull. Vi hoppas att den verkligen blir av. Men samtidigt med att vi ställer dessa förhoppningar ökar också oron i andra delar av Norrbotten. Inlandskommunernas problem växer. Tornedalen och nordöstra Norrbotten har vikande sysselsättningssiffror och fortsatt avfolkning. Jokkmokks kommun befinner sig i en mycket besvärlig situation och svävar ännu i ovisshet om vad som skall komma, eftersom Vattenfall är på väg att försvinna som storarbetsgivare.

Industrispridning utgående från NJA, väl planerad, måste vara ett sätt att möta denna utveckling. Jag tror det var Jörn Svensson som i den här debatten sade att industrispridning är någonting som inte kommer från himlen. Den måste planeras och styras. Det måste naturligtvis satsas stora resurser också i de andra delarna av Norrbotten.

I motionen 466 har vi sökt aktualisera nödvändigheten av industriell spridning utgående från NJA, framför allt till länets inlandskommuner, där Pajala kommun ligger allra sämst till. 1950 hade denna kommun 15 198 invånare. 1960 hade befolkningstalet minskat till 14 165. 1970 hade det rasat ned till 10 784. Sedan har det sjunkit år efter år, för att nu vid årsskiftet vara nere i 9 435. Men nu har också länsstyrelsens flitiga utredare blickat in i framtiden och kommit fram till att Pajala med denna utveckling kommer att ha 7 749 invånare år 1980. Det är ju inte särskilt muntert. Man har dessutom gjort en prognos som sträcker sig ända fram till 1990. Den säger att då skulle kommunen vara nere i 6 811 invånare.

Den här utvecklingen innebär att förgubbningsen fortsätter, att man får en snedvriden åldersfördelning. Vad innebär då det? Jo, det innebär att man långsamt, bit för bit, stjälar framtiden från Pajala kommun. Snart har man kommit till den punkt då det är dags att konstatera att det inte är någon idé att resonera om nya industrier; det behövs inte – det finns inget underlag. Det viktigaste, nämligen arbetskraften, är borta. Man är snubblande nära den gränsen redan nu. Det finns inte längre

marginal för ytterligare utflyttningar. Denna kommun är ungefär som en svårt sjuk patient, som kan räddas med kraftig medicin nu men som dör om man dröjer. Det kan ibland vara svårt för en skicklig läkare att ställa rätt diagnos och föreskriva den rätta och livgivande behandlingen. När det gäller Pajala kommun är diagnosen klar, och man vet också vilken medicin som snabbt kan förbättra hälsotillståndet. Om en läkare i ett sådant läge inte använder sig av medicinen, skulle socialstyrelsens ansvarsnämnd föranstalta om åtal för grovt tjänstefel. Det skulle betraktas som mord och dömas i enlighet därmed.

Det är lika skändligt och lika oansvarigt att inte snabbt sätta in den medicin som behövs för Pajala kommun – då dömer man kommunen till döden. Det är kalla fakta, som ingen skönmålning längre kan dölja. Därför menar vi att det är nödvändigt med ett snabbt beslut om gruvbrytning i Kaunisvaara.

Utskottet säger i sin skrivning att ett beslut bör komma till stånd med det snaraste. Det är bråttom. Jag vill bara fråga: Vad menar man med "med det snaraste"? När kan egentligen ett beslut fattas?

Det finns andra kommuner som i lika hög grad förväntar att ett expanderande NJA skall innebära gynnsamma bieffekter. Vi har exempelvis Jokkmokks kommun, där man under en period målmedvetet har exploaterat alla arbetskraft och all tänkbar vattenkraft. Men man har gjort det utan att hejda sig och tänka: Vad skall vi ha för jobb åt människorna när kraftverken väl är byggda? I dag ser vi verkningarna av den här brottsliga kortsyntheten, som också framgår av länsplaneringens siffror.

Jag har velat infoga allt detta i det här sammanhanget, därför att den satsning i Luleå som nu diskuteras trots all kalabalik är liten i förhållande till det verkliga behovet. Det behövs i verkligheten flera projekt i olika delar av Norrbotten som ger samma sysselsättningseffekt. Det som nu framläggs är ett krympt projekt, till stor del höljt i ovisshetens dimma. Den grundläggande förutsättningen att djärvt kunna gå ut på världsmarknaden rivs upp, men vårt intresse är ju inte att man till varje pris skall tillverka så mycket stålämnen som möjligt, det har redan sagts. Stålämnen är bara ett steg på förädlingens väg, men minskas den produktionen måste man höja förädlingsgraden i betydande omfattning, om man skall kunna garantera samma sysselsättning. I propositionen klargörs inte hur det skall kunna gå till, och det känns inte särskilt betryggande.

Vpk:s representant i utskottet har helt foljdriktigt reserverat sig och framställt krav på att Stålverk 80 byggs ut med ett program för vida-reförädling. Vi är, och det har väl tidigare kunnat konstateras, kritiska mot den bantning av Stålverk 80-projektet som förbereds. Vi anpassar oss till verkligheten, var visst Runc Johanssons formulering vid en interpellationsdebatt för några månader sedan. Sanningen är naturligtvis att regeringen vek undan. Stålverk 80 utsattes för en samordnad kampanj redan från början. Det motarbetades av det privata näringslivet, det förtalades av Industriförbundet, och nu krymper projektet i väsentlig omfattning. Det är frukten av den s. k. anpassningen.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Med risk för att bli beskylld för att dra in ovidkommande saker i debatten om Stålverk 80 skulle jag vilja ställa några frågor som har samband med Stålverk 80, liksom med NJA:s lönsamhet och utveckling. Hur länge skall man ha det nuvarande tillståndet att två statsföretag ägnar sig åt att utsuga ett tredje? NJA:s tidigare chef visade att NJA kunde köpa malm billigare från Brasilien än från LKAB:s gruvor. Hur länge skall NJA vänta på att få ett rimligt pris på den statliga malmen? Disponent Edström kunde också påvisa att NJA kunde frakta malmen billigare med lastbilar än med SJ:s hjälp. Hur länge skall NJA behöva vänta på ett fraktavtal som är godtagbart? Ja, hur lång tid med onödiga förluster för NJA skall förflyta, innan man kommer fram till en vettig samordning mellan de statliga företagen: att man bildar en enhet också på det ekonomiska området och att man upphör med utplundringen av NJA?

Vi framhåller i vår partimotion att tiden nu bör vara inne för att gå till offensiv, inte för att retirera. Att djärvt bygga ut NJA och Stålverk 80 med en långt driven förädling, det är åtgärder som bör sammanfogas med förstatligande av den svenska järn- och stålhanteringen. Vi har redan större delen av gruvnäringen i statens händer. Regeringen bör följa upp genom att förstatliga stålindustrin i dess helhet. För en framsynt planering för den svenska stålindustrin måste det betraktas som en nödvändighet och som ett vida bättre alternativ än att pumpa in statliga pengar i olika privata stålkoncerner.

Jag vill sluta med att ge uttryck för min stora misstro inför det som nu håller på att ske. Jag tycker att för regeringens del har beslutsamhetens friska hy gått över i eftertankens kranka blekhet. Fortfarande saknar vi garantier för den fortsatta utvecklingen. Vi kommer för vår del att fortsätta kampen för att huvuddelen av Norrbottensmalmen skall förädlas i det egna länet, och det kräver på sikt betydligt större insatser än de som nu diskuteras.

I vissa kretsar sägs det nu att man pumpar in för mycket pengar i Norrbotten. Herr Burenstam Linders och andra borgerliga talares agerande i det sammanhanget ger besked om var de står i sammanhanget. De tycker att det blir för dyrt och att man går för långt i välvilja mot det nordligaste länet. Men jag vill utan minsta blygsamhet avvisa allt sådant tal. Rätta förhållandet är att staten och det övriga Sverige aldrig kan återgälda de enorma resurser som man under årens lopp hämtat från den landsändan. Varje insats är en avbetalning på en stor och mycket gammal skuld. Stålverk 80 – även enligt de ursprungliga planerna – hade bara varit en mindre avbetalning i sammanhanget.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr SVANBERG (s) kort genmäle:

Herr talman! I utskottsbetänkandet står att det med hänsyn till det

dagsaktuella sysselsättningsläget i den berörda regionen är angeläget att beslut om utnyttjande av Kaunisvaaramalmen kan komma till stånd "med det snaraste". Herr Lövenborg frågade vad "med det snaraste" här betyder. Detta uttryck har vägts mot "så snart som möjligt", och vi fann att det uttrycket var litet för svagt och använde därför "med det snaraste".

Det innebär att vi anser att det skall fattas ett beslut i den ena eller andra riktningen så snart underlag för ett beslut föreligger. Det torde föreligga inom de allra närmaste månaderna – inom två tre månader eller någonting sådant.

Herr LÖVENBORG (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Det är ett besked som vi bör ta fasta på och som det finns all anledning att lägga på minnet. När det gäller Kaunisvaaraprojektet har den ena besvikelsen efter den andra drabbat människorna i bygden. Kaunisvaaraprojektet liknar galten Särinner, galten i den gamla gudasagan som slaktades inför varje blot på Valhall och åts upp men som var pigg och kry igen när festen var slut. Skillnaden är bara den att man i den ena valrörelsen efter den andra har återupplivat Kaunisvaaraprojektet, men sedan har det avlivats igen när festen är slut, dvs. när valet är över. Jag hoppas att det besked som Ingvar Svanberg i dag lämnat när det gäller Kaunisvaara vilar på verklighetens fasta grund och att det dessutom blir ett positivt beslut – det är naturligtvis det allra viktigaste.

Herr STRIDSMAN (c):

Herr talman! I näringsutskottets betänkande nr 72 behandlas inte bara finansieringen av ett stålverk i Luleå utan även frågan om gruvdrift i Kaunisvaara. Tillsammans med herr Johansson i Holmgården väckte jag under den allmänna motionstiden en motion om startande av Kaunisvaaraprojektet. Vår motion och en motion av herr Ångström har utskottet behandlat positivt.

Jag noterar med tillfredsställelse att utskottet framhåller det vara angeläget att ett beslut i frågan om utnyttjande av Kaunisvaaramalmen kan komma till stånd med det snaraste. Utskottets ordförande har också alldeles nyss understrukt betydelsen av detta uttalande. I enlighet med motionernas andemening föreslår utskottet att beslutsunderlaget i frågan kompletteras med en offert från LKAB:s sida.

Jag förutsätter att det beslut som vi snart skall fatta här i kammaren blir i enlighet med vad ett enhälligt utskott föreslår, nämligen att riksdagen skall ge regeringen till känna vad utskottet anfört i fråga om Kaunisvaaraprojektet. Därmed skulle regeringen ges det officiella ansvaret att handla snabbt i den här frågan.

Jag skall inte ta kammarens tid i anspråk med vittnesbörd om hur allvarligt läget är i Pajala kommun. Jag utgår från att såväl för riksdag som för regering och inte minst för industriministern är Pajala kommuns

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

besvärliga situation ett känt förhållande. Jag vill dock påminna om att kommunens folkmängd under första kvartalet i år minskade med 100 personer. Om utvecklingen i Pajala kommun får fortsätta utan ingripande från statsmakternas sida går man mot en oundviklig befolkningskatastrof.

Den 12 februari i år hade vi en interpellationsdebatt här i kammaren om Kaunisvaaraprojektet. Den debatten finns det anledning att anknyta till dagens. Bl. a. var offertgivningen uppe till debatt. Frågan gällde hur mycket LKAB måste kräva från samhällets sida för att få en utifrån företagets synpunkt normal företagsekonomisk avkastning vid en eventuell gruvbrytning. Jag beklagar att industriministern inte är närvarande här, men han nämnde vid den debatten bl. a. att en undersökning pågår om Kaunisvaaraprojektet och att han hoppades att den inte skulle behöva ta mer än ungefär tre månader. Nu skriver vi den 1 juni. Det har förflutit drygt tre och en halv månad sedan industriministern gjorde sitt uttalande.

Jag hoppas givetvis att statsrådet, om han varit kvar här i kammaren, hade bekräftat att han har samma uppfattning i dag som han hade för tre och en halv månad sedan vad beträffar tidsåtgången för att göra en samhällsekonomisk bedömning. Det här måste innebära nu när riksdagen om en stund tar beslutet att regeringen kan handla snabbt i fråga om Kaunisvaaraprojektet. Jag vill understryka, såsom tidigare gjorts här, att det är nödvändigt att så sker.

I interpellationsdebatten var industriministern också inne på tanken att söka alternativ till en gruvbrytning i Kaunisvaara. Industriministern nämnde därvid att regeringen kommer att begära att Statsföretag eller SVETAB utarbetat en offert på ett företag av något slag som kan ge sysselsättning åt inemot 200 människor. Industriministern sade vidare vid det tillfället att han nu inte skulle ge sig in på några funderingar över vad slags sysselsättning det kan bli fråga om, utan det får bli Statsföretags och SVETAB:s uppgift. I likhet med vad som gällde för Kaunisvaaraprojektet hoppades industriministern att man även i detta fall, inom loppet av tre månader, skulle kunna prestera ett förslag om en offert på vad det kommer att kosta, så att detta kunde ställas i förhållande till den samhällsekonomiska värderingen.

Som jag tidigare nämnt har det förflutit tre och en halv månad sedan interpellationsdebatten, och jag hade gärna sett att industriministern suttit här i bänken och kunnat lämna en redogörelse för hur företaget ser ut som Statsföretag eller SVETAB skulle skapa fram på ca tre månader till Pajala. Jag har ingenting hört om detta. Jag har varken läst eller sett någonstans att något sådant företag eller förslag till företag har kommit fram. Det enda jag vet är att Statsföretags ordförande i lokalradion i Norrbotten för ett tag sedan uttalade att detta var en omöjlig uppgift. Det står ju i bjärt kontrast till den mycket optimistiska syn som industriministern presenterade på hur snabbt man skulle kunna få ett sådant här företag. I sitt mycket långa anförande här i dag gav industriministern inget besked. Han berörde över huvud taget inte Kaunisvaaraprojektet.

Innan jag lämnar frågan om malm-brytning i Kaunisvaara vill jag upp-

repa vad jag sade i interpellationsdebatten. Det är välkommet om 200 personer kan få sysselsättning i Pajala kommun genom Statsföretags eller SVETAB:s försorg. Men jag vill inte att det skall sättas som ett alternativ till gruvbrytning i Kaunisvaara. Det behövs såväl gruvbrytning som ett SVETAB-företag eller ett företag från Statsföretagsgruppen inom Pajala kommun. Men det skulle som sagt vara mycket intressant att få veta hur det företag ser ut som så snabbt skulle lokaliseras till Pajala.

Huvuddelen av näringsutskottets betänkande nr 72 berör stålverksutbyggnaden i Luleå. Vad jag med tillfredsställelse noterar, även om vissa ansatser till överord funnits här, är att debatten i kammaren återgått till ett normalt tonläge. Detta är mycket värdefullt. När det gäller den principiella målsättningen råder, som jag ser det, enighet i grundvärderingen mellan utskottsmajoriteten och mittenpartierna, som står bakom reservationen I, om en fortsatt satsning på utbyggd stålproduktion i Luleå. Det har också industriministern bekräftat under debatten i dag. Skillnaden är den att reservanterna tycker att beslutsunderlaget i dag beträffande kostnader, tillgång på finansieringsmedel, lönsamhetsberäkningar, sysselsättningseffekter och marknadsbedömningar är alltför knapphändigt – eller kanske det rätta ordet skulle vara obefintligt.

Därför bör det anstå till nästa år med fastställande av riktlinjer för stålverksutbyggnaden, så att man hunnit få ett bättre underlag för beslutet. Jag tycker att det är en rätt rimlig begäran. När det gäller investeringsanslaget om 450 miljoner är ju utskottet enhälligt i sitt ställningstagande.

Herr Sjönell har tidigare här i kammaren framhållit centerns positiva inställning till en utbyggnad av NJA. I motionen 2548 har vi från centern slagit fast att vi ger vårt oreserverade stöd åt att ett metallurgiskt centrum skall byggas ut i Luleå, att en stålverksutbyggnad bör bli en god bas för en industriutveckling i Norrbotten och övre Norrland och att NJA-utbyggnaden utformas på ett sådant sätt att vidareförädling i hela övre Norrland underlättas.

Herr talman! För Norrbottens del hoppas jag att NJA-utbyggnaden får den positiva utveckling som vi från centern framhållit i vår partimotion 2548, med effekter som blir gynnsamma för hela Norrbotten. Ingenting kan ju vara mera naturligt än att satsa på det län som är så rikt på naturtillgångar och som bidragit i så hög utsträckning till hela folkushållets välbefinnande.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Stålverk 80 och NJA illustrerar reformismens dilemma och svårigheter att underhålla de privatkapitalistiska företagen med kapital och samtidigt uppnå full sysselsättning i alla delar av landet.

NJA har ända sedan sin tillkomst i huvudsak varit, och är, ett sysselsättningsobjekt för Norrbotten. Det har aldrig varit fråga om att göra NJA till ledande inom den svenska järn- och stålbranschen. Den marknadsuppdelning och det avtal som finns inom denna sektor missgynnar

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

klart NJA. Det har i stort sett fått hålla till godo med vad de privata järn- och stålverken inte velat ha.

Jag har under de år som jag har jobbat inom järn- och stålindustrin vid några tillfällen kunnat iaktta den reaktion som uppstått inom den privata stålindustrin när NJA inte har hållit sig till den här marknadsuppdelningen. NJA har snabbt fått korrigera sin kurs.

När man nu ser till Stålverk 80 och dess planer, de första och de nu förändrade, finner man att de bygger på denna uppdelning av marknaden.

Det ursprungliga Stålverk 80 planerades att främst förse världsmarknaden med råstålsämnen, planer som har övergetts. Men vi skall komma ihåg att regeringen i sina planer var beredd att till världsmarknaden skeppa ut större delen av fyra miljoner råstålston.

Jag vill erinra om den kritik som Metallordföranden Bert Lundin levererade i Fagersta för några veckor sedan, där han enligt LO-tidningen säger att vår förträffliga malm öses i gapet på ståljättarna ute på kontinenten.

Den som har någon erfarenhet av stålindustrin vet att råstålsämnen har en i förhållande till färdiga produkter låg förädlingsgrad. Här kan också tilläggas att de kapitalsatsningar som krävs på metallurgiska anläggningar gör att lönsamheten blir mycket begränsad.

Slutsatsen är att den ursprungliga satsningen skulle ha varit ett nästan lika stort ösande av malm, men i något förädlad upplaga, i gapet på världens ståljättar. Den för Sverige vansinniga politiken var regeringen för bara några månader sedan beredd att genomdriva.

Den förändrade upplagan av planerna för Stålverk 80 innebär i huvudsak att råstålsämnen skall användas på den svenska marknaden. De stora stålföretagen i Sverige har övertagit världsmarknadens roll och skall bli försörjda med stålämnen från ett statligt stålverk.

Det innebär att de kapitalistiska stålföretagen inte behöver investera i kostsamma metallurgiska anläggningar. Detta kommer också klart till uttryck i ett uttalande som de anställdas representant i styrelsen för Stora Kopparberg gör i Metallarbetaren rörande Domnarvets Jernverk, ett av de järnverk som skall bli försörjda via Stålverk 80:

”Vi kommer att påverkas mycket av Stålverk 80. Vi köper ämnen redan i dag. Och i framtiden blir vi beroende av ämnen utifrån.

Domnarvet ska satsa på vidareförädling av tunnplåt och där är vi ganska bra rustade. Vi har haft en bra investeringstakt.

Det skulle väl behövas större investeringar i de metallurgiska anläggningarna. De börjar bli slitna.”

Med en sådan statlig satsning slipper man kostnadskrävande investeringar. Resultatet med den nuvarande inriktningen blir att staten bistår med den kostsamma delen av ståltillverkningen, de kapitalistiska företagen tar hand om förädlingen och därmed också vinsterna. Frågan reser sig: Vem skall avgöra var och i vilken omfattning förädlingen skall ske? Hur kommer det att gå för Bergslagens alla bruksorter? Hur kommer

förädlingen att läggas upp där och hur många av bruksorterna kommer att gå tillbaka och sedan dö?

Frågan är också: Skall Norrland och då främst Norrbotten, som har stora sysselsättningsproblem men som också har malmen, bara tillverka råstålsämnen?

Vid en annan inriktning av stålindustrin skulle även Norrbotten få en stålindustri där vidareförädlingen dominerar.

I samband med att Stålverk 80:s huvuduppgift blivit att förse den svenska marknaden med råstål framträder de stora stålbolagen öppet på scenen. Stora Kopparberg kom först till kvarnen och skall alltså mala först. Bolaget har träffat överenskommelse med NJA om att gemensamt planera för ett valsverk i Gävle – ett valsverk som skall ta sina ämnen från Luleå. Grängesberg har också uttryckt önskemål att få komma i fråga som valsverksort. Det visar att storfinansens intresse för stålbranschen, när staten går in med kapitalinsatser, är stort.

De privata storbolagen är alltså mycket intresserade av att utnyttja de statliga kapitalinsatserna för egna syften. Men i planeringen av Stålverk 80 har den framtida planläggningen stannat vid råstållstillverkningen. Sedan förlitar man sig på att de privatkapitalistiska företagen skall handha vidareförädlingen.

Men de privata storbolagens framtida satsningar är i dag ett oskrivet blad, framför allt i vad gäller de traditionella bruksorterna i Bergslagen. Vilket investeringskapital kommer att finnas kvar för deras del när staten har satsat på den kapitalkrävande metallurgiska delen och även, som aviserats, går in i Gränges? Vilka garantier finns att de nu befintliga bolagen i Bergslagen kommer att satsa investeringsmedel för att säkra orternas framtid? Det finns, som jag ser det, inga garantier alls.

Det enda utskottet och regeringen kan åstadkomma i dag är att hänvisa till den pågående utredningen om stålindustrins framtid, som har som sin inriktning att samordna stålindustrin; dvs. en samordning som i realiteten betyder att staten får ta hand om det olönsamma och privatkapitalet tar hand om det lönsamma och därmed vinsterna.

För Bergslagens del kan det inte räcka med en samordning, det måste till en ny järn- och stålpolitik som syftar till en ytterligare vidareförädling inom vårt land.

Vid en genomgång av de bruksorter i Bergslagen som har järn- och stålltillverkning finner man att det är ytterst få av dem som kan benämnas primära eller regionala centra och som efter statens bedömningar kan påräkna ett stöd enligt den regionalpolitik vi har. De övriga orterna, oavsett om de är kommuncentra eller inte, skall ju enligt den regionalpolitik vi har endast få ett obetydligt eller inget stöd av statsmakterna. Hur skall det då gå för dessa orter?

Man kan räkna upp flera orter med problem. Hur skall det t. ex. gå för Björneborg, Långshyttan och Forsbacka, hur skall det gå i Guldsmedshyttan, i Smedjebacken och i Degerfors, som har lika stor förlust som NJA, i Söderfors, i Vikmanshyttan osv. Där ställs frågan: Hur skall fram-

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

tiden bli?

Detta har sitt speciella intresse. Jag förmodar att när den utredning som skall se över järn- och stålindustrin är färdig med sitt arbete kommer den med chockbesked för vissa orter där järnindustrin har traditionell förankring – utredningar brukar göra det – och förklarar att järnindustrin på dessa orter inte har någon framtid. Det kommer då att utfärdas vissa garantier för att orterna över huvud taget skall överleva. Men då skall man ha i tanke vilken ortsklassificering de har. Satsningar från statens sida kommer att ske enbart på orter som är primärt eller regionalt centrum. Om det inte blir så ställer man sig frågan av vilken anledning vi dragit upp dessa riktlinjer för regionalpolitiken.

Storfinansen har i Bergslagen skövat dessa områden på naturtillgången malm. Malmen sinar inom några år. Den är slut. Rovdrift har skett på malmen med en låg förädlingsgrad. Nu när malmen börjar sina, så söker sig storbolagen andra lokaliseringssorter. Den strukturomvandling av storindustrin som sker kommer därför att få betydande konsekvenser för Bergslagen. Visserligen kommer det största av järnverken – Domnarvet – enligt de senaste planerna att blomstra vidare och då med Stålverk 80:s och statens hjälp. Domnarvet kommer att satsa 800 miljoner fram till 1990. Då frågar man sig också: Hur kommer detta att belasta kredit- och kapitalmöjligheterna för de andra orterna i Bergslagen? Redan i dag aviserade industriministern att Stora Kopparberg hade problem med sitt kapital och måste ta emot lagerstöd. Då kan man ju tänka sig framtiden med de kapitalinsatser som behövs.

Jag erinrar mig också att för en del år sedan presenterade den dåvarande ledningen för Domnarvet framtidsplaner för den svenska stålindustrin. I den skissen utgick man från att de metallurgiska anläggningarna skulle läggas vid Norrbottens malmfyndigheter. Någonstans på ostkusten – man diskuterade Gävle – skulle valsningen ske, den s. k. bredbandsvalsningen. Sedan skulle manufaktureringen, vidareförädlingen, ske på tre orter: Domnarvets Jernverk i Borlänge skulle vara en, västkusten skulle ha en annan och södra Sverige den tredje.

Osökt slår det mig att dessa tre fyra år gamla planer till två tredjedelar har förverkligats. Ledningen för Stora Kopparbergs flaggskepp Domnarvets Jernverk har alltså blivit sannspådd. Den metallurgiska framställningen skall ske i Norrbotten och valsningen på ostkusten, och nu återstår lokaliseringen av manufaktureringen.

Med dessa planer, som kom till för flera år sedan, är det inte oväsentligt att erinra om att dåvarande chefen för Domnarvet i dag sitter i NJA:s styrelse och är utredningschef för valsverket i Gävle.

När man ser att dessa storfinansintressen börjar bli förverkligade oroar man sig för vad som skall hända med Bergslagen i framtiden. En sak är säker – inte kommer dessa storbolag att ha Bergslagens bästa och dess sysselsättning för ögonen när det gäller framtiden. Här kommer lönsamheten, vinsten, att vara vägledande.

Det är därför det är så viktigt att Bergslagens framtid, med menings-

fyllda och trygga arbetsförhållanden, säkras genom en helt ny järn- och stålpolitik utgående från de samhällsekonomiska intressena.

För att kunna driva en sådan politik, med en långtgående vidareförädling av malmprodukterna, måste de kapitalistiska storbolagen bortkopplas från det inflytande de har över denna sektor av näringslivet. De har redan, genom att till stora delar köra ned stålindustrin, förbrukat sitt kapital av förtroende. Därför måste Stålverk 80 kopplas samman med en politik som omfattar hela landet, och där Bergslagen och Norrbotten utgör kärnan i den framtida järn- och stålindustrin.

Mot denna bakgrund anser jag det angeläget att framtidsplaneringen, som vpk aviserat sin syn på i motionen 2550, garanterar och planerar för nödvändiga investeringar i Bergslagens bruksorter. Men då behövs också en övergripande planering där de privata vinstintressena är bortkopplade.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservationen 8 och övriga vpk-reservationer.

Överläggningen var härmed slutad.

Herr andre vice talmannen tillkännagav att anslag utfärdats om sammanträdet fortsättande kl. 19.30.

Näringsutskottets betänkande nr 72

Mom. 1

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen nr 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl., 3:o) reservationen nr 2 av herrar Regnéll och Hovhammar samt 4:o) reservationen nr 3 av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Regnéll begärde votering upptogs för bestämmande av kontraposition i huvudvoteringen de återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan herr Regnéll begärt votering upptogs för bestämmande av kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen ånyo propositionerna under 3:o) och 4:o), av vilka den under 3:o) förklarades ha flertalets mening för sig. Herr Hagberg i Borlänge begärde emellertid votering, varför följande vteringsproposition upplästes och godkändes:

Den som vill att kammaren till kontraposition i voteringen om kontraposition i huvudvoteringen angående näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 1 antar reservationen nr 2 av herrar Regnéll och Hovhammar röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i förstnämnda votering antagit reservationen nr 3 av herr Svensson i Malmö.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Hagberg i Borlänge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 54
Nej - 17
Avstår - 140

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition för voteringen om kontraposition i huvudvoteringen uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 1 antar reservationen nr 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl. röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit reservationen nr 2 av herrar Regnéll och Hovhammar.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Regnéll begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 109
Nej - 53
Avstår - 150

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition för huvudvoteringen uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 1 röstar ja, den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 155
Nej - 154
Avstår - 3

Mom. 2

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 4 av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 3 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 4 av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 295
Nej - 15
Avstår - 3

Mom. 4

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 5

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 5 av herr Regnéll m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sjönell begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 5 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 5 av herr Regnéll m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades tvekan kunna råda angående resultatet, varför votering med omröstningsapparat verkställdes. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 155
Nej - 155
Avstår - 3

Då sålunda de avgivna rösterna var lika delade, gavs propositioner på att ärendet skulle dels återförvisas till utskottet, dels avgöras omedelbart, och förklarades den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå,
m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Finansiering av
stålverk i Luleå.
m. m.*

Herr andre vice talmannen nedlade i rösturnan en ja-sedel och en nej-sedel, varefter på herr andre vice talmannens anmodan herr Svartberg (s) ur urnan upptog den ena av dessa båda sedlar, och befanns denna innehålla nej.

Kammaren hade alltså i enlighet med nej-propositionens innehåll bifallit reservationen nr 5 av herr Regnéll m. fl.

Mom. 6

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 7

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 6 av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 7 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 6 av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja	–	295
Nej	–	15
Avstår	–	3

Mom. 8 och 9

Kammaren biföll vad utskottet i dessa moment hemställt.

Mom. 10

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 7 av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 10 röstar ja,

den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 7 av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 295
Nej - 15
Avstår - 3

Mom. 11

Utskottets hemställan bifölles.

Mom. 12

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 8 av herr Svensson i Malmö, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Svensson i Malmö begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 72 mom. 12 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 8 av herr Svensson i Malmö.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Svensson i Malmö begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja - 292
Nej - 15
Avstår - 5

Näringsutskottets betänkande nr 65

Punkterna 1 och 2

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 3

M o m . 1

Utskottets hemställan bifölles.

M o m . 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Sjönell begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammarén bifaller näringsutskottets hemställan i betän-
kandet nr 65 punkten 3 mom. 2 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammarén bifallit reservationen av herr Börjesson i Glöm-
minge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammaréns
ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Sjönell begärde rösträkning
verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav föl-
jande resultat:

Ja – 202
Nej – 108
Avstår – 3

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölis.

§ 5 Ändringar i medborgarskapslagen

Föredrogs inrikesutskottets betänkande 1975/76:44 med anledning av pro-
positionen 1975/76:136 om ändringar i lagen (1950:382) om svenskt med-
borgarskap jämte motioner.

I propositionen 1975/76:136 (arbetsmarknadsdepartementet) hade rege-
ringen efter föredragning av fru statsrådet Leijon föreslagit riksdagen att
anta i propositionen framlagt förslag till lag om ändring i lagen (1950:382)
om svenskt medborgarskap.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”I propositionen föreslås en sänkning av kravet på viss tids hemvist i
Sverige vid naturalisation och vid nordbos förvärv av svenskt medborgarskap
genom anmälan. Naturalisation skall kunna beviljas annan än nordbo efter
fem år. Samma tid föreslås gälla för nordbos medborgarskapsförvärv genom
anmälan. Medborgare i nordiskt land skall kunna naturaliseras redan efter
två års hemvist i Sverige. Nuvarande krav på försörjningsförmåga föreslås
utgå.

Propositionen innehåller vidare förslag till ändringar rörande barns förvärv
av svenskt medborgarskap. Barn till svensk moder skall inte längre i något
fall kunna bli statslöst vid födelsen. Barn skall i större omfattning än hittills
kunna få svenskt medborgarskap genom självständig naturalisation.

Härutöver föreslås sådana ändringar i lagen om svenskt medborgarskap,
att dess bestämmelser om förvärv av svenskt medborgarskap vid födelsen
eller som biperson till förälder i visst fall anpassas till de ändringar i för-
äldrabalkens faderskaps- och vårdnadsbestämmelser som har föreslagits i

annat sammanhang.

De ändrade naturalisations- och anmälningsbestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 juli 1976. Övriga ändringar avses gälla fr. o. m. den 1 januari 1977."

I detta sammanhang hade behandlats
dels de under allmänna motionstiden vid 1975/76 års riksmöte väckta motionerna

1975/76:1846 av fru Fredgardh (c) och fröken Andersson (c), vari yrkats att riksdagen beslutade att hos regeringen anhålla om

1. en översyn av medborgarskapslagen i enlighet med vad i motionen anförts,

2. aktualiserandet av frågan om europeisk konvention på detta område,
1975/76:2130 av herr Ahlmark m. fl. (fp) såvitt nu var i fråga (yrkandet 3),

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna

1975/76:2387 av herrar Svanström (c) och Börjesson i Falköping (c), vari yrkats att riksdagen gav regeringen till känna att efter översyn av expeditionskungörelsens avgiftslista beslut borde fattas att avgift ej skulle utgå för förvärv av svenskt medborgarskap genom naturalisation,

1975/76:2415 av herr Persson i Heden m. fl. (c), vari yrkats att riksdagen beslutade

1. att 1 § lagen om ändring i lagen (1950:382) om svenskt medborgarskap skulle erhålla av motionärerna föreslagen lydelse, innebärande att barn förvärvade svenskt medborgarskap vid födelsen om fadern eller modern var svensk medborgare,

2. att 5 § samma lag skulle erhålla av motionärerna föreslagen lydelse, innebärande att barn till utländsk fader eller moder fick svenskt medborgarskap när fadern eller modern blev svenskar,

3. att vid bifall till vad i motionen under punkterna 1 och 2 föreslagits bifalla de följdändringar som kunde erfordras i ovan angivna lag eller annan lag,

1975/76:2433 av herr Hugosson m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen i anslutning till behandlingen av propositionen 1975/76:136 skulle besluta att ge regeringen till känna vad i motionen anförts om att svenskt medborgarskap för barn i vissa fall skulle beviljas trots att ansökan därom endast gjorts av modern till barnet,

1975/76:2434 av herr Hugosson m. fl. (s), vari yrkats att riksdagen i anslutning till behandlingen av propositionen 1975/76:136 skulle besluta att hos regeringen begära att förslag snarast framlades för riksdagen, innebärande att barn i äktenskap mellan svensk kvinna och utländsk man efter anmälan av kvinnan blev svensk medborgare.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Ändringar i
medborgarskapsla-
gen*

*Ändringar i
medborgarskapsla-
gen*

1975/76:2458 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari yrkats

1. att riksdagen beslutade uppdra åt regeringen att utarbeta förslag till ny lag om medborgarskap, byggd på den dubbla härstamningsprincipen,

2. att propositionen godkändes i väntan på ny medborgarskapslag, och

1975/76:2459 av herr Romanus (fp), vari yrkats att riksdagen, vid antagande av förslaget till ändringar i lagen om svenskt medborgarskap, gjorde de ändringar som föreslagits i motionen och som innebar att barn, vars moder eller fader var svensk medborgare, fick svenskt medborgarskap, oavsett föräldrarnas samlevnadsform.

Utskottet hemställde

1. beträffande ändringar i medborgarskapslagen att riksdagen skulle dels med anledning av motionerna 1975/76:1846, 1975/76:2415, 1975/76:2433, 1975/76:2434, 1975/76:2458 och 1975/76:2459 ge regeringen till känna vad utskottet anfört om barns förvärv av svenskt medborgarskap,

dels avslå motionerna 1975/76:1846, 1975/76:2415, 1975/76:2433, 1975/76:2434, 1975/76:2458 och 1975/76:2459 i den mån de inte tillgodosetts genom vad utskottet ovan hemställt samt motionen 1975/76:2130, yrkandet 3, i den mån yrkandet inte tillgodosetts genom vad utskottet hemställt nedan,

dels anta det i propositionen 1975/76:136 framlagda förslaget till lag om ändring i lagen (1950:382) om svenskt medborgarskap,

2. beträffande expeditionsavgiften i medborgarskapsärenden att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2387.

Herr HUGOSSON (s):

Herr talman! Vår medborgarskapslagstiftning bygger sedan gammalt på härstamningsprincipen. Detta innebär att föräldrarnas medborgarskap och inte den plats där barnet föds är avgörande för vilket medborgarskap barnet får. För barn som föds utom äktenskapet är det avgörande om modern har svenskt medborgarskap. Barnet till en ogift svensk kvinna blir alltså automatiskt svensk medborgare även om fadern icke är svensk.

Barn som däremot föds i äktenskap mellan en svensk kvinna och en utländsk man får automatiskt mannens medborgarskap och blir således icke svensk medborgare. Vår lagstiftning är således utformad på ett sätt som innebär en skillnad mellan gifta och ogifta kvinnor. Med andra ord: Om en ogift svensk mor får ett barn tillsammans med en utländsk man blir barnet svensk medborgare. Om däremot den barnafödande kvinnan är gift och maken icke är svensk medborgare får barnet automatiskt faderns medborgarskap. Avgörande för ett barns medborgarskap är således om kontrahenterna är gifta eller icke gifta.

Det är ett förhållande som jag anser vara otillfredsställande, och jag har därför tillsammans med ett antal partivänner i motionen 1975/76:2434

påtalat detta och hemställt att utskottet vid behandlingen av propositionen om ändringar i lagen om svenskt medborgarskap i skrivelse till regeringen skall begära att få till stånd en ändring snarast möjligt som innebär att barn i äktenskap mellan svensk kvinna och utländsk man efter anmälan av kvinnan blir svensk medborgare.

Herr talman! Det är med stor tillfredsställelse jag noterar att detta jämställdhetskrav mellan gifta och icke gifta kvinnor har blivit tillgodosett vid utskottsbehandlingen. Ett enigt utskott har alltså begärt att vi skall få till stånd en sådan ändring av medborgarskapslagstiftningen att barn som föds i vårt land och vars moder är svensk medborgare i framtiden, oavsett om äktenskap föreligger eller icke, alltid skall få rätten att förvärva svenskt medborgarskap.

Man har inte gått så långt i betänkandet att man föreslagit en omedelbar förändring i nuvarande lagstiftning, utan utskottet anser – f. ö. i likhet med vad statsrådet har anfört i propositionen – att man, med hänsyn till att frågan är föremål för diskussioner i en speciell expertkommitté som arbetar inom Europarådet, bör avvakta resultatet av denna arbetsgrupps arbete och med utgångspunkt i detta ta upp diskussioner, så att motsvarande förändring kan göras i övriga nordiska länders lagstiftning.

Herr talman! Jag är alltså tillfreds med utskottets principiella ställningstagande. Det är bara min förhoppning att det arbete som bedrivs inom Europarådet inom rimlig tid leder till en, som utskottet säger, tillfredsställande internationell lösning av ifrågakvarande problem.

Skulle det dra ut på tiden förutsätter jag att regeringen med anledning av detta enhälliga utskottsbetänkande och oberoende av vad som händer i Europarådets expertkommitté och även oberoende av om övriga nordiska länder icke vill acceptera en motsvarande ändring i sin medborgarskapslagstiftning återkommer till riksdagen och gör de förändringar i medborgarskapslagen som alltså ett enigt utskott ställt sig bakom.

Med andra ord: Det får inte dröja för länge innan vi får till stånd den ändring i medborgarskapslagstiftningen som vi har krävt i vår motion, och frågan får inte heller fördröjas genom långvariga nordiska förhandlingar.

Herr talman! Eftersom de krav som vi från olika håll har fått fram motionsvägen principiellt har blivit tillgodosedda genom utskottets ställningstagande har jag ingen anledning att framställa några speciella yrkanden, utan jag kan ställa mig bakom utskottets skrivning och hemställan. Jag vill dock understryka att det inte får gå för lång tid mellan det principiella ställningstagandet och det praktiska genomförandet.

I detta anförande instämde herr Fredriksson, fru Thunvall och fru Håvik, herr Bergqvist samt fröken Engman, fru Ström, fru Theorin och fru Johansson i Hovmantorp (samtliga s).

Fru DIESEN (m):

Herr talman! Den sänkning av kvalifikationstiden för erhållande av

svenskt medborgarskap som här föreslås tillstyrks av ett enhälligt utskott, och jag tänker inte heller yrka någon ändring häri. Men jag tycker att riksdagen bör ha klart för sig att detta länge kommer att förbli en reform på papperet. Den långa handläggningstiden såväl hos polisen som hos invandrarverket kan inte uppvägas av de förenklningar som nu införs.

Vid sin tillkomst den 1 juli 1969 övertog invandrarverket en ärendebalans på 4 700 ärenden, och vid senaste årsskiftet var antalet oavgjorda ärenden 7 200. I och med att tiden nu sänks kommer två årskullar invandrare att kunna söka svenskt medborgarskap – därtill från ett så stort invandringsår som 1970, då närmare 74 000 personer kom till vårt land. Medborgarskapsbyrån väntar med anledning härav att antalet inkommande ärenden ökar från ca 10 000 till 15 000 på ett år. Ärendena blir också mer tidskrävande därför att man måste sätta sig in i många nya länders lagstiftning.

Både JO och JK har fått motta klagomål över den långa handläggningstiden, och i sina svar har de framhållit det otillfredsställande med de nuvarande förhållandena. I klagomål till JO har uppgivits att tiden för handläggning vid polismyndigheten i Göteborg var fem månader och vid invandrarverket 14 månader. Ett brev från en annan sökande i Göteborg visar att det nu tar åtta månader hos polisen där. Detta innebär att den sammanlagda handläggningstiden hos polisen och invandrarverket blir 22 månader, alltså nästan två år.

Invandrarverket har i sitt svar till JO anfört bl. a. följande: "En bidragande orsak till att antalet avgjorda ärenden inte kunnat ökas mer är den stora personalavgången som föranletts av beslutet om verkets omlokalisering till Norrköping. Rutinerade tjänstemän har slutat och ersatts av oerfaren personal. Flera av byråns tjänstemän har också fått sätta till betydande tid genom att ta del i verkets planering inför flyttningen."

Medborgarbyråns strävan är att en ansökan skall kunna slutbehandlas på två till tre månader mot nuvarande tid på mer än ett år. För personalen innebär naturligtvis den stora ärendebalansen en olycklig press i arbetet.

Det är självfallet också önskvärt att en snabbare handläggning hos polismyndigheterna kan komma till stånd. En förbättring av de förhållanden som jag här har skildrat kräver en betydande satsning från myndigheternas sida, och här har såväl justitieministern som statsrådet Leijon ett tungt ansvar. I annat fall blir denna sänkning av kvalifikationstiden för svenskt medborgarskap bara en illusion som av våra invandrare kommer att uppfattas som ett bedrägeri. Det är för att riksdagen skall vara medveten om dessa förhållanden som jag har talat i detta ärende.

Jag har, herr talman, inget annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan.

Herr PERSSON i Heden (c):

Herr talman! I en motion, nr 2415, har jag och några medmotionärer från centerpartiet föreslagit att riksdagen beslutar att 1 § lagen om ändring

i lagen om svenskt medborgarskap ges följande lydelse:

”Barn förvärvar svenskt medborgarskap vid födelsen om fadern eller modern är svensk medborgare.”

Detta innebär att modern bör vara jämställd med fadern i förhållande till barnets medborgarskap. I nuvarande bestämmelser gäller en patriarkalisk samhällssyn. Någon ändring föreligger inte heller i det nu framlagda förslaget i inrikesutskottets betänkande nr 44. Medborgarskapet för barnet är alltså beroende av faderns nationalitet. Dessa bestämmelser medför i många avseenden svåra problem för barnfamiljer där fadern är av utländsk nationalitet. Jag skall anföra ett par exempel.

Modern har svensk nationalitet, fadern utländsk. I familjen finns ett handikappat barn med faderns medborgarskap. För detta handikappade barn har, till dess det uppnår 16 års ålder, föräldrarna vårdnadsbidrag. Därefter upphör detta bidrag. Men någon pension kan inte erhållas när barnet har utländsk nationalitet. Först 15 år efter det att barnet fyllt 20 år kan pension erhållas, såvida inte vederbörande dessförinnan fått svenskt medborgarskap.

Ett annat exempel. I en familj finns det pojkar som är av utländsk nationalitet när fadern är utlänning. Dessa pojkar kan bli inkallade till militärtjänst i faderns hemland trots att de har gått i svensk skola, talar svenska språket och måhända inte ens kan faderns nationalitetsspråk. Det är ett förhållande som kan medföra mycket svåra och omfattande problem. Man bör inte heller utesluta möjligheten av kidnapping; det finns t. o. m. exempel på att den utländske fadern har kidnappat barnen och rest till sitt hemland, då det också blivit stora problem.

Dessa exempel – och det finns många andra – bevisar nödvändigheten av en ändring av 1 § lagen om svenskt medborgarskap.

I frågan om naturalisation anser utskottet det angeläget att sådan underlättas, och det är bra, men det räcker inte helt.

Jag noterar dock att utskottet inte är tillfreds med nuvarande medborgarskapslag. Jag citerar något av vad utskottet har skrivit:

”Mot bakgrund av denna utveckling anser utskottet i likhet med motionärerna att vår nuvarande medborgarskapslag ter sig otidsenlig. Härtill kommer att det i många fall, särskilt när det är fråga om i Sverige bosatta familjer, kan vara till fördel för barnet att kunna få svenskt medborgarskap. Enligt utskottets mening föreligger därför starka skäl för att medborgarskapslagen bör vara utformad med utgångspunkt i principen om att barn får svenskt medborgarskap om någon av föräldrarna är medborgare här i landet. Liknande synpunkter har framförts av LO och TCO under remissbehandlingen av den till grund för propositionen liggande departementspromemorian.”

Utskottet har vidare, som här tidigare har sagts, pekat på att det pågår diskussioner i Europarådet och Nordiska rådet om dessa medborgarskapsfrågor och att de bör lösas i enlighet med vad som har anförts både i motionerna och i delar av utskottsbetänkandet. Men sådana diskussioner kan ju ta tid.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Ändringar i
medborgarskapsla-
gen*

I utskottsbetänkandet står att om enighet inte skulle kunna uppnås bör ett svenskt initiativ tas för att lösa dessa medborgarskapsfrågor. Jag vill i sammanhanget bara vädja till resp. myndigheter som berörs att skynda på med ärendet, för problemen är så omfattande att frågan snarast måste lösas.

Med anledning av vad utskottet sålunda skrivit har jag inget annat yrkande än om bifall till utskottets förslag i betänkandet nr 44.

Herr BÖRJESSON i Falköping (c):

Herr talman! I föreliggande utskottsbetänkande behandlas jämväl motionen 2387, där vi motionärer yrkat att riksdagen skall ge regeringen till känna att expeditionsavgift ej skall utgå vid förvärv av svenskt medborgarskap. Vi motionärer anser att någon avgift ej skall behöva erläggas för erhållande av svenskt medborgarskap. Kriterierna för medborgarskapet skall inte knytas till om vederbörande har pengar att betala de kostnader som är förknippade med medborgarskapet. De som uppfyller kriterierna för svenskt medborgarskap skall enligt vår mening erhålla det samma utan därmed förenad expeditionsavgift. Jag vet att avgiften i vissa fall kan vara betungande för berörda personer.

Min och min medmotionärs bestämda principiella mening är att ingen expeditionsavgift skall utgå vid förvärv av svenskt medborgarskap. Detta grundar vi framför allt på uppfattningen, att med lika stor rätt skulle avgift kunna utkrävas av exempelvis föräldrar till nyfödda barn, när dessa barn skall registreras i vederbörlig ordning efter födelsen. Man skall inte i detta sammanhang skissera upp skillnader mellan invandrare som söker svenskt medborgarskap och medborgare som föds i vårt land till svenska medborgare. Det får alltså inte vara en form av inträdesbiljett som invandrarna skall erlägga till det svenska folkhemmet för att över huvud taget bli svenska medborgare.

Jag sade att avgiften kan vara betungande för vissa av dem som söker svenskt medborgarskap. Men ur samhällets synpunkt är det en mycket blygsam summa – det är inte så stora belopp som statskassan därmed skulle gå miste om.

Utskottet har dock inte funnit anledning att frånga ett tidigare ställningstagande, heter det i betänkandet. Utskottet hänсыftar bl. a. på skatteutskottets betänkande 1975/76:56, där en liknande framställning behandlas. Framställningen avstyrktes av utskottet och avslogs av kamraren. Därför anser sig utskottet böra yrka avslag även på motionen 2387.

Men då kan det finnas anledning, herr talman, att peka på lagutskottets betänkande nr 16 år 1974, som i sin helhet antogs av riksdagen. I detta betänkande rekommenderade utskottet att avgiften för naturalisation snarast skulle slopas, dvs. att expeditionsavgiften skall slopas. Samtidigt uttalade utskottet önskvärldheten av en snabbare behandling av medborgarskapsärendena. Av fru Diesens anförande framgick klart att just snabbheten lämnar mycket övrigt att önska. Utskottets önskemål i det

avseendet har inte blivit tillgodosett och inte heller önskemålet om slo-
pande av expeditonsavgiften.

Herr talman! Med stöd av vad jag här anfört ber jag att få yrka bifall
till motionen 2387 av herr Svanström och mig.

Överläggningen var härmed slutad.

Mom. 1

Utskottets hemställan bifölls.

Mom. 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels mo-
tionen nr 2387 av herrar Svanström och Börjesson i Falköping, och för-
klarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

§ 6 Föredrogs

Lagutskottets betänkanden

1975/76:32 med anledning av motion om ökad information rörande med-
lare enligt lagen om medling mellan samlevande, m. m.

1975/76:34 med förslag till lag om ändring i bokföringslagen (1976:125)

1975/76:35 angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden

Kammaren biföll vad utskottet i dessa betänkanden hemställt.

§ 7 Styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar, m. m.

Föredrogs näringsutskottets betänkanden

1975/76:68 med anledning av propositionen 1975/76:166 med förslag
till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och eko-
nomiska föreningar, m. m. jämte motioner och

1975/76:69 med anledning av propositionen 1975/76:169 med förslag
till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och för-
säkringsbolag jämte motioner.

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

Näringsutskottets betänkanden nr 68 och 69 debatteras i ett samman-
hang och yrkanden beträffande båda dessa betänkanden får framställas
under den gemensamma överläggningen.

Näringsutskottets betänkande nr 68

I propositionen 1975/76:166 (industridepartementet) hade regeringen
föreslagit riksdagen att anta förslag till

1. lag om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor,

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresenta-
tion för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

2. lag om styrelserepresentation för samhället i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser,
3. lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar,
4. lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar,
5. lag om ändring i lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar,
6. lag om ändring i aktiebolagslagen (1975:1385).

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:
"Riksdagen antog år 1972 lag om uppgiftsskyldighet i vissa planeringsfrågor, lag om offentliga styrelseledamöter i vissa aktiebolag och stiftelser samt lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar. Lagarna gäller till utgången av juni 1976.

I propositionen föreslås att uppgiftsskyldighetslagen med endast smärre jämkningar ersätts av en ny permanent lag.

Den offentliga styrelserepresentationen, som f. n. omfattar 30 förvaltningsbolag och allmännyttiga stiftelser, föreslås utvidgad. Sålunda avses regeringen få möjlighet att tillsätta offentliga styrelseledamöter i 60 aktiebolag eller ekonomiska föreningar och tio allmännyttiga stiftelser. En ny lag föreslås gälla under en försöksperiod om tre år.

I fråga om de anställdas styrelserepresentation föreslås att den gällande lagen ersätts av en ny permanent lag. Den nu gällande storleksgränsen för företag som omfattas av lagen, 100 anställda, föreslås sänkt till 25 anställda. Vissa ändringar föreslås i aktiebolagslagen och lagen om ekonomiska föreningar för att garantera att styrelsearbetet bedrivs på sådant sätt att syftet med arbetstagarrepresentationen tillgodoses. Vidare avses arbetstagarrepresentant få rätt att närvara och delta vid beredning av ärende i s. k. arbetsutskott. Arbetstagarledamöternas suppleanter föreslås få närvaro- och yttranderätt vid styrelsens sammanträden. Vissa tvister om tillämpningen av lagen skall kunna prövas av arbetsdomstolen."

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1975/76:2408 av herr Bergman i Göteborg m. fl. (s), vari hemställts att riksdagen skulle

1. anta i bilaga till motionen upprättat förslag till lag om styrelserepresentation för samhället i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser,

2. i övrigt anta de i propositionen 1975/76:166 upprättade lagförslagen,

1975/76:2468 av herr Börjesson i Glömminge m. fl. (c), vari såvitt här var i fråga hemställts att riksdagen med avslag på propositionen 1975/76:166 beslutade

1. beträffande förslag till lag om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor uttala att central myndighet inte borde erhålla tillgång till primärmaterial

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

från enskilt företag i enlighet med vad som i motionen anförts.

2. beträffande förslag till lag om styrelserepresentation för samhället i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser att nuvarande försöksverksamhet skulle förlängas med tre år i enlighet med vad som i motionen anförts,

3. beträffande förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar att rätten till arbetstagarledamot skulle gälla företag som i genomsnitt sysselsatte minst 50 arbetstagare i enlighet med vad som i motionen anförts,

4. beträffande förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar uttala att arbetsutskottsrepresentation för arbetstagarrepresentant fick beslutas av styrelse i enlighet med vad som i motionen anförts,

1975/76:2469 av herr Bohman m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen beslutade att

1. lagen om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor skulle gälla intill den 30 juni 1977,

2. avslå propositionen vad avsåg styrelserepresentation för samhället,

3. a. 5 § lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar fick sådan lydelse att företag med minst 100 anställda i stället för i propositionen föreslagna 25 anställda omfattades av lagen,

b. 13 § skulle ha av motionärerna angiven lydelse, innebärande att arbetstagarrepresentant skulle utses bland de anställda vid företaget eller, i fråga om moderföretag, bland de anställda inom koncernen,

c. hos regeringen anhålla om förslag till sådan ändring av lagen att arbetstagarorganisation med 10 % av de anställda tillförsäkrades en ordinarie styrelseplats,

1975/76:2470 av herr Eriksson i Arvika m. fl. (fp), vari hemställts att riksdagen skulle avslå propositionen 1975/76:166 i vad gällde offentliga styrelseledamöter i 60 aktiebolag eller ekonomiska föreningar,

1975/76:2471 av herr Eriksson i Arvika m. fl. (fp), vari hemställts att riksdagen beslutade att lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar skulle gälla

1. aktiebolag och ekonomiska föreningar med minst 50 anställda,

2. aktiebolag och ekonomiska föreningar med minst 25 anställda som den 1 januari 1976 eller senare hade minst tre styrelseledamöter,

1975/76:2472 av herr Fridolfsson (m), vari hemställts att riksdagen beslutade att 5 § i förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar skulle erhålla av motionären föreslagen lydelse, innebärande att lagen skulle omfatta endast företag med minst 100 anställda, och

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

1975/76:2473 av herr Hermansson m. fl. (vpk), vari hemställts att riksdagen skulle

1. i lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar införa stadganden om att de anställdas representanter skulle vara partsrepresentanter med vetorätt och att de icke ålades sekretessplikt,

2. – om yrkandet under 1 icke tillgodosågs – avslå förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar i propositionen 1975/76:166.

Utskottet hemställde

1. beträffande uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del samt med avslag på motionen 1975/76:2468 yrkandet 1 och motionen 1975/76:2469 yrkandet 1 skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor,

2. beträffande styrelserepresentation för samhället i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser att riksdagen med avslag på motionen 1975/76:2408 yrkandet 1, motionen 1975/76:2468 yrkandet 2, motionen 1975/76:2469 yrkandet 2 och motionen 1975/76:2470 skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för samhället i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser,

3. beträffande vetorätt för arbetstagarrepresentanter, m. m. att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2473,

4. beträffande gräns för rätt att utse arbetstagarrepresentanter att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del, med anledning av motionen 1975/76:2471 i ifrågavarande del samt med avslag på motionen 1975/76:2468 yrkandet 3, motionen 1975/76:2469 yrkandet 3 a och motionen 1975/76:2472 skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 5, 6 och 7 §§,

5. beträffande särregel för företag med styrelse bestående av mindre än tre ledamöter att riksdagen skulle avslå motionen 1975/76:2471 i ifrågavarande del,

6. beträffande ordning för utseende av arbetstagarrepresentanter att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del och med avslag på motionen 1975/76:2469 yrkandet 3 c skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 12 §,

7. beträffande valbarhetsbestämmelser att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del och med avslag på motionen 1975/76:2469 yrkandet 3 b skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de

anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 13 och 20 §§.

8. beträffande rätt att delta i förberedande behandling av styrelseärenden att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del och med avslag på motionen 1975/76:2468 yrkandet 4 skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 16 §,

9. beträffande giltighetstid för lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del och med avslag på motionen 1975/76:2468 i i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg ikraftträdande- och övergångsbestämmelser,

10. beträffande övriga delar av lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar i den mån det inte omfattades av utskottets hemställan under 4 och 6–9 ovan,

11. beträffande övriga lagförslag att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del skulle anta i propositionen 1975/76:166 framlagda förslag till

- a) lag om ändring i lagen (1937:249) om inskränkning i rätten att utbekomma allmänna handlingar,
- b) lag om ändring i lagen (1951:308) om ekonomiska föreningar,
- c) lag om ändring i aktiebolagslagen (1975:1385).

Reservationer hade avgivits

beträffande uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor

1. av herrar Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c), Petersson i Ronneby (c) och Nyquist (fp) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2468 yrkandet 1, med anledning av motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del och med avslag på motionen 1975/76:2469 yrkandet 1 skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor, dock med ändrad lydelse av 1 och 4 §§ i enlighet med av reservanterna framlagt förslag,

2. av herrar Regnéll (m) och Hovhammar (m) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2469 yrkandet 1 och med avslag på propositionen 1975/76:166 punkten 1 samt motionen

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

Styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar. m. m.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del och motionen 1975/76:2468 yrkandet 1 skulle anta av reservanterna framlagt förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1972:826) om uppgiftsskyldighet i vissa planeringsfrågor,

beträffande styrelserepresentation för samhället i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser

3. av herrar Börjesson i Glömminge, Gustafsson i Byske, Sjönell och Petersson i Ronneby (samtliga c) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med avslag på propositionen 1975/76:166 punkten 2 och motionen 1975/76:2408 yrkandet 1, med bifall till motionen 1975/76:2468 yrkandet 2 samt med anledning av motionen 1975/76:2469 yrkandet 2 och motionen 1975/76:2470 skulle anta av reservanterna framlagt förslag till lag om fortsatt giltighet av lagen (1972:827) om offentliga styrelseledamöter i vissa aktiebolag och stiftelser, m. m., innebärande bl. a. att en bestämmelse skulle intas om ersättning till offentlig styrelseledamot och suppleant,

4. av herrar Regnéll (m), Hovhammar (m) och Nyquist (fp) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2469 yrkandet 2 och motionen 1975/76:2470 skulle avslå propositionen 1975/76:166 punkten 2 samt motionen 1975/76:2408 yrkandet 1 och motionen 1975/76:2468 yrkandet 2,

5. beträffande vetorätt för arbetstagarrepresentanter m. m. av herr Svensson i Malmö (vpk) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:2473 skulle avslå propositionen 1975/76:166 punkten 3 och hos regeringen anhålla om nytt förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar i enlighet med vad reservanten anför,

beträffande gräns för rätt att utse arbetstagarrepresentanter

6. av herrar Börjesson i Glömminge, Gustafsson i Byske, Sjönell och Petersson i Ronneby (samtliga c) som ansett att utskottet under 4 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2468 yrkandet 3 samt med anledning av motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del, motionen 1975/76:2469 yrkandet 3 a, motionen 1975/76:2471 i ifrågavarande del och motionen 1975/76:2472 skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 5, 6 och 7 §§ med ändrad lydelse i enlighet med av reservanterna framlagt förslag,

7. av herrar Regnéll (m) och Hovhammar (m) som ansett att utskottet under 4 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2469 yrkandet 3 a och motionen 1975/76:2472 samt med anledning av motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del, motionen 1975/76:2468 yrkandet 3 a och motionen 1975/76:2471 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 5, 6 och 7 §§ med ändrad lydelse i enlighet med av reservanterna framlagt förslag,

8. beträffande särregel för företag med styrelse bestående av mindre än tre ledamöter av herr Nyquist (fp) som ansett att utskottet under 5 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:2471 i ifrågavarande del hos regeringen begärde förslag till komplettering av lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar i enlighet med vad reservanten anförde,

9. beträffande ordning för utseende av arbetstagarrepresentanter av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Sjönell (c), Hovhammar (m) och Petersson i Ronneby (c) som ansett att utskottet under 6 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2469 yrkandet 3 c och med anledning av motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda såvitt avsåg 12 § med ändrad lydelse i enlighet med av reservanterna framlagt förslag,

10. beträffande valbarhetsbestämmelser av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Sjönell (c), Hovhammar (m) och Petersson i Ronneby (c) som ansett att utskottet under 7 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2469 yrkandet 3 b och med anledning av motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 13 och 20 §§ med ändrad lydelse i enlighet med av reservanterna framlagt förslag,

11. beträffande rätt att delta i förberedande behandling av styrelseärenden av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c), Hovhammar (m) och Petersson i Ronneby (c) som ansett att utskottet under 8 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2468 yrkandet 4 och med avslag på motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del skulle

dels avslå det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg 16 §.

dels besluta att 15 § andra stycket i nämnda lagförslag skulle utgöra en särskild paragraf med beteckningen 16 §.

12. beträffande giltighetstid för lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar av herrar Regnell (m), Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c), Hovhammar (m) och Petersson i Ronneby (c) som ansett att utskottet under 9 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2468 i ifrågavarande del och med anledning av motionen 1975/76:2408 yrkandet 2 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:166 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar såvitt avsåg ikraftträdande- och övergångsbestämmelser med ändrad lydelse i enlighet med av reservanterna framlagt förslag.

Till betänkandet hade fogats ett särskilt yttrande av herr Svensson i Malmö (vpk).

Näringsutskottets betänkande nr 69

I propositionen 1975/76:169 hade regeringen föreslagit riksdagen att anta inom finansdepartementet upprättat förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

”Riksdagen antog år 1973 lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag. Lagen är av försökskaraktär och gäller till utgången av juni 1976.

I propositionen föreslås att lagen ersätts av en permanent lag. Vissa ändringar i förhållande till den nuvarande lagen föreslås. Arbetstagarna föreslås få rätt till styrelserepresentation i bankinstitut och försäkringsbolag som har minst 25 anställda mot f. n. minst 50 anställda. En arbetstagarrepresentant får rätt att ingå i direktion eller arbetsutskott, som förbereder styrelseärenden, och i de regionstyrelser som finns inom de större bankerna. Vissa tvister om tillämpningen av lagen skall kunna prövas av arbetsdomstolen.”

I detta sammanhang hade behandlats de med anledning av propositionen väckta motionerna

1975/76:2468 av herr Börjesson i Glömminge m. fl. (c), vari såvitt här var i fråga hemställt att riksdagen med avslag på propositionen 1975/76:169 beslutade

5. beträffande förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag att förlänga nuvarande försöksperiod

med tre år,

6. beträffande förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag uttala att arbetsutskottsrepresentation för arbetstagarrepresentant borde beslutas av styrelse i enlighet med vad som i motionen anförts,

1975/76:2510 av herr Bohman m. fl. (m), vari hemställts att riksdagen beträffande förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag beslutade att siffran "25" i lagens paragraf 4 utbyttes mot "50", och

1975/76:2511 av herr Hörberg (fp).

Utskottet hemställde

1. beträffande lagens tillämpningsområde att riksdagen med avslag på motionen 1975/76:2468 yrkandet 5 i ifrågavarande del, motionen 1975/76:2510 och motionen 1975/76:2511 skulle anta det i propositionen 1975/76:169 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag såvitt gällde 4–6 §§,

2. beträffande arbetstagarrepresentation i arbetsutskott m. m. att riksdagen med avslag på motionen 1975/76:2468 yrkandet 6 skulle anta det i propositionen 1975/76:169 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag såvitt gällde 17 §,

3. beträffande lagens giltighetstid att riksdagen med avslag på motionen 1975/76:2468 yrkandet 5 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:169 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag såvitt gällde ikraftträdande- och övergångsbestämmelser,

4. beträffande lagen i övrigt att riksdagen skulle anta det i propositionen 1975/76:169 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag såvitt det inte omfattades av utskottets hemställan under 1–3.

Reservationer hade avgivits

1. beträffande lagens tillämpningsområde av herrar Regnell (m), Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c), Hovhammar (m) och Petersson i Ronneby (c) som ansett att utskottet under 1 bort hemställa

att riksdagen med bifall till motionen 1975/76:2468 yrkandet 5 i ifrågavarande del och motionen 1975/76:2510 och med avslag på motionen 1975/76:2511 skulle anta det i propositionen 1975/76:169 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag såvitt gällde 4–6 §§ med ändrad lydelse i enlighet med av reservanterna framlagt förslag.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

Styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar, m. m.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

2. beträffande arbetstagarrepresentation i arbetsutskott m. m. av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c), Hovhammar (m) och Petersson i Ronneby (c) som ansett att utskottet under 2 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:2468 yrkandet 6 skulle avslå propositionen 1975/76:169 såvitt gällde 17 § förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag.

3. beträffande lagens giltighetstid av herrar Regnéll (m), Börjesson i Glömminge (c), Gustafsson i Byske (c), Sjönell (c), Hovhammar (m) och Petersson i Ronneby (c) som ansett att utskottet under 3 bort hemställa

att riksdagen med anledning av motionen 1975/76:2468 yrkandet 5 i ifrågavarande del skulle anta det i propositionen 1975/76:169 framlagda förslaget till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag såvitt gällde ikraftträdande- och övergångsbestämmelser med ändring i enlighet med av reservanterna framlagt förslag, innebärande en förlängning av lagen intill utgången av juni 1979.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. av herr Svensson i Malmö (vpk),
2. av herr Nyquist (fp).

Herr BÖRJESSON i Glömminge (c):

Herr talman! Näringsutskottets betänkanden nr 68 och 69 behandlar propositionen 166 med förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar, m. m., samt propositionen 169 med förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag.

När det gäller aktiebolag och ekonomiska föreningar har vi i anslutning till centerpartimotionen 2468 avgivit några reservationer. Vad den ökade representationen i företag, stiftelser och föreningar kan komma att innebära för näringslivet i fråga om förändringar på längre sikt är svårt att bedöma. Kanhända blir det en påverkan på båda sidor. Det är väl det mest troliga. En förlängning av nuvarande lagar kan i vissa fall vara klok, till dess att man mera klart kan se resultatet av den nya ordningen.

Jag skall här först något beröra betänkande nr 68. I reservationen I har vi anmält en från propositionen avvikande mening när det gäller utbyggnaden av uppgiftsskyldigheten. Vi anser att primäruppgifter om enskilda företag inte skall samlas hos en central statlig myndighet. Vi undantar naturligtvis då statistiska centralbyrån samt statlig regional eller kommunal myndighet som svarar för teknisk bearbetning av uppgifterna. Vi menar att enskilda företagare här kan känna sig kontrollerade på ett olagligt sätt, och när staten nu själv driver så många företag i konkurrens med enskilda kan samlandet av dessa uppgifter i statens centrala in-

stitutioner komma att fungera på ett sätt som inte är tillfredsställande.

Att den nuvarande ordningen inte utan vidare kan anses fungera bra finner man av industriministerns uttalande i propositionen, att det är nödvändigt att sekretesskyddet fungerar tillfredsställande och att det är absolut nödvändigt att förhindra en spridning av uppgifterna. Det säkraste sättet att göra det är att inte starta något centralt uppgiftssamlade till statens industriverk. Lugnande löften vid ett sånt här tillfälle kan i praktiken inte infrias – det har vi upplevt många gånger tidigare.

I reservation nr 3 föreslår vi att nuvarande lag om offentlig styrelserepresentation för samhället i aktiebolag och ekonomiska föreningar skall förlängas på tre år i stället för att göras permanent. Den förändring som propositionen föreslår innebär en kraftig utvidgning av antalet företag. Vi är inte övertygade om att systemet med samhällelig representation i företag är en generellt framkomlig väg när det gäller att säkra informationsutbytet mellan samhället och företagen.

I reservation nr 6 föreslår vi att storleken av de företag som skall ha arbetstagarrepresentanter i styrelsen skall sättas till minst 50 anställda i stället för 25 anställda, som utskottet föreslår som nedre gräns. Sätter man den nedre gränsen till 25 anställda innebär det ungefär en fyrdubbling av det antal företag som berörs av lagen.

Vi anser, som vi har angivit i vår motion, att det egentligen inte finns några svåra motsatsförhållanden mellan anställda och ägare i det dagliga arbetet. De motsättningar som förekommer beror ofta på propaganda-påverkan eller något personligt missnöje. Här avser jag naturligtvis inte de delade meningar som förekommer angående produktionsresultatets fördelning – det vill jag starkt understryka. Även en arbetstagarrepresentant i styrelsen kan finna att hans uppdragsgivare bland de anställda har en annan mening än han själv har.

Jag vill på den här punkten gärna citera departementschefens egen skrivning på s. 142 i propositionen 166, som visar att den ordning han föreslår ändå inte är så självskriven: "Man kan dock inte bortse från att särskilda problem är förbundna med styrelserepresentation i mindre företag. I åtskilliga av dem är styrelsearbetet föga utvecklat, i andra finns styrelsen i praktiken bara på papperet. Detta hänger ofta samman med att dessa företag är anknutna till ägarens privata ekonomi. Styrelserepresentation i dessa företag kan lätt leda till en formalisering av beslutsprocessen som inte upplevs som naturlig vare sig av ägare eller anställda. De anställda är då bättre betjänta av andra former för insyn och inflytande än styrelserepresentation."

Beträffande dagens behandling av frågan vill jag gärna lämna en deklaration. Om centerreservationen nr 6 beträffande gränsen för rätt att utse arbetstagarrepresentanter i styrelserna i betänkande nr 68 faller vid voteringen, kommer vi från centern att stödja folkpartiets reservation nr 8 om särregel för företag med styrelse bestående av mindre än tre ledamöter.

Vi har anslutit oss till förslaget i reservaton nr 9 att organisation som

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar. m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

företräder minst 10 % av de anställda skall få rätt till plats i styrelsen. Av tidsskäl skall jag inte uppehålla mig vid detta, eftersom andra talare kommer att behandla saken.

I reservation nr 10 har vi anslutit oss till förslaget att arbetstagarledamöterna i styrelsen skall vara anställda i företaget och inte rekryteras utifrån. Visserligen kan vem som helst byta företag, yrke och sysselsättning, men principiellt är det riktigt att de anställda representeras av anställda i företaget. Den som har skon på vet ju bäst var den klämmer.

I reservation nr 11 har vi i enlighet med vår motion nr 2468 föreslagit att man inte skall lagstifta om deltagande i arbetsutskott av anställda som är ledamöter i styrelsen, utan att detta kan lämnas öppet för vederbörande företag, att avgöras av styrelsen eller att eventuellt frivilligt överenskomma om.

I reservation nr 12 har vi framhållit att lagen om styrelserepresentation för anställda i stället för att göras permanent bör begränsas till tre år.

När det gäller utskottsbetänkandet nr 69 om representation för anställda i styrelserna för banker och försäkringsbolag har vi i reservationerna 1, 2 och 3 konsekvent ställt samma förslag som i betänkandet nr 68 om anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar. Vi föreslår nämligen att lagen skall gälla för företag med en nedre gräns vid 50 anställda, vidare att deltagande i arbetsutskott e. d. skall avgöras av styrelsen i varje särskilt fall och att giltighetstiden för denna lag sätts till tre år. Här är motiveringarna desamma som i fråga om förslagen i betänkandet nr 68. Bl. a. bankinspektionen anser att mycket talar för att en förlängning av giltighetstiden är den bästa lösningen av denna fråga.

Herr talman! Jag ber att beträffande betänkandet nr 68 få yrka bifall till reservationerna 1, 3, 6, 9, 10, 11 och 12 och beträffande betänkande nr 69 till reservationerna 1, 2 och 3.

Herr HOVHAMMAR (m):

Herr talman! Vår hittillsvarande ekonomi har ju byggt på marknads-hushållningens principer, innebärande fri konkurrens, enskilt ägande och konsumenternas fria val. Marknadshushållningen har, enligt vår åsikt, visat sig klart överlägsen planhushållningen när det gäller ekonomiskt framåtskridande och även i fråga om valfrihet för konsumenten. Men för att ett system byggt på marknadshushållningens principer skall fungera krävs det också att vissa normer uppfylls. Det måste råda fri konkurrens, möjlighet till fri prisbildning, förutsättningar för nyetablering samt goda möjligheter för olika företagstyper att fungera.

Ett hot mot dessa principer är de koncentrationstendenser som vi i dag upplever. Familjeföretag har på grund av dagens skattesystem svårigheter att expandera, vilket gynnar exempelvis kooperativa företag av skilda slag, storföretag och statliga företag. För bara ett par dagar sedan hade vi anledning att ingående diskutera dessa frågor i samband med den näringspolitiska debatten här i riksdagen.

Men ett annat lika stort hot mot marknadshushållningens idéer är

en sammanblandning av statens offentligrättsliga uppgifter med privaträttsliga sådana. Om man, som vi moderater, tror att samhällsutvecklingen i stort bäst gagnas av att samhället ställer upp regler inom vilka företagen får agera relativt fritt, måste man reagera mot det förslag som nu framläggs om offentlig styrelserepresentation i våra större företag. Risken är nämligen uppenbar att vi skulle få en sammanblandning av politisk beslutsprocess, offentlig förvaltning och näringsliv. Hotet om ett politiskt direktinflytande i företagens interna arbete är, anser vi, uppenbart. Offentlig styrelserepresentation tycks dessutom vara ett första steg i den demokratiska s. k. inflytandeprocessen. Kommunal styrelserepresentation övervägs tydligen allvarligt, och det skulle inte förvåna om den av statsrådet Carl Lidbom tillsatta gruppen när det gäller insyn i företagens produktplanering skulle föreslå att konsumentverket också skall ha representanter i de större företagen, med motiveringen att konsumenterna av i dag är helt hjälplösa vid sitt fria val av varor. Företagens styrelser skulle i så fall i stället för att vara ett effektivt beslutsorgan för företagets bästa bli ett förhandlingsorgan, där olika styrelserepresentanter har skilda särintressen och där beslutsprocessen försenas.

Herr talman! Jag sade nyss att marknadsekonomin fungerar betydligt bättre än planhushållningen. Detta beror bl. a. på att makten över investeringarna är decentraliserad till de mindre enheter som företagen utgör, i stort sett opåverkade av centrala myndigheter. Besluten fattas med andra ord på den nivå där man känner företagets problem bäst. I propositionen 1975/76:166 föreslår emellertid regeringen en permanentning av försöksverksamheten med uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor. Vår tveksamhet till denna lag är mer än förklarlig mot bakgrund av departementschefens uttalande på s. 119 i propositionen om att låta informationen "spela en viktig roll för den industripolitiska planeringen såväl för sektorn i sin helhet som för olika industribranscher". Utan omskrivning betyder detta ökad central styrning av företagets verksamhet i selektiva former. Risken för s. k. mygelekonomi är uppenbar, en ekonomi som knappast kan gynna samhällsutvecklingen.

Detta är en liten bakgrund till våra reservationer, som jag nu något vill kommentera.

I reservationen 2 till näringsutskottets betänkande 68 säger vi moderater att den nuvarande försöksverksamheten med uppgiftsskyldighet i vissa planeringsfrågor inte bör permanentas utan i stället förlängas med ytterligare en ettårsperiod så att en ny och full utvärdering kan göras – detta för att särskilt undersöka om ett sådant sekretesskydd kan skapas som gör det möjligt för företagen att lämna ut information av verkligt värde för den offentliga planeringen.

I reservationen 4, som stöds av utskottets två moderater och folktopartisten herr Nyquist, föreslår vi avslag på propositionen i vad den avser styrelserepresentation för samhället. Motiveringen härför är risken för godtyckligt handlande och myndighetsutövning utan demokratisk kontroll. Visserligen sägs i propositionen att uppdraget som offentlig sty-

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

relseledamot inte skall vara förenat med någon som helst form av myndighetsutövning mot berörda företag. Men mot detta bör ställas vad departementschefen 1972 anförde i motiveringen för införandet av offentliga styrelseledamöter. Han framhöll då behovet av demokratiskt inflytande som grund för samhällsrepresentationen och pekade på styrelserepresentation som en väg att garantera nya intressenters inflytande, som det hette. Risken för en direkt politisk inblandning i företagen och deras skötsel finns alltså här, och dessutom finns en uppenbar fara för sammanblandning för politikern och styrelseledamoten när det gäller att planera för företagets bästa. Nej, systemet med offentliga styrelserepresentanter bär inom sig – anser vi i varje fall – sådana risker för utveckling av okontrollerad makt hos den centrala byråkratin att det inte bör komma till användning. Näringspolitiken bör liksom hittills utövas genom ett system av lagar och förordningar.

Jag vill sedan, herr talman, något kommentera reservationen nr 7. Där anser vi att styrelserepresentation för de anställda kan vara ett medel att garantera de fackliga organisationerna möjlighet att dels få information om beslut och planer, dels lämna synpunkter direkt till styrelsen i samband med beslutsfattandet. Men detta gäller företag som har en fungerande styrelse. I många mindre företag, såsom herr Börjesson i Glömminge nyss anförde, är dock företagets och ägarens ekonomi intimt förknippade med varandra. Det kan därför från integritetssynpunkt ofta vara olämpligt med styrelserepresentation i dessa. I flertalet mindre företag är styrelsearbetet många gånger av formell natur. Det vet alla som någon gång suttit i ett mindre företags styrelse. Därför kan en styrelserepresentation inte bli så betydelsefull för de anställda. Den information som de anställda har rätt att få ger vi dagligen när vi träffas på kontoret, på verkstadsgolvet, i våra företagsnämnder osv.

Styrelserepresentation i mindre företag kan dessutom lätt leda till en formalisering av beslutsprocessen som inte ter sig naturlig för vare sig ägare eller anställda. Det finns i stället, herr talman, andra former för inflytande, exempelvis de i medbestämmandelagen föreslagna om informationsskyldighet resp. primär förhandlingsskyldighet samt de naturliga kontaktytor som ofta utgörs av ägarens personliga arbete på det s. k. verkstadsgolvet. Jag vill gärna nämna detta eftersom jag tror mig ha en viss erfarenhet från mitt eget företag. Jag vet vad de här kontaktytorna direkt med de anställda betyder utan att man behöver vara alltför formell i sina uppläggningar. Vi hävdar därför att 100 anställda bör behållas som minimigräns när det gäller styrelserepresentation för anställda i aktiebolag och i ekonomiska föreningar.

I reservationen nr 9 föreslår vi en förstärkning av medinflytandet för en facklig minoritet. Inom vissa branscher – t. ex. företag inom mas-saindustri, där tjänstemännen är för få för att erhålla ordinarie styrelseplats, eller företag inom dataindustrin, där motsvarande gäller för arbetarna – kan en viss grupp inom företag utestängas från inflytande i viktiga frågor. Därför hävdar vi att det behövs en mer allsidig repre-

sensation i företagens styrelser och att den bör säkerställas genom att reglerna – enligt reservationsförslaget – ändras på sådant sätt att organisation med minst 10 % av de anställda skall erhålla ordinarie plats i styrelsen. Vi tycker att det är rimligt och fullt demokratiskt att så sker.

Vi motsätter oss i reservationen nr 10 att arbetstagarledamöter rekryteras externt, och denna uppfattning håller vi mycket styvt på. Syftet med styrelsrepresentationen för de anställda är, herr talman, att förbättra relationerna inom företaget. När nu förslaget om styrelsrepresentation sätts så lågt som till 25 anställda ser vi en allvarlig risk med professionella, externt rekryterade styrelseledamöter för arbetstagarparten i småföretag, där företagaren inte själv har någon direkt högre utbildning på detta område – han har f. ö. inte tid att sätta sin in i alla de här frågorna – men ändå klarar jobbet på ett utmärkt sätt. Ett sämre sätt att uppnå samhörighet än med externt rekryterade styrelseledamöter, som regeringen nu föreslår, är inte lätt att finna.

Vi tycker att man skall använda sig av de människor som arbetar inom företaget. De känner företagets problem precis som den lille företagaren. De två parterna kan säkerligen bäst ordna de här problemen.

I reservation nr 11 hävdar vi att det räcker med en rekommendation i motivuttalandena vad gäller anställdas rätt att delta i beslutsberedande organ. Det måste väl i alla fall vara styrelsens uppgift att inom sig utse de personer som skall ingå i de beredande organen.

Till sist säger vi i reservationen nr 12 att innan slutlig ställning tas till frågan om vilket antal anställda som skall utgöra gräns för rätt till styrelsrepresentation bör erfarenheterna från den i propositionen 1975/76:105 föreslagna arbetsrättsreformen avvaktas. Mot bakgrund härav bör lagen i enlighet med vad som föreslås i motionen 1975/76:2468 även fortsättningsvis vara av försökskaraktär. Lagens giltighet bör därför begränsas till tre år.

Med detta, herr talman, ber jag att få yrka bifall till reservationerna 2, 4, 7, 9, 10, 11 och 12 vid betänkandet 68.

Jag vill så helt kort också kommentera näringsutskottets betänkande 1975/76:69, som innehåller förslag till lag om styrelsrepresentation för de anställda i bankinstitut och i försäkringsbolag. Till det betänkandet har fogats tre reservationer, samtliga undertecknade av moderater och centerrepresentanter.

Reservationen 1 tar upp frågan om lagens tillämpningsområde. Vi föreslår här att storleksgränsen bibehålles vid 50 anställda. I den moderata partimotionen nr 2510 erinrade vi om att vi i fråga om aktiebolag och ekonomiska föreningar vill ha bibehållen gräns vid 100 anställda – jag har nyss kommenterat det. När det gäller banker och försäkringsbolag hävdar vi att styrelsearbetet i de flesta fall är mer utvecklat än i andra företag av motsvarande storlek. Därför blir vår uppfattning den att vi vill bibehålla den gräns som under försöksperioden tillämpats för banker och försäkringsbolag, dvs. vid 50 anställda, med rätt för arbetstagar

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

att utse två ledamöter i styrelsen samt en suppleant för varje sådan ledamot.

I reservationen 2 behandlas frågan om arbetstagarrepresentation i arbetsutskott m. m. Vi accepterar arbetstagarrepresentation i direktion, arbetsutskott och motsvarande liksom i regionstyrelse och motsvarande. Men i motsats till utskottsmajoriteten anser vi reserver att detta bör komma till stånd på frivillighetens väg, i de fall då man önskar sådan representation. Därför föreslår vi att 17 § i lagförslaget måtte utgå.

Slutligen har vi reservation nr 3, som handlar om lagens giltighetstid. Där hävdar vi att styrelserepresentation för anställda i banker och försäkringsbolag även framdeles skall få karaktären av försöksverksamhet. Vi tycker att lagen bör vara giltig t. o. m. juni månad 1979.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1, 2 och 3 vid näringsutskottets betänkande nr 69.

Herr NYQUIST (fp):

Herr talman! Då det gäller betänkandet nr 68 skall jag till en början helt kort, vad beträffar den föreslagna lagen om uppgiftsskyldighet i planeringsfrågor, understryka vad vi reserver framhållit i reservation nr 1, nämligen att principiella skäl talar mot att primäruppgifter om enskilda företag samlas hos en central statlig myndighet. Risken är uppenbar, som vi ser det, att sådana uppgifter kan komma att på olika sätt utnyttjas för direkt kontroll av företagen. Vi menar att man bör inskränka användningen av primäruppgifterna till att avse ett överlämnande till statlig regional eller kommunal myndighet samt till statistiska centralbyrån. Med andra ord: bifall till reservation nr 1.

Då det sedan gäller frågan om styrelserepresentation för samhället i aktiebolag, ekonomiska föreningar och stiftelser är positionerna för folkpartiets del klara och entydiga. Vi har vid upprepade tillfällen klargjort vår grundsyn: politikerna skall stå fria från företagen. De får inte sugas in och bli delar av beslutsapparaten i näringslivet. För egen del tror jag att de flesta politiker kan klara den dubbla rollen – eller om man så vill de dubbla lojaliteterna – att så att säga sitta på två stolar samtidigt, att kunna skilja på olika intressen och att ha förstånd och omdöme att inte försätta sig i jävssituationer. Men främsta faran med det samhällsrepresentativa systemet ligger inte i hur den enskilde politikern upplever och utför sitt uppdrag. Den allt överskuggande faran ligger i hur den breda allmänheten uppfattar systemet – med all den risk för missförstånd och felaktiga slutsatser som dras av politikermedverkan. Som jag ser det, kan med andra ord ett systems vällovliga syfte helt äventyras av den misstänksamhet och oförståelse som så ofta möter samhällsrepresentanter i olika sammanhang – inte av de närmast berörda utan av den allmänna opinionen. Dess värre finns det ju fall att hänvisa till, där de olika intressena och ansvaren vävs in i varandra på ett högst olyckligt sätt. Och rent sakligt är det naturligtvis alltid bäst med rena linjer.

Vi har från folkpartiets sida pekat på tre väsentliga förhållanden som man inte kan undgå att beakta.

1. Det är nödvändigt att upprätthålla en klar boskillnad mellan stat och kommun, å ena sidan, och företagen, å den andra sidan. Denna skiljelinje återger också en principiell skillnad mellan en liberal och en socialistisk syn på statens roll i det ekonomiska livet. Självfallet skall det vara kontakter mellan näringsliv och samhälle – men under så stor offentlighet som möjligt. Man får som politiker inte bygga in sig själv i systemet.

2. Statliga och kommunala styrelserepresentanter i företagen skapar en oklar ansvarsfördelning mellan enskilda och offentliga intressen och rubbar förutsättningarna för politikernas kontrollerande funktion.

3. Statliga och kommunala representanter kan knappast sägas bidra till att motverka den ökade koncentrationen inom näringslivet. Det kan vara svårt att som politiker stå emot koncentrationsutvecklingen, om man är en del av systemet. Koncentration och företagsammanslagning kan i vissa fall vara en nödvändighet för att kunna överleva och leva vidare, men man gör förvisso som politiker en större tjänst om man försöker se på utvecklingen med viss distans, med visst perspektiv på förhållandena i ett större sammanhang. Man bör medverka i de här fallen först och främst som en balanserande faktor, som en del av den samhällseliga och löntagarinriktade uppvägningen av de rent företagsekonomiska intressena. Det kan vara svårt att spela den rollen om man engagerar sig direkt i företagen som representant för stat eller kommun.

I sammanhanget har vi från folkpartiets sida uttryckt vår förvåning över att i propositionen inte uttryckligen undantagits tidningsföretagen från den statliga styrelserepresentationen. Det är enligt vår mening en orimlig tanke att politiker, som själva skall granskas av en fri press, skall sitta med och påverka hur den granskningen skall ske.

Nu har det i detta och i andra aktuella fall sagts av industriministern att det inte är fråga om någon myndighetsutövning. Inga myndighetsdirektiv skall kunna ges. Representanter har inte att svara för sitt uppdrag på det sätt som man kunde förmoda. De behöver inte avge rapporter osv. Det gäller, säger industriministern, att kanalisera de nya intressenternas medverkan och därmed skapa ökade samarbetsmöjligheter och en förbättrad och fortlöpande samordning av företagens och samhällets planering och utbyggnad. Det gäller, säger statsrådet, att pröva en ny väg för information och samarbete mellan företagen och de centrala samhällsorganen. Även om dessa uttalanden är mildare både i uttryck och sak i förhållande till tidigare tankegångar om offentlig styrelserepresentation som ett centralt styrinstrument, kan man inte undgå misstanken att den uppgiften fortfarande kan finnas kvar – i varje fall på sikt, eftersom det knappast nu är opportunt att föra fram den. Endast ett bestämt avståndstagande av industriministern från sådana tankegångar av 1972 års modell kan rensa luften, tycker jag, och ge frågan en konstruktiv inriktning. Och visst finns det andra vägar att gå om man önskar bredda

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

kontaktytan mellan samhälle och näringsliv. Våra regionala myndigheter och våra företagareföreningar har med tiden fått allt bättre erfarenheter av företagskontakter och ute i våra kommuner är det en självklarhet – i varje fall på de flesta håll – att man skall ha god kontakt och bistå med råd och dåd. I första hand är det på den vägen man skall intensifiera samarbetet och samordningssträvandena.

Institutionalisera och legalisera gärna samarbetsvägarna och samarbetsmetoderna, men bygg inte in samhällsrepresentation som lätt kan bli något av ett dubbelkommando. Samhällsrepresentanterna bör stå fria både till arbetstagarna och arbetsgivarna i den övergripande synen och behandlingen av näringslivsfrågorna. Inbyggda i företagsstyrelserna kan de indentifieras än med arbetsgivarintressena, än med arbetstagarintressena. I båda fallen kan onödiga komplikationer uppstå. Varför ta den risken? Vi yrkar alltså avslag på propositionen i den här delen och bifall till reservationen 4.

De möjligheter till styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar m. m. som propositionen föreslår står helt i linje med folkpartiets tidigare och nuvarande inställning i dessa frågor. Som första politiska parti tog vi 1967 ställning för representation för de anställda i företagens styrelser. Tanken möttes av negativ kritik från både SAF och LO samt från skilda håll inom socialdemokratin. Nu betraktar nog de flesta det närmast som en självklarhet att sådan representation skall mera permanent möjliggöras, men uppfattningarna skiftar alltså om i vilken utsträckning och under vilka former. Utifrån den utgångspunkten anser vi att de anställda skall vara representerade i alla företagsstyrelser som fyller en rejäl funktion för ledningen av resp. företags verksamhet. I de fall då styrelsens roll är mer formell, t. ex. genom att denna bara består av en eller två personer, har styrelserepresentation inte något egentligt värde, som vi ser det, för de anställda. Rätten till medbestämmande kan då bättre tillgodoses på andra vägar, bl. a. med stöd av den nya arbetsrättslagstiftningen. Vi hänvisar i denna fråga till vad industriverket har anfört.

Vi ansluter oss därför till propositionens förslag om representation i alla företag med minst 25 anställda. Men vi vill ha en särskild tilläggsregel för företag med mellan 25 och 50 anställda. Representation är i dessa fall undantagen i företagsstyrelser som har färre styrelseledamöter än tre. Efter en gjord skattning har vi kommit fram till att ca en fjärdedel av alla företag som finns i denna storleksordning har den här typen av fåmansstyrelse. I det övervägande antalet fall skulle alltså enligt vårt förslag huvudregeln om representation gälla. Jag yrkar bifall till reservationen 8.

Allra sist, herr talman, något om reservationen 9 i betänkandet nr 68 beträffande ordning för utscende av arbetstagarrepresentanter. Herr Hovhammar kommenterade den reservationen i sitt anförande. Lagförslaget utgår från att organisationerna i första hand skall komma överens om representanterna, två ordinarie plus två suppleanter. I den mån man inte

Tisdagen den
1 juni 1976

Styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar, m. m.

kan komma överens finns i lagförslaget 12 § en särskild regel, som innebär generellt att den organisation som har minst 80 % av de anställda som sina medlemmar utser samtliga arbetstagarrepresentanter, dvs. två plus två. Skulle emellertid en annan organisation i detta fall ha minst 5 % av de anställda som sina medlemmar äger denna organisation rätt att utse en suppleant av de två som enligt 5 § i förslaget tillkommer arbetstagsarsidan. Särskilda regler gäller för det fallet att ingen organisation kommer upp till 80 %. Vi kan bortse från det fallet här. Suppleanttillägget finns inte med i den nuvarande lagen och inte heller – såvitt jag kunnat finna – i det ursprungliga förslaget, som legat till grund för propositionen. Det ursprungliga förslaget har tillstyrkts av de tunga remissinstanserna och såvitt jag har förstått har inte heller under hand gjorts någon invändning mot femprocentsregeln, som bör vara, herr talman, en välkommen breddning av arbetstagarinslaget. Emellertid föreslås nu, som vi hörde, i reservationen 9 att man i de fall – om jag får uttrycka det så – femprocentsorganisationen kommer upp i mer än 10 % skall organisationen ha rätt till en styrelseledamot. Jag menar att man skall nöja sig med propositionens förslag, med hänsyn till den nya roll som suppleanterna kommer att spela – de blir kallade, de kommer att få ett fullständigt beslutsunderlag, de får närvarorätt och också yttranderätt och blir i allt väsentligt, egentligen bortsett bara från beslutsfunktionen, jämställda med styrelseledamot. Erfarenheterna får sedan visa om det framöver behöver göras någon ändring i den riktning som reservanterna föreslår.

I övrigt, herr talman, yrkar jag bifall till näringsutskottets hemställan i betänkandena 68 och 69.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk):

Herr talman! Den försöksperiod på tre år som lagen om styrelserepresentation för de anställda har varit i kraft har i alla delar besannat och bestyrkt den kritik som vänsterpartiet kommunisterna i motioner och anföranden här i riksdagen framförde när lagen fastställdes för drygt tre år sedan. De anställdas representanter har blivit gisslan i bolagens styrelser.

När lagen antogs av riksdagen hösten 1972 slogs det fast att arbetarna och arbetsköparna hade gemensamma intressen. Det uttrycktes så att de anställda skulle ha "viss grundläggande intressegemenskap när det gäller företagets utveckling. Det är därför en felaktig utgångspunkt att sätta de anställdas intressen mot företagets."

Där bestrids och förtogs alltså den grundläggande intressemotsättning som alltid finns mellan ägarna till kapitalet, produktionsmedlen, och lönearbetarna som inte äger några produktionsmedel och därför måste sälja sin arbetskraft till kapitalisten för att kunna leva.

I ett annat avsnitt av den departementspromemoria som låg till grund för förslaget för över tre år sedan bestred man också, att uppgiften för de anställdas styrelserepresentanter skulle vara att "ensidigt" företräda

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

löntagarnas intressen. Man sade: "Givetvis innebär det nu sagda inte att löntagarerepresentanterna ensidigt och kompromisslöst bör förfäktat sin grupps speciella intressen. De bör naturligtvis mot bakgrund av övriga styrelseledamöters synpunkter söka väga olika argument och fakta mot varandra med beaktande att det övergripande målet alltid bör vara att verka för företagets vidareutveckling. På detta sätt bör de olika styrelseledamöterna komplettera varandra. Att representanter för arbetstagarna införs i kretsen av styrelseledamöter bör således i princip inte påverka bilden av hur styrelsen och de enskilda styrelseledamöterna arbetar."

Tyvärr måste vi konstatera drygt tre år senare, att den fackliga ledningen i sin inställning och utbildning av styrelseledamöterna har godtagit denna felaktiga utgångspunkt. Resultatet är att fackföreningarna mer än tidigare bundits upp till arbetsköparnas målsättningar och på så sätt påskyndar den kapitalistiska strukturomvandlingen och koncentrationsprocessen. Vi måste konstatera i dag att styrelserepresentationen inte på något sätt kunnat motverka de negativa effekter som det kapitalistiska samhällets utveckling innebär.

Koncentrationen av kapital har skett lika snabbt som tidigare, de ekonomiska besluten samlas på allt färre händer, den geografiska koncentrationsprocessen fortsätter som tidigare, de hänsynslösa rationaliseringarna och effektiviseringarna på arbetsplatserna fortsätter som tidigare med utslagningar, utsorteringar, ökade sjukskrivningar m. m.

Den roll som styrelserepresentanterna tilldelats som icke partsrepresentanter är en av lagens svagaste punkter, som helt lägger arbetarrepresentanterna i händerna på arbetsköparna. Det är förvånande att den fackliga ledningen har accepterat denna förnedrande rollfördelning. Inga initiativ har kommit från den fackliga ledningen om att arbetarna skulle få någon som helst vetorätt för att förhindra arbetarfientliga beslut i en styrelse.

En annan del av denna lag som knutit upp de anställdas representanter till arbetsköparnas spelregler är sekretessbestämmelserna eller tystnadsplikten. Det måste vara möjligt att föra information vidare och på denna grundval bland arbetarna föra en diskussion om vad som händer i en styrelse. Detta är inte minst viktigt när det gäller den fackliga verksamheten. Denna verksamhet utgår från djupt demokratiska principer, diskussion och sammanvägning av olika synpunkter. Därför är ju insynen och rapporteringen viktiga delar som aldrig får sekretessbeläggas.

Men erfarenheten efter tre års verksamhet är att någon grundläggande information till arbetarna inte har getts förrän det, i de flesta fall, varit för sent. Besluten har redan varit så gott som klara. Det har också visat sig att arbetarnas representanter i bolagsstyrelsen i flera fall har blivit överkörda av företagsägarna och aktieägarna genom att dessa redan har fastställt besluten och besluten på så vis redan varit förverkligade när ärendet kommit upp i styrelsen.

Förslaget till permanent lag om styrelserepresentation för de anställda innebär inga väsentliga nyheter. Grunden är densamma som år 1972.

De arbetandes representanter skall ej vara partsrepresentanter. Företagets väl – enligt kapitalistiska lönsamhetskriterier – skall vara ledstjärnan och sekretessen skall gälla liksom tidigare. Förändringarna i förhållande till 1972 års beslut är att flera nu skall komma in i styrelsearbetet, att klasssamarbetet skall utsträckas till ännu fler företagsstyrelser, att de anställdas representanter skall få vara med även i förberedande instanser och också där utgöra gisslan.

När detta förslag om permanent lag framläggs tänker jag osökt på mina erfarenheter från min egen fackförening och vilken nytta jag har haft av styrelserepresentanten i det företag där jag är anställd. Den fackförening jag tillhör är den största inom Stora Kopparberg AB:s verksamhetsområde, och vi har en representant för stålsektorn. Men bland facketts medlemmar har det inte förts någon diskussion eller lämnats någon grundläggande information av representanten om jobbet i styrelsen. Jag ser bara två orsaker till detta: han kan antingen ha belagts med sekretessplikt i alla frågor av vikt och därigenom inte kunnat föra ut informationen eller också har han helt accepterat klassamarbetspolitiken och arbetsköparnas värderingar, nämligen att det inte behövs någon grundläggande information. Min bedömning är att det är en kombination av bådadera. Han har i sin roll som styrelserepresentant – såvitt jag vet – understött bolagsledningens uttalanden och inte i någon fråga av betydelse haft avvikande mening. Jag betraktar honom som representativ, eller förhållandevis representativ, för dem som sitter i bolagsstyrelsen. Hans roll är då att utgöra en försvagning av arbetarnas kamp, eftersom han som representant för arbetarna ständigt ställer upp till försvar för företagsledningen i avgörande frågor och tydligen är helt oförmögen – eller saknar vilja till egen analys – att diskutera med arbetskamraterna, som han är vald av, vilka bedömningar som borde göras. De tre årens erfarenheter har besannat vårt tidigare ställningstagande i vpk, att vi inte kan acceptera en lag som klavbinder fackföreningen.

Företagsdemokrati, som det talas om så ofta, kan ju aldrig uppnås i samarbete mellan kapital och arbete, utan endast genom lönearbetarnas strid mot arbetsköparnas intressen. Vi får aldrig glömma att den grundläggande motsättningen i vårt samhälle går mellan kapital och arbete. Arbetsköparna har övertaget så länge de har äganderätten till produktionsmedlen.

Att i det läget bedriva klassarbete är att befästa arbetsköparnas dominerande makt över arbetslivet och samhället som helhet. Det är därför en borgerlig ideologi att hävda att demokrati på arbetsplatsen kan skapas hand i hand med arbetsköparna. Styrelserepresentationen för de anställda och förslaget till medbestämmanderätt i arbetslivet är förslag på klasssamarbetets väg och ger inte lönearbetarna några avgörande maktmedel att förändra sin situation, utan förändringarna skall bara genomföras i samverkan mellan arbetare och arbetsköpare.

Hur felaktig den borgerliga samarbetsideologin är visar sig överallt där den politiska kampen förs, oavsett om den gäller högre löner, kortare

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

arbetstid, lägre pensionsålder, demokratiska rättigheter på arbetsplatsen eller bättre arbetsmiljö, som är fri från hälsorisker, stress och ackordshets. Där möter man sina huvudmotståndare, monopolkapitalets representanter i Svenska arbetsgivareföreningen. När man konfronteras med deras krav i avtalsrörelser och intressetvister står det helt klart att den s. k. samarbetsandan ingenting annat är än ett falskt sken. Ingenting har ju inträffat som motiverar påståendet att arbetarna och arbetsköparna närmast sig varandra, att de skulle ha gemensamma intressen och att en lösning av den gamla motsättningen mellan kapital och arbete skulle kunna komma till stånd genom samarbete.

När styrelserepresentationen infördes var en av grundvalarna företagsnämndsverksamhet. Det uttalades då, år 1972, av departementschefen att styrelserepresentationen skulle ses som ett komplement till verksamheten i företagsnämnderna och de olika kommittéer och organ som fungerar inom ramen för denna verksamhet.

Företagsnämndsverksamheten ger – det vet alla som har deltagit i denna verksamhet – inget som helst verkligt inflytande för lönearbetarna. På sin höjd gäller det samråd före beslut. Men det intressanta med företagsnämndsverksamheten är det samarbete som utvecklats via dessa organ och att det är SAF som varit initiativtagare och pådrivare. Den övergripande målsättningen har därför också blivit ökad produktivitet och ökad lönsamhet.

De senaste årens försöksverksamhet med olika samarbetsformer inom företagen har också utvärderats av SAF. Det börjar nu även bli så att fackföreningar knyts upp till de kapitalistiska företagens linjeorganisation, den dagliga arbetsorganisationen – dvs. de skall vara med och samråda och ha medbestämmanderätt i en verksamhet vars rammar tidigare beslutats av företagsledningen och i yttersta instans av aktieägarna. De skall alltså ta ansvar för de kapitalistiska företagens verksamhet på arbetsköparnas villkor.

Exempel på sådant falskt ansvar för arbetarna är avtalet om företagshälsovård. Där har arbetarna majoritet i skyddskommittéer och även beslutanderätt i olika frågor inom verksamheten – bara det inte gäller de ekonomiska ramarna. De verkligt viktiga frågorna, som gäller ekonomi och resurser för verksamheten, skall alltså arbetsköparna besluta om.

Detta falska ansvar ser ut att bli en av grundvalarna för det nya medbestämmanderättsavtalet, som i stora delar innebär detta falska ansvar. Så länge den fackliga ledningen bedriver denna klassamarbetspolitik kommer förväntningarna på avtalet att gå i den riktningen.

Som vi framhåller i vår motion 2473 med anledning av propositionen 166 hänger frågan om styrelserepresentation intimt ihop med de förslag till medbestämmanderätt som väckts i propositionen 105 och som skall behandlas vid morgondagens sammanträde. I anledning av denna senare proposition har vpk utarbetat ett alternativ till klassamarbetspolitiken, där vi förespråkar demokratiska rättigheter för de anställda, vilket innebär makt över arbetssituationen och stöd i kampen för ett samhälle där ka-

pitalets makt kan brytas.

De demokratiska rättigheter för fackföreningarna som vi tycker är helt grundläggande är förhandlingsrätt i alla frågor utan undantag, rätt att tillgripa strejk när förhandlingarna inte ger resultat, samt vetorätt i sådana viktiga frågor som rör personal, produktion, rationalisering, tidmätning och löneformer.

Skall en lag om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar vara någonting annat än en samarbetslag måste den grunda sig på att de arbetande har demokratiska rättigheter på arbetsplatserna och att deras styrelserepresentanter har ställning som partsrepresentanter med vetorätt och att de inte heller kan åläggas sekretessplikt. Kan inte de villkoren uppfyllas anser vi att propositionens förslag bör avslås.

Herr talman! Som jag ser det kan inte en klassmedveten arbetare sätta sig i en bolagsstyrelse och godkänna de spelregler som propositionen föreslår – att främja företagets bästa med nuvarande ägandeförhållande och inriktning, att inte vara partsrepresentant och att finna sig i sekretessbestämmelserna. Lagstiftningen om styrelserepresentation för de anställda motarbetar en facklig kamp. Bestämmelserna främjar ett samarbete, men det borde vara tvärtom. En arbetarregering borde använda lagen för att ge de fackliga företrädarna stöd i kampen för bättre arbetsvillkor. Tyvärr måste det konstateras att den socialdemokratiska regeringen lämnat all arbetarpolitik och i stället helhjärtat främjar samarbetet mellan fackföreningsledningen och arbetsköparna.

Resultatet av lagen blir att de fackliga representanterna skiljes ut från sina medlemmar och sätts i särställning. Det är en björntjänst åt fackföreningsrörelsen, åt den fackliga kampen.

Jag yrkar därmed bifall till vpk-reservationen.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s):

Herr talman! I näringsutskottets betänkande nr 68 behandlas, som vi redan hört, ett antal lagar som på olika håll griper in i vårt näringsliv och medverkar till att ge samhälle och anställda bättre information och medbestämmande. Lagen om uppgiftsskyldighet i vissa planeringsfrågor, lagen om offentliga styrelseledamöter i vissa aktiebolag och ekonomiska föreningar och lagen om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar – det är de lagar som i detta avseende har den största betydelsen.

Lagarna, som varit i funktion under en treårsperiod – en period som utgår vid halvårsskiftet i år – har haft försökskaraktär. Syftet med lagarna har som bekant varit att vidga och förbättra samarbetet och informationsutbytet mellan samhället och företagen och att bereda de anställda insyn och inflytande i företagen. Efter viss utvärdering i olika instanser har vi nu presenterats nya och delvis – på basis av vunna erfarenheter – omarbetade lagförslag som i två fall föreslås bli permanenta och i ett fall få karaktär av ny försöksverksamhet.

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

Lagen som reglerar informationsutbytet mellan företagen och samhället föreslås nu bli permanent. Under försöksverksamheten har som bekant företag med minst 50 anställda fått lämna vissa uppgifter om sina planer. Den utvärdering som företagits av delegationen för informationssystemet företag-samhälle konstaterar att erfarenheterna varit övervägande positiva. Det insamlade materialet har använts som planeringsunderlag och skall också för framtiden användas som underlag för statlig och kommunal planering och prognosverksamhet samt för framställning av statistik. Materialet kommer att fylla en viktig uppgift vid samhällets industripolitiska planering såväl totalt som för planering av olika branscher.

I reservationen 1 är man, vilket också anförts av herr Börjesson i Glömminge, av principiella skäl emot att primäruppgifter från företagen samlas hos central statlig myndighet. Man menar, som vi hörde, att det finns risk för att uppgifterna utnyttjas för någon form av direktkontroll av företagen. Vad man vänder sig emot är alltså att central statlig myndighet får uppgifterna. Någon uppgift om att missbruk skulle ha förekommit föreligger ju inte, och det nya lagförslaget rymmer en ytterligare utbyggnad av sekretesskyddet för näringsidkare. Den här misstänksamheten innebär, menar jag, att se spöken på ljusa dagen. Det framgår ju helt klart av lagen att materialet endast får användas som underlag för statlig eller kommunal planering och prognosverksamhet. Något annat kommer det inte heller att bli fråga om. Samma misstänksamhet kommer till uttryck i reservationen 2. Herr Hovhammar har, som vi också hörde, framfört ungefär likartade synpunkter. Från moderat håll vill man inte heller ge lagen permanent karaktär; man vill endast förlänga den nuvarande lagen ett år och låta den ha fortsatt försökskaraktär. Vi inom utskottsmajoriteten menar att erfarenheterna är goda från den treåriga försöksverksamheten, och därför kan lagen nu permanentas.

De borgerliga ledamöterna i utskottet uttalar sig negativt och avvisande om förslaget rörande en utvidgad försöksverksamhet med offentlig styrelserepresentation. Detta framgår också av reservationerna 3 och 4 vid näringsutskottets betänkande nr 68.

Den hittillsvarande försöksverksamheten har inte gett några negativa erfarenheter. Någon kritik har inte heller framkommit från tillfrågade styrelseordförande enligt vad som redovisas. Den nu föreslagna utvidgningen av verksamheten inkluderar också ekonomiska föreningar och i övrigt ett större antal företag. Jag är övertygad om att detta är en både bra och ändamålsenlig form av samarbete och informationsutbyte mellan samhälle och företag. Styrelserepresentationen bör ses som ett lämpligt komplement till det informationssystem som jag tidigare redovisat. Reservanternas oro för att i förslaget skulle ligga en risk för centralstyrning av företagen förstår jag över huvud taget inte. Den offentlige styrelseledamoten står inte för någon form av myndighetsutövning. Vederbörande har inte att överlägga med någon myndighet om hur han eller hon skall rösta i aktuella frågor. Något sådant har inte förekommit hittills och skall inte heller förekomma i fortsättningen.

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

Av vad jag har anfört framgår att jag inte kan dela uppfattningarna i reservationen 3, nämligen att den nuvarande lagen skall i oförändrat skick få gälla i ytterligare tre år, eller förslaget i reservationen 4, att lagstiftningen i sin helhet skall avskaffas. Den treåriga försöksverksamhet som det nya förslaget innebär är välmotiverad bl. a. mot bakgrund av att det nya förslaget inkluderar jämväl ekonomiska föreningar. Vi vet att vid sidan av aktiebolagsformen är denna associationsform den vanligaste bland större företag. Det är därför foljdriktigt att också dessa inryms i det nya lagförslaget.

Då det gäller frågan om styrelserepresentation för de anställda i aktiebolag och ekonomiska föreningar har, som vi hört och som också framgår av utskottsbetänkandet och reservationerna, meningarna varit delade. Den nuvarande gränsen vid 100 anställda föreslås i propositionen sänkt till 25 anställda. Motiven är enligt min uppfattning välgrundade, och många skäl kan anföras för detta. Lagen syftar som bekant till att ge de anställda insyn i och inflytande över frågor som har betydelse för de anställda som kollektiv. Att det behovet för löntagarna är minst lika stort, om inte större, i de mindre företagen betraktar jag som självklart. Det skulle vara att direkt missgynna anställda i mindre företag att inte bifalla propositionens förslag.

Nu kan man – som framhållits – hävda att styrelsearbete i dessa mindre företag inte är särskilt utvecklat och att ett genomförande av förslaget därför skulle bli utan betydelse för de anställda. Jag vill emellertid uttala förhoppningen att de anställdas inträde i styrelsen i sådana företag skall ge upphov till ett aktivt styrelsearbete som kan medverka till en positiv utveckling också för företaget. Argumenten från centern om att gränsen skulle sättas vid 50 anställda har enligt min uppfattning inga starkare motiv. Detsamma gäller moderaternas krav på att gränsen liksom nu skall vara 100 anställda.

Propositionens förslag om 25 anställda är väl underbyggt och ökar demokratin i arbetslivet. Jag är övertygad om att detta kommer att få positiva effekter för näringsliv och produktion.

Den ordning som f. n. gäller för utseende av arbetstagarrepresentanter i styrelserna föreslås ändrad något litet. De nya bestämmelserna ger liksom hittills en organisation som omfattar fyra femtedelar av arbetstagarna rätt att besätta samtliga styrelseplatser. Naturligtvis kan överenskomelse om annan fördelning träffas mellan berörda arbetstagarorganisationer.

Enligt det nya förslaget kommer nu en organisation som företräder minst 5 % av arbetstagarna att vara berättigad till en suppleantplats. Suppleant får enligt det nya förslaget såväl närvaro- som yttranderätt vid sammanträde. Jag menar därför att de förslag som nu finns i propositionen tillgodoser rimliga krav på representation för minoritetsorganisationerna, varför de nya regler som föreslås i reservationen 9 inte kan anses fylla några rimliga krav.

I reservationen 10 vänder man sig mot möjligheterna att arbetstagar-

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

representanter kan rekryteras externt. Man hävdar därför, som vi också har hört, att arbetstagarrepresentant skall vara anställd i företaget i fråga.

Man kan konstatera att endast 2 % av de utsedda arbetstagarledamöterna hittills har rekryterats externt. Enligt industriverket har detta dock inte medfört några speciella problem. Det finns skäl för att denna externa rekrytering bibehålls. Jag är övertygad om att där detta tillämpas är det till gagn för såväl de anställda som företaget. Men jag vill betona att frågan skall avgöras av de anställda själva.

Vänsterpartiet kommunisterna hävdar som vi hört, och som också framgår av reservationen 5, att föreliggande lagförslag är mer eller mindre värdelöst sett från de anställdas synpunkt. Om det hela skall vara meningsfullt skall de anställda verka i styrelsen som partsrepresentanter. De skall inte vara underkastade några krav på sekretess, och de skall ha vetorätt så att inga beslut riktade mot de anställdas intressen kan fattas.

Utskottsmajoriteten hävdar att den hittillsvarande verksamheten har visat att de anställda fått bättre information och att det har skapats bättre kommunikationer mellan de anställda och företaget. Genom de lagändringar som nu föreslås har vi anledning räkna med en ytterligare förstärkning och förbättring. De förslag som framförts i reservationen bärs inte upp av de breda grupperna av anställda, och utskottsmajoriteten har inte heller kunnat biträda förslagen.

I lagförslaget föreslås också att representant för de anställda skall ha rätt att delta i förberedande behandling av styrelseärenden. Detta innebär i klartext deltagande i arbetsutskott. Enligt vad som redovisas av industriverket finns det rätt många styrelser som sammanträder mycket sällan. Mot bl. a. den bakgrunden är det nya förslaget väl motiverat. Jag noterar också att flertalet remissinstanser har tillstyrkt förslaget. Utskottsmajoriteten har inte några invändningar utan tillstyrker detsamma. Att, som framförs i reservationen 11, hävda att denna representation i många fall är av värde men samtidigt säga att man inte bör lagstifta på området utan överlämna till parterna själva att träffa överenskommelse från fall till fall med en rekommendation bakom leder enligt min uppfattning inte någonstans.

Beträffande lagens giltighetstid vill man från såväl moderat håll som från centerpartihåll att denna skall begränsas till tre år. Från utskottsmajoritetens sida menar vi att erfarenheterna från försöksperioden till övervägande del är positiva, varför några betänkligheter att nu permanenta lagen inte föreligger.

I samband med behandlingen av detta ärende har utskottet haft att ta ställning till en rad framförda förslag, som dock inte kommit att avsätta spår i form av reservationer eller på annat sätt. Jag avstår därför nu från att kommentera dessa frågor och får återkomma om så skulle bli erforderligt.

Med det anförda ber jag, herr talman, att få yrka bifall till näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 68 på samtliga punkter.

I näringsutskottets betänkande nr 69 som också behandlas i detta sammanhang framläggs förslag till lag om styrelserepresentation för de anställda i bankinstitut och försäkringsbolag. Den lag som i dag gäller på området har gällt sedan 1974 och gäller fram till halvårsskiftet i år. Lagen har varit av försökskaraktär.

I den nya lagen föreslås att de anställda skall ha rätt till styrelserepresentation om företaget har minst 25 anställda mot 50 nu. Liksom i det förra ärendet föreslår, som vi hört, moderater och centerpartister att antalet skall vara 50 liksom f. n.

En utvärdering av den hittillsvarande verksamheten har gjorts av såväl bankinspektionen som försäkringsinspektionen. Man har i båda fallen kommit fram till att utfallet är övervägande positivt. Det finns alltså ingenting som talar emot att man använder samma grund i denna lagstiftning som när det gäller aktiebolag och ekonomiska föreningar. Vi anser att denna avvägning är välmotiverad och kan därför inte dela reserverna krav på 50 anställda.

Också i denna lag föreslås att en arbetstagarrepresentant i varje företag skall få rätt att delta i direktion eller arbetsutskott. På motsvarande sätt skall de anställda också beredas plats i regionstyrelse eller liknande organ, om sådant finns.

Också här hävdar centerns företrädare och moderaterna, som vi hörde, att detta bör kunna åstadkommas på frivillighetens väg där detta kan vara önskvärt. De vill därför att den lagparagraf som reglerar denna fråga skall utgå. Från utskottsmajoritetens sida hävdar vi, liksom när det gäller den förra lagen vi diskuterade, värdet av att de anställda ges denna möjlighet.

Beträffande ikraftträdandet föreslås i propositionen att lagen nu permanentas, en uppfattning som utskottsmajoriteten delar och ansluter sig till. Centern och moderaterna hävdar som vi hört att lagen på nytt skall ges försökskaraktär och gälla under en treårsperiod. Ingenting har vid utvärderingen framkommit som ger stöd för detta.

Herr talman! Med det anförda ber jag att på alla punkter få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Fackföreningsrörelsen red under 1950- och 1960-talen spärr mot en rad viktiga krav. Man ville inte köpa aktier i bolagen, och man ville inte sitta i bolagens styrelser. Detta var krav som fackföreningsrörelsen bekämpade. Man visade på de tyska exemplen, där arbetare satt i styrelserna och blev uppbundna.

När den här principen blev antagen som en lag hade den ingen vidare förankring i fackföreningsrörelsen. Det är nog helt riktigt, som herr Bengtsson i Landskrona säger, att några bredare grupper inte har tagit del av den här verksamheten. Den är inte känd i så många grupper. Styrelserepresentationen har inte varit ute på någon omfattande debatt bland fackföreningens medlemmar – det är en av orsakerna till att det inte heller uppstått någon opinion direkt emot den. Men ett resultat

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

har den fått: de som har suttit i styrelserna har bundit upp fackföreningens möjligheter att agera.

Sedan skulle man gärna vilja fråga sig en sak med utgångspunkt i arbetarnas intresse: Vad har de förbättrade kommunikationerna för värde om de inte ger något resultat? Det kan väl inte bara vara så, att bättre kommunikationer mellan arbetsköpare och arbetare tillfredsställer arbetarnas behov. Man är ju belagd med sekretess, och man är inte heller partsrepresentant. Man är alltså en bland styrelseledamöterna och som alla andra. Jag skulle vilja fråga utskottets talesman: Vilket inflytande har en arbetarrepresentant i en styrelse, när han får endast information och är i minoritet och vilken nytta har det för arbetarnas kamp?

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Herr talman! I propositionen önskar man att gränsen för rätt att utse arbetstagarrepresentanter skall sättas vid 25 anställda, och det har också herr Bengtsson i Landskrona talat för. Som jag tidigare sagt är den gränsen enligt min erfarenhet alltför låg. Herr Bengtsson bör veta att det i företag med 25 anställda inte föreligger problem i så stor omfattning som det görs gällande i regeringens förslag. I sådana företag har man ju en daglig information till de anställda. Man träffas dagligen och stundligen och diskuterar alla dessa frågor, och därför anser vi på moderat håll att gränsen, åtminstone t. v., bör sättas vid 100. Man bör få större erfarenhet på båda hållen, innan man binder sig vid en alltför låg gräns, som 25 anställda enligt vår uppfattning innebär.

Herr talman! Beträffande extern rekrytering av arbetstagarledamöter i styrelsen bör de som skall arbeta inom en styrelse känna till företaget ganska ingående. De skall ju tillsammans förbättra förhållandena inom det egna företaget, och då har jag mycket svårt att förstå att exempelvis en ombudsman i en facklig storavdelning bättre skulle kunna förstå förhållandet inom ett företag än exempelvis den lokale fackföreningsrepresentanten, som därvidlag bör ha ett betydligt större mått av erfarenhet. Därför går vi på moderat håll emot denna externa rekrytering till styrelserna. Vi litar mera på de anställdas förmåga att i samråd med företagsledningen lösa för företaget, och därmed för de anställda, väsentliga frågor.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vågar nog påstå att jag har mycket goda kontakter med den fackliga rörelsen på min hemort och kan därför säga att man enligt samstämmiga utlåtanden fått ut väldigt mycket av styrelserepresentationen.

Nu säger herr Hagberg i Borlänge att de anställdas representanter befinner sig i minoritet i styrelsen, att de är låsta av sekretesshänsyn m. m., och att de därför inte kan göra någonting. Jag får säga att det skulle vara en mycket underlig företagsledning som inte lyssnade till de goda uppslag som de anställdas representanter kan komma med. Sådana upp-

slag kan naturligtvis gagna företaget, och gagnar de företaget kommer det, enligt min mening, också de anställda till del.

Jag har alltså positiv erfarenhet av verksamheten, och genomförs de ändringar i lagen som nu föreslagits, förutsätter jag att utbytet skall bli bättre framöver.

Herr Hovhammar menar att det är att gå för långt att låta anställda i företag med 25 anställda få representationsrätt. Enligt min mening vore det att diskriminera de anställda, om de inte finge denna rätt. Det skulle vara en föga demokratisk handling att inte gå så långt ner. I princip borde man inte ha någon nedre gräns, men vi får försöka med detta och sedan får vi se vad nästa steg kan bli.

När det gäller de anställdas organisationers möjligheter till extern rekrytering kan det ändå, herr Hovhammar, förhålla sig så, att en anställd i ett företag avancerar inom sin fackliga organisation och blir t. ex. lokalombudsman. Om de anställda anser att han bäst känner till förhållandena i företaget och bäst kan gagna deras intressen och han alltså får behålla sin plats i styrelsen, tycker jag inte att det är något fel. Jag anser att de anställda själva skall få avgöra den saken.

Herr HAGBERG i Borlänge (vpk) kort genmäle:

Herr talman! När jag frågar utskottets representant vad man får ut av det här inflytandet, svarar han att han har goda kontakter med den fackliga rörelsen och att man där anser att man får utrett mycket. Det säger inte mycket om vad man har fått ut av inflytandet.

Här framstår verkligen hela samarbetsidén i en klar dager. Herr Bengtsson i Landskrona, nog vore det väl en dum företagsledning som inte skulle dra nytta av arbetarnas kunskaper och idéer i en styrelse. Det är alltså detta samarbete det är fråga om. Det är ett samarbete på arbetsköparnas villkor. Var kommer arbetarnas inflytande in någonstans? Det är alltså arbetsköparna som kan dra nytta av samarbetet. Men på vilket sätt får arbetarna möjligheter att sätta makt bakom sina krav? Det är väl ändå inte så, att arbetarna skall acceptera det som arbetsköparna tycker är bra och tro att det är bra även för dem själva. Jag har den erfarenheten från t. ex. en mängd rationaliseringar att arbetarna inte alls är nöjda med resultatet angående antalet anställda osv. – det stämmer inte alls överens med vad arbetarna kämpar för. Jag har för mig att jag i de fackliga handlingsprogrammen har sett ett långtgående krav. Jag tror att den här formen av samarbete skapar illusioner som pacificerar hela fackföreningsrörelsens kamp. Styrelserepresentationen anser jag vara kronan på verket av ett samarbete, där man försöker ge arbetarna intrycket av att de får en makt som de i verkligheten inte alls kommer att ha.

Herr HOVHAMMAR (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Bengtsson i Landskrona tog exemplet att en anställd i ett företag som blir facklig ombudsman inte skulle få representera de anställda i sitt gamla företag. Detta är väl ändå ett ganska sällsynt fall.

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Styrelserepresentation
för de anställda
i aktiebolag och
ekonomiska
föreningar, m. m.*

Men i princip vänder vi oss mot att man skall kunna sätta in folk långt utanför det egna företaget i styrelsen. Vi tycker att det är fel att förbigå de anställda, som bäst känner förhållandena i det företag där de är verk-samma.

I övrigt vill jag tillägga att jag själv är positivt inställd till att de anställda är representerade i företagets styrelser. I mitt eget företag har vi under många år haft anställda med i styrelsen, och jag tycker att det har varit ett fint komplement till den verksamhet som vi under många år i det företaget har bedrivit i företagsnämnden. Vi har alltså god erfarenhet av detta system, men jag tycker ändå att 25 anställda är en gräns som är alltför låg.

Slutligen måste jag till herr Hagberg i Borlänge säga att han tydligen är mycket dåligt informerad om hur det arbete vi nu diskuterar fungerar i de tusentals mindre och medelstora företagen i vårt land. De anställda där – det kan jag försäkra – betraktar inte oss företagare som några monopolkapitalister och utsugare. Vi har ett gott samarbete och det vill vi slå vakt om. Jag skulle vilja rekommendera herr Hagberg i Borlänge att gå ut till mindre och medelstora företag i sin egen hembygd – Dalarna – och undersöka om förhållandena verkligen är så förtvivlat urusla som han här försöker ge intryck av. Jag tror att herr Hagberg skulle få ett helt annat svar från de anställda beträffande deras erfarenheter om samarbetet inom de mindre och medelstora företagen.

Herr BENGTTSSON i Landskrona (s) kort genmäle:

Herr talman! Det är med det samlade produktionsresultatet som vi alla skall höja vår standard. Jag har mycket svårt att förstå när herr Hagberg i Borlänge säger att det skulle vara oriktigt att idka någon form av samarbete mellan företaget och de anställda. Jag menar att om de anställda kan medverka till en bättre lönsamhet i företaget, så kommer detta också de anställda till godo. Jag menar också att de anställdas representanter i företaget kan påverka arbetsmiljön och många andra saker som är till gagn för de anställda. Så sker också ute i företagen i dag.

Herr Hovhammar kan inte dela min uppfattning när det gäller den externa rekryteringen. Som framgår av propositionen har det vid utvärderingen av den här frågan visat sig att det endast är 2 % som är externt rekryterade. Det tyder på att det i de allra flesta fall är arbetstagarrepresentanter som kommit in på det sätt jag talade om. Jag har i alla fall anledning att förmoda att det är så.

Jag anser det vara självklart att de anställda vid det aktuella företaget i första hand är intresserade av att ha folk som står mitt uppe i produktionen. Men, som sagt, sådana omständigheter kan inträffa som gör att man för längre eller kortare tid får rekrytera externt. Därför menar jag att det skall vara de anställdas rätt att få lov att göra det.

På förslag av herr andre vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen av dessa betänkanden samt besvarandet av på föredragningslistan upptagna fråga och interpellationer till kl. 19.30.

§ 8 Återkallande av motion

Nr 143

Tisdagen den
1 juni 1976

*Återkallande av
motion*

Herr ANDRE VICE TALMANNEN:

I skrivelse denna dag till kammarkansliet har fröken Eliasson och herr Sundman återkallat den av dem väckta motionen 1975/76:2372 med anledning av propositionen 1975/76:110 om radio och television i utbildningsväsendet.

Jag har därför avskrivit denna motion.

Skrivelsen lades till handlingarna.

§ 9 Kammarén åtskildes kl. 18.12.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert